

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

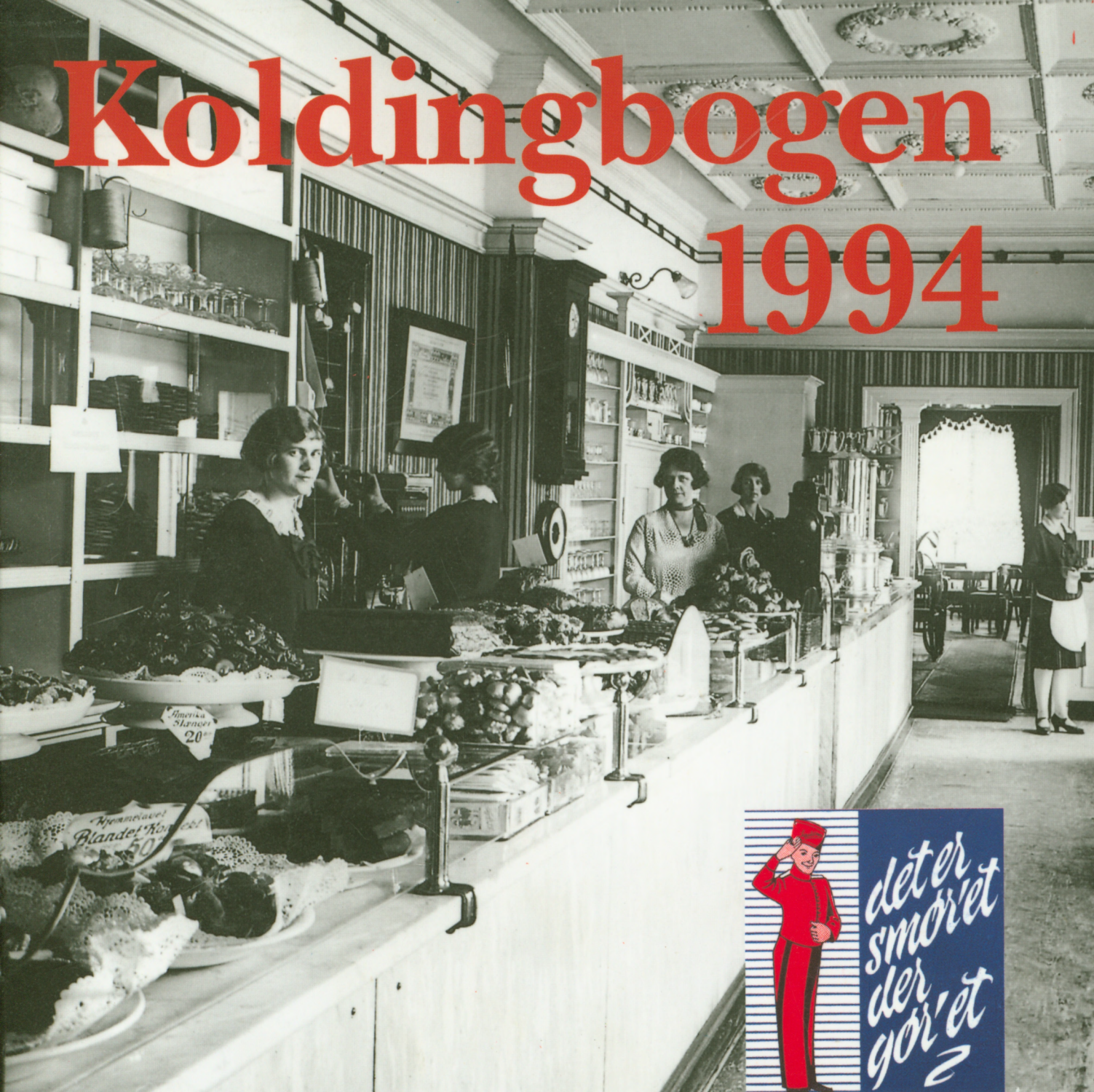
Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Koldingbogen 1994

Koldingbogen

1994

**Koldingbogen 1994 udgives af Kulturudvalget
med støtte fra følgende sponsorer:**

APV Baker A/S
Burcharth's Farve- og Lakfabrik A/S
P.W. Christiansen A/S
Den Danske Bank
Excellent Wine
Infotec A/S
A/S Georg Jensen Damskvæveriet
Lauridsen Optik A/S
Merrild Kaffe A/S
Munk Bog & Idé
Nordisk Solar Compagni A/S
Nykredit
Silcon Power Electronics A/S
Sparekassen Koldings Fond
Sydbank
Jørn Thomsen Offset

I de sidste par årtier har telekommunikationen bragt verden umådeligt meget tættere på. Vi har de fjerneste kroge af verden direkte i stuen på tv-skærmen.

Paradoksalt nok skaber nærheden samtidig en følelse af afstand. De mange begivenheder, de mange nye problemer, der dagligt dukker frem, kan efterlade en følelse af hjælpeløshed og fremmedgjorthed.

Måske er den store interesse for det lokale stof, den lokale historie en reaktion på mediernes bombardement af begivenheder. Vi nyder at dykke ned i en krog af den kendte verden.

Koldingbogen 1994 fortæller historier om hverdagslivet i Kolding i første halvdel af dette århundrede. Der er portrætter og beretninger, der giver indblik i historien bag byens erhvervsliv og forsyning. Og så kan vi få suppleret historien om Svenskekrigene.

Alt sammen takket være en flok lokale forfattere, der har taget sig tid til fordybelse og formidling. En stor tak til dem.

Der skal samtidig lyde en tak til sponsorerne, som muliggjorde udgivelsen af denne 24. udgave af Koldingbogen.

Margit Vestbjerg
Kulturudvalgsformand

SIDE	INDHOLD
5	Kolding – Danmarks åleby af Hans Jacob Damkjær
15	Orkesterdreng i FDF 1944-1954 Af Jørgen Ovesen
22	Den første boghandel i Kolding Af Hans Munk
28	Saxildhus Konditori Af Jens Erik Lebech
36	Husflidskonsulent Peter Eriksen Af Aksel Kirk
41	De overlevende – Brusk herred anno 1660 Af Laura Meyer Hansen
50	Landpostbudenes forening i 90 år Af Harald Jessen
56	Jeg savner mit bibliotek, Jens Holm Af Elise Jacobsen
64	Boghandler Schæffer Af Gunhild Due
70	Uventede sammenhænge Af Arne Bengt Thomsen
77	Elektricitetsværker på landet Af K.G. Astrup
81	Koldingbegivenheder 1. sept. '93-31. aug. '94 Af Søren Flø Sørensen
89	Forfatterregister til Koldingbøgerne '86-'94 Udarbejdet af Rikke Andersen

Koldingbogen
24. årgang
Udgivet af Kulturudvalget i Kolding
Redigeret af Birgitte Dedenroth-Schou
Sats: Kolding Data Sats as
Tryk: Jørn Thomsen Offset A/S, Kolding
ISSN 0901-8077
Forsidebillede: Saxildhus Konditori, ca. 1930.

Kolding - Danmarks åleby

Af Hans Jacob Damkjær

Theodor Petersen blev født 19. november 1880 i Skærbæk ved Kolding. Som 15-årig begyndte han fiskeri med faderen, og som 20-årig overtog han faderens båd og blev selvstændig fisker. Det varede ikke så længe, inden han fandt et par købere i Tyskland til sin fangst, og dermed var starten som fiskeeksportør begyndt. I 1905 blev han gift med Kathrine Strandby, som var fiskerdatter fra Agrupvig.

Ål var vel nok den fiskeart, der interesserede mest, og på et tidspunkt overtog Theodor Petersen en ålekvase. Det er et skib, der i modsætning til et lastrum har en dam, hvori fiskene kan opbevares levende. Med den sejlede han rundt i danske farvande og købte ål ved fiskerne og solgte igen ålene til de ålefirmaer, der allerede dengang eksisterede, bl.a. også i Kolding.

Et af disse firmaer, med hjemsted i Esbjerg, havde en lagerplads ved Kolding Å og desuden nogle hyttefade, som ikke blev benyttet.

Th. Petersen & Co

Omkring afslutningen af 1. Verdenskrig kom Theodor Petersen i forbindelse med fiskeeksportør Marius Jepsen, Kolding, som drev en mindre eksportforretning specielt med ferskvandsfisk fra de omkringliggende søer ved Kolding. De enedes om at begynde samarbejde, og de overtog førnævnte plads og hyttefade og begyndte forretning under firmanavnet Th. Petersen &

Co. Samarbejdet varede til 1. marts 1923, hvor Theodor Petersen overtog Marius Jepsens andel og blev selvstændig. Firmanavnet forblev Th. Petersen & Co, og der har ikke siden været nogen kompagnon.

Kathrine og Theodor Petersen boede fortsat i Skærbæk, og sidstnævnte måtte hver dag benytte

Fiskeeksportør Theodor Petersen

cykel eller tog fra Taulov frem og tilbage til og fra Kolding. Firmaet var i en sund udvikling, og der blev på et tidspunkt penge til at købe en bil, som gjorde turen til Kolding noget nemmere. Nu må man huske, at det at have en bil dengang var absolut ikke almindeligt, og som et kuriosum kan da også fortælles, at det faldt nogle fiskere i Skærbæk for brystet, at Theodor, fordi han selv eksporterede sine ål, havde fået råd til at anskaffe bil. Det måtte de også kunne gøre, og oprettede Fiskernes Salgsforening i Skærbæk. Om der kom flere biler til Skærbæk af den grund, ved jeg ikke, men Fiskernes Salgsforening blev senere nedlagt.

I 1923 flyttede Kathrine og Theodor Petersen til Kolding og byggede villa »VIRKE« på Fynsvej. I ægteskabet var der to døtre og en søn, Knud Petersen, som efter endt eksamen begyndte sin uddannelse i firmaet og videreførte den ved nogle års ophold i udlandet.

I 1930 blev firmaet omdannet til familieaktieselskab med Theodor Petersen og Knud Petersen som direktører.

Ekspansion fra mellemkrigstiden

Op igennem 20'erne og 30'erne skete en støt og rolig udvikling af firmaet. Der var et godt ålefiskeri og kvaserne, der i årene var blevet bygget, havde travlt med at sejle ål til Kolding. Tilførslerne kom fra alle danske farvande og endvidere var etableret forbindelser med firmaer i Sverige og Norge og senest med import fra de baltiske lande.

Losning af ålene fra kvaser til hyttefade foregik på fjorden, og det var ikke sjældent i sæsonen at se 8-10 kvaser på en gang losse deres last, et syn

som har glædet og betaget mange koldingensere og forøvrigt også mange rejsende, der med tog passerede fjorden. Firmaet havde efterhånden 12 kvaser, og dertil kom yderligere et par stykker, som blev chartret i sæsonen. Det var ikke for ingen ting, at Kolding i avisartikler og i almindeligt omdømme blev omtalt som »Danmarks åleby«.

Og hvorfor denne koncentration netop i Kolding? Det hang sammen med gode lagringsforhold i Kolding Fjord og Å. Dertil beliggenheden. Ikke så langt til den tyske grænse, og ligeledes begrænset afstand til Esbjerg. Kunderne, specielt i Tyskland og Italien blev betjent med tog via Padborg, og leverancen til England, Holland og Belgien skete med skib via Esbjerg. Ålene blev pakket i specialkasser, hvor det var muligt, ofte i de 2-3 døgn transporten varede, at holde ålene levende ved fremkomst.

Dog var der større kunder med fornøden lagerkapacitet, der ønskede ålene leveret med kvase. Disse var af forskellig størrelse og kunne laste fra ca. 6000 kg. til ca. 25000 kg.

Så kom 2.verdenskrig, og kundekredsen indskrænkede sig til det danske marked, til Sverige og til Tyskland, som altid, såvel før som efter krigen, har været det største marked.

Efter krigen skulle vi igen ud at opsøge de gamle kunder, som der heldigvis var mange af, men også nye kunder kom til.

A/S Th. Petersen & Co. var ikke alene om handel med ål i Kolding. Fra firmaets begyndelse var der 10 mindre eksportforretninger for fisk i almindelighed, herunder også ål. Disse firmaer blev alle før krigen opkøbt eller ophørte. Tilbage efter krigen var der foruden A/S Th. Petersen & Co. to store ålefirmaer, Alfred E. Borch og P.

Christensen. Fra sin tid som åleskipper havde Theodor Petersen bl.a. også været leverandør til disse to firmaer. Begge blev i 1950erne opkøbt af A/S Th. Petersen & Co., som derefter var ene om ålehandelen i Kolding.

Fiskeriet efter ål har altid været noget svingende, for en stor dels vedkommende afhængig af vejrliget. I forårs- og sommertiden er det såkaldte gule ål, der fanges. De tåler ikke så lang tids

lagring, hvorfor de bliver omsat relativt hurtigt. Det største og mest betydningsfulde fiskeri følger i efterårsmåneder. Det er disse ål, der tåler lagring i hyttefade, der kan rumme fra 1000 kg. til 2500 kg. Når fiskeriet omkring december var forbi, havde vi almindeligvis ca. 500 ton på lager. Den største omsætning på årsbasis vi havde, var ca. 2,3 millioner kilo. Lagerkapaciteten kunne i spidsbelastninger af fiskeriet ikke altid slå til,

Fyldte hyttefade slæbt ind fra fjorden, 1962

Fiskeeksportør Knud Petersen

derfor havde vi endvidere mindre lagerpladser i Karrebæksminde og Gråsten til ca. 175 ton.

Firmaets grundlægger, Theodor Petersen døde i 1958, og ledelsen af firmaet bestod derefter af administrerende direktør Knud Petersen og prokurist H.J. Damkjær, som i 1970 blev udnævnt til direktør.

Ål fra Polen og Grækenland

Med årene skete der en formindskelse af fiskeriet. Der har været fremsat mange teorier om

grunden hertil, men en ting har man været enig om - den tiltagende forurening af Østersøen. Vi måtte derfor søge at finde andre fangststeder og nye leverandører. Der havde i årene 1960-1970 udviklet sig et betydeligt fiskeri i Polen. Derfra, i stor konkurrence med åleimportører i Vesttyskland og Holland, modtog vi betydelige mængder. Ålene blev i jernbanevogne med bassiner fra fangstpladserne transporteret til Gdynia og Stettin, hvor de blev lastet i vore kvaser. Efterhånden øgedes forureningen i disse havne så meget, at lastningen der ikke mere var mulig. Da havde imidlertid udviklingen med transport i autos med bassiner ændret sig således, at vi kunne afhente ålene på fangstpladserne rundt i Polen, og på den måde få dem transporteret til Kolding.

Et andet betydeligt supplement fik vi fra Grækenland. Det drejede sig her også om et koncentreret fiskeri af blankål i efterårsmånederne. Ålene blev distriktsvis solgt på auktioner, der alle blev afholdt i Athen. Vi havde allieret os med et

Lastning af ål fra lagerplads i Grækenland

græsk firma, der »bød« for os. Det var spændende at sidde på et hotelværelse i Athen og i samråd med vor »ven« finde ud af, hvad han skulle byde i skarp konkurrence med konkurrerende firmaer fra Tyskland, Holland og Italien. Det blev almindeligvis omkring 150 ton. til Kolding.

Når ålene var solgt, kunne det for fiskerne ikke gå hurtigt nok med at komme af med dem. Det var forståeligt, da ålene ofte lå på kysterne, ret så ubeskyttede for uroligt vejr, og fiskernes grejer (garn) var ofte af middelmådig kvalitet.

Vor samarbejdspartner foretog opvejning og transporterede derefter pr. auto ålene til en lagerplads, en stor sø i nærheden af Thessaloniki, hvor de blev fyldt i hyttefade. Derfra blev de med vore autos hentet til Kolding. Et træk, forvogn og anhænger, kunne medtage 12-13 ton. Det var spændende hver gang et parti afgik fra læssepladsen. Transporttiden varede 3 døgn. Det var vintertid, og turen igennem Jugoslavien kunne til tider være noget problematisk specielt på grund af dårlige veje. Det var hårdt for bilerne, og man kunne absolut ikke regne med hjælp, hvis man skulle få behov derfor. Vi har dog altid haft meget dygtige samvittighedsfulde chauffører, der kunne klare næsten enhver opgave, og de gjorde det.

Ålefarme

Hvor kommer ålene fra? Det er noget, videnskaben har forsket i igennem mange år. Man mener med bestemthed at vide, at formeringen sker i Sargassohavet, hvor vanddybden kan være 5000-6000 meter, og vandet åbenbart har den rette temperatur og saltholdighed. Det er helt sikkert det eneste sted, hvor man har fundet ålelarver.

Arbejde i hyttefadene (Foto P. Thastum)

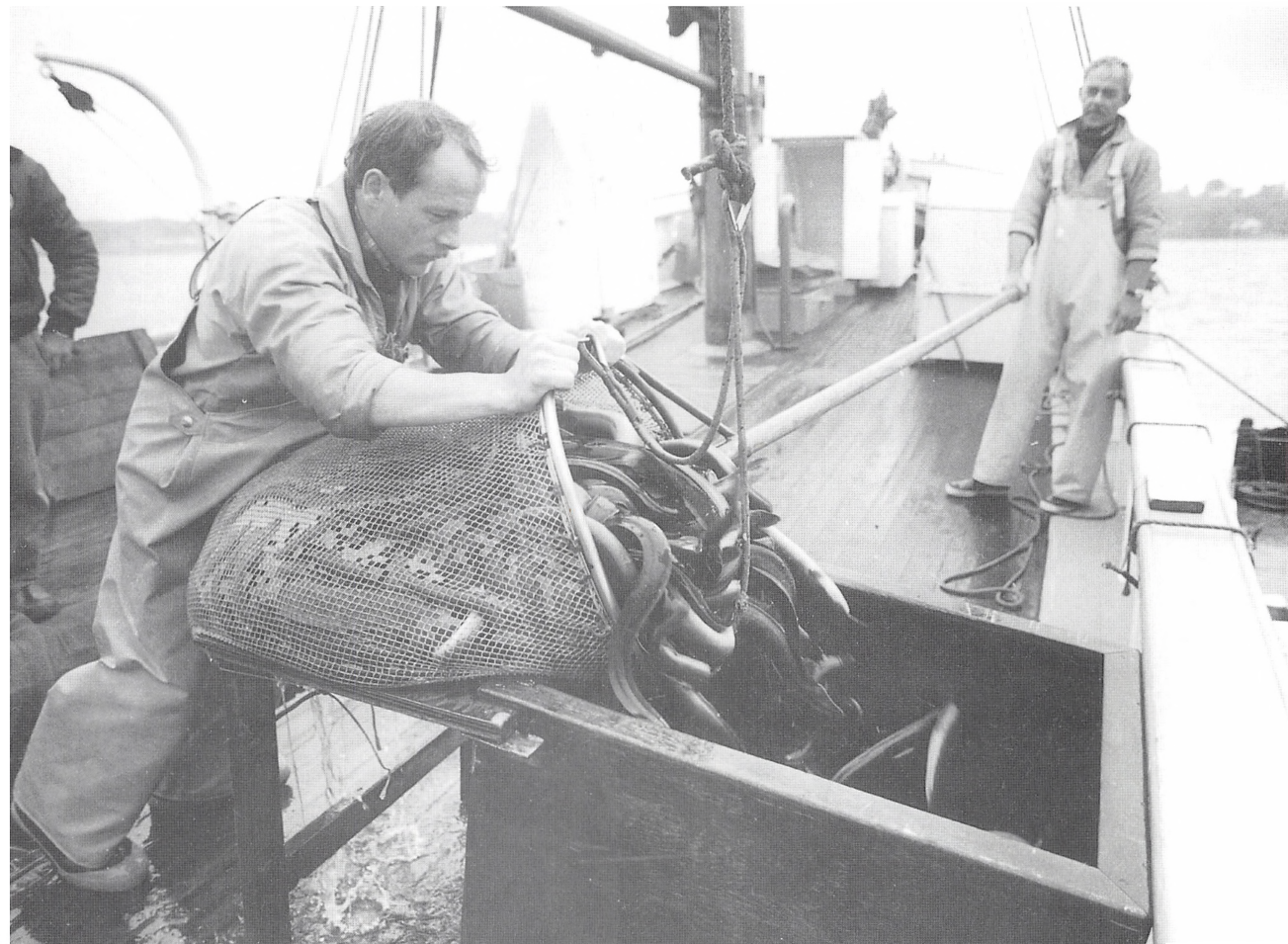
De bliver med Golfstrømmen ført til bl.a. de europæiske kyster. Under denne rejse, som man har beregnet til at vare 3-4 år, ændrer de udseende og bliver til glasål. De er meget små, 2000-3000 stk. pr. kg., så man vil forstå, der skal helt specielle fiskerimetoder til for at bjerge dem. En betydelig mængde heraf bliver anvendt som en eksklusiv spise på restaurationer i det sydlige udland, specielt i Spanien, hvor det er en meget

almindelig og værdsat hors-d'œuvre. Den del, der trods alt interesserer os mest, er de glasål, som bliver anbragt i bassiner og fodret, når de når en størrelse på 100-200 stk. pr. kg., er det blevet en salgsvare til »ålefarmene« i hele Europa, dog mest i det sydlige, hvor »farmningen« på grund af de klimatiske forhold der kan foregå i

damme hele året. Her vokser de sig til den ønskede »spisestørrelse«. De største anlæg er placeret i Frankrig og Italien, hvorfra vi da også jævnlig havde import.

Naturligvis, kan man vel sige, opstod tanken om opdræt her i Danmark også. Det var omkring 1980, og det var sammenfaldende med, at land-

Ålene hales op af kvasen med spil og forsvinder gennem skibssiden ned i hyttefadene. (Foto: Ludvig Dittmann)

mændene kun kunne opnå meget dårlige flæskepriser. Producenter af anlæg til en beregnet årlig produktion af ca. 5-50 ton ål rettede henvendelse til alle, som man mente kunne være potentielle købere, og her ikke mindst til landmænd. De kunne skaffe tomme grisetier, de havde halm til opvarmning af vand, og så noget tørfoder, så fristede man med en vældig god indtægtskilde. En del lod sig friste heraf, men de fleste nåede kun at få etableringsomkostninger, indtægterne udeblev. Det viste sig ikke at være så nemt som antaget. Ålene voksede ikke, de blev syge, de døde osv. Større anlæg med beregnet årlig produktion på 100-200 ton blev også opført, men de fleste af dem er igen blevet nedlagt. Det vil føre for vidt her at komme ind på grundene hertil. Vi blev naturligvis også tilbudt såvel nye som allerede etablerede anlæg enten som købere eller medejere. Vi så på udviklingen med en vis skepsis. Vi foretrak at se tiden an og meddelte producenterne, at vi naturligvis var købere til de producerede ål. Det blev desværre ikke så mange. Vor bedømmelse af dette tiltag viste sig, beklageligvis kan man vel sige, at være rigtig.

Det daglige arbejde i firmaet

Der kan skrives meget om det daglige arbejde i en sådan virksomhed, hvor det drejer sig om levende varer, og hvor man også er underkastet det danske klima, der i vintertiden kan være ret så barsk. Lidt skal der dog fortælles, f.eks. om sortering af ålene. Som tidligere meddelt er der 2 slags ål, »blanke« og »gule«. »Blanke« er altid »spidshovede«, »gule« derimod består såvel af »spidshovede« som »bredhovede«. Kun de »spidshovede« er egnet til røgning, »bredhove-

Fra bogen KOLDING I BILLEDER, ca. 1955.

de« er ikke så fede, og derfor bliver de hovedsageligt anvendt til stege- og kogebrug. Hvis det kun drejede sig om at sortere ålene efter størrelse (vægt), ville det ikke være noget problem med de elektroniske vejelanlæg, man i dag har til rådighed. Værre bliver det, når de »spidse« og »brede« skal skilles, der slipper teknikken op. Vi har derfor altid kunnet »prale« af håndsorterede

varer. Hver kategori blev sorteret i 7-8 forskellige størrelser, og man vil forstå, at netop sorteringsarbejdet derfor var ret så omfattende.

Bugsering af hyttefadene til og fra fjorden og lagerpladsen, optagning, tjæring, bundsmøring, reparation osv. var alt sammen meget arbejdskrævende. Tovværk, kæder og lignende, alt skul-

le være i tip-top orden, når det skulle kunne modstå de vinterstorme, det kunne blive udsat for.

Et specielt vinterarbejde, som mange koldingensere sikkert vil huske, var isningen på Slotsøen. Vi anvendte meget is, når vi pakkede ål i kasser. Ålene skulle være levende ved fremkomst

Sortering af ålene hos A/S Th. Petersen & Co, 1987 (Foto: Ludvig Dittmann)

til modtageren, det tog ofte 2-3 døgn. Ålen blev pakket i specialkasser, hvori var anbragt bakker. På den øverste bakke blev der fyldt is. Når den langsomt smeltede, sivede vandet ned over ålene, der derved kunne holde sig levende.

Isningen foregik på den måde, at når isen havde den rette tykkelse, savede man store flager ud. De blev trukket ind til bredden ved Fredericiagade. Her stod folk, iført lange søstøvler, i vandet og slog flagerne i stykker og kastede stykkerne op på en rampe. Herfra blev de igen læsset på lastbiler (under krigen på hestevogne) og transporteret til vore højt isolerede ishuse i Trindholmsgade, der kunne rumme ca. 600 ton.

Tilladelsen til isning på Slotssøen tilhørte fra gammel tid Slotsmøllen, som iøvrigt også selv anvendte is på fabrikken. Vi betalte symbolsk 1 krone pr. læs, men var isen billig, var omkostningerne ved at få den bjerget ret så store, men man skal huske, det var fra tider, hvor ismaskiner endnu var ret sjældne, især de mindre anlæg, der kunne være interessant for os. Senere, da Cold Stores blev bygget, fik vi isen derfra. De gamle veltjente ishuse blev sløjfet, og pladsen, hvor de lå, kunne anvendes til andet formål.

Røgvarer

Omkring 1940 overtog firmaet et mindre ålerøgeri i Gråsten. Med en stigende produktion blev lokaleforholdene efterhånden for trange, og røgeriet blev efter nogle år flyttet til Kolding og blev med tiden det største ålerøgeri i Danmark. Senere, omkring 1965 begyndte vi produktionen af røget laks og røget hellefisk. Også med disse tiltag, har man vel lov at sige, at vi havde succes. Produktionen øgedes stadig. Udvidel-

Opskæring af laks (Foto: Ludvig Dittmann)

ser medførte flere ombygninger, og et nyt røgeri blev bygget i 1972 på den anden side af Trindholmsgade. I sortimentet kom nu også røgning af foreller.

Der er i årenes løb sket en stadig stigende efterspørgsel på røgvarer. En af grundene hertil må vel tilskrives en ændret form for distribution. I »gamle dage« var det stort set kun i fiske- og viktualieforretninger, man kunne købe røgvarer. Men med supermarkedernes opståen, ændredes formen for distribution, og også de større og mindre pakninger i røgvarer skabte et merforbrug.

Den største del af produktionen blev dog eksporteret, mest til forskellige europæiske lande, men også i nogen grad til oversøiske pladser. Til eksempel kan jeg nævne, at vor største aftager af røget laks var en kunde i Australien.

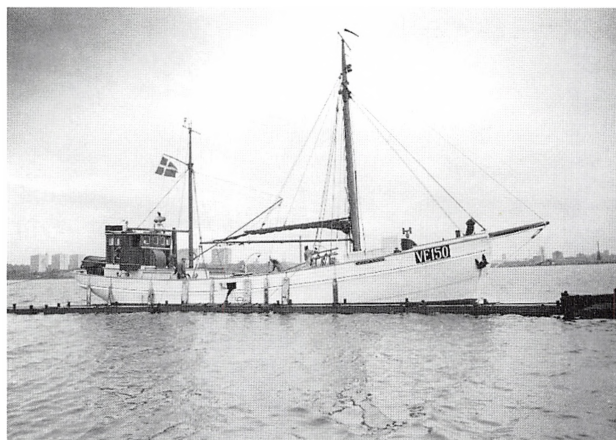
Reorganisering og salg af firmaet

I 1984 døde direktør Knud Petersen 74 år gammel. Knud Petersen var til sin død formand for bestyrelsen i aktieselskabet, hvor de øvrige var medlemmer af familien.

Der skulle nu vælges en ny bestyrelse, der fik følgende sammensætning: Elisabeth Petersen, advokat Ole Nielsen (formand), direktør Møller Merrild, direktør Axel Jensen, Hans Jacob Damkjær (adm. direktør).

Der var ingen familiemedlemmer til at videreføre firmaet, og man enedes derfor i den nye bestyrelse om at forsøge at finde en køber til sel-

Hans Jacob Damkjær, ca. 1985

M/kv. »Kathrine Petersen« lossers ål fra Norge/Sverige i hyttefåde på Kolding Fjord. (Foto: Ludvig Dittmann).

skabet. Det fandt man i 1987, hvor A/S Th. Petersen & Co., det største ålefirma i Europa og med tilsluttende røgerier blandt de største i Danmark, blev overdraget til Claus Sørensen Gruppen i Esbjerg. Der skulle dog ret hurtigt ske ændring i firmaet, idet de nye ejere allerede i foråret 1989 valgte at afhænde åleafdelingen.

Epoken, med Kolding som Danmarks åleby var hermed en saga blot.

Jeg selv havde nogle opgaver at udføre for det gamle firma og valgte efter ca. 45 års ansættelse at fratræde pr. 1. marts 1988.

Orkesterdreng i FDF 1944-54

Af Jørgen Ovesen

Efter Frivilligt Dreng-Forbunds (FDF) start i København i oktober 1902 bredte forbundet sig hurtigt ud over hele landet og nåede i 1907 til Kolding, hvor den første lokale kreds blev oprettet i efteråret med KFUM som initiativtager. Kredsen voksede sig hurtigt stor og stærk, og det varede ikke længe, før der blev oprettet et blæserorkester, som blev det første egentlige FDF-orkester i Kolding.

I 1916 blev KFUM-spejderne startet, og snart efter dukkede tankerne om en lokal KFUM-spejderafdeling i Kolding op. Hele problematikken omkring trekanten KFUM, FDF og KFUM-spejderne, som der ikke her skal redegøres nærmere for, medførte, at man i 1921 ændrede FDF til »KFUMs drengeforbund«, som efter nogle års virke gik over til KFUM-spejderne.

FDF genoprettes i 1942

Der var dog nogle, der ikke havde glemt børne- og ungdomsårene i FDF og mente, at der stadig var behov for det tilbud, forbundet kunne give børn og unge, og i 1941 begyndte tankerne at tage form. Med forstander H. L. Hansen, arkitekt H. C. Rasmussen og måleraflæser Carl Hansen som drivkræfter og som tidligere ledere i FDF, startedes Kolding FDF igen i 1942 på helt bar bund.

Det varede ikke længe før tanken om at oprette et orkester meldte sig. Carl Hansen, der havde

en særlig forkærlighed for FDF-musikken, udførte et enormt arbejde med at skaffe det økonomiske grundlag ved at opsøge gamle FDFere og andre, han mente havde interesse for sagen, og i efteråret 1943 kunne kredsen udlevere de første instrumenter. I 1944 var der ad uransagelige veje fremskaffet så mange gamle instrumenter fra lofter, pultekamre m.v., at det første sammenspil kunne begyndes med Adolf Wind Petersen som dirigent.

Willy Sørensen som dirigent

Sidst på sommeren 1944 overlod Adolf Wind Petersen taktstokken til driftleder Willy Sørensen, Kolding Æske- og Kartonnagefabrik, der

Orkestret 1944

kort forinden var flyttet til byen. I modsætning til Adolf Wind Petersen, der havde sin baggrund fra et Vejle FDF-orkester, havde Willy Sørensen sin baggrund fra et af de glimrende orkestre i Frelsens Hær. Han havde hverken musikalsk eller pædagogisk baggrund eller uddannelse, men det viste sig hurtigt, at han havde alle de egenskaber, der skal til, for at få et drengeorkester til at spille. Iøvrigt blev Æskefabrikken i Låsbygade, der i dag huser »Tegnestuen Mejeriet«, samlingssted og øvelokale for FDFs orkester de næste 7-8 år.

Krig og efterkrigstid

Det varede ikke længe, før orkestret blev i stand til at underholde kredsens medlemmer og forældre med nogle småstykker til en forældrefest og marchere foran kredsens gennem byen. På en march gennem byen i marts 1945, på vej til en drengefest på KFUM, der da lå i Østergade, blev der blæst luftalarm, og hele optoget med faner, instrumenter m.v. måtte søge det nærmeste tilflugtsrum, til luftalarmen var overstået.

Sidst på vinteren 1945 mærkede alle, at krigen og dermed Danmarks besættelse nu nærmede sig sin afslutning, og mange havde allerede over den engelske radio til Danmark stiftet bekendtskab med Danmarks frihedssang, »En vinter lang og mørk og hård«. Willy Sørensen fik fat i en klaverudgave af melodien og arrangerede den for blæserorkester. For at undgå repressalier fra besættelsesmagten og/eller deres danske håndlangere blev der over nodebladet skrevet »Vi elsker dig du grønne skov«. Jublen var stor, da orkestret den 5. maj drog gennem byen spillede frihedssangen. Det var det eneste, folk ville

høre. Den blev spillet så tit, så et vittigt hoved bemærkede, at nodebladet var så tyndt, at man kunne se igennem det.

I løbet af foråret og sommeren 1945 deltog orkestret i utallige møder og optog i og omkring Kolding. Bl.a. deltog orkestret sammen med FDF-orkestre fra Vejle, Fredericia, Landerupgård og Esbjerg i et 90 mands stort orkester ved det store folkemøde på Skamlingsbanken i juni måned. Dette sammenspil kunne lade sig gøre, fordi Landsforbundet FDF fra starten havde udgivet fælles nodemateriale, så ligegyldigt hvor to eller flere orkestre mødtes, kunne de straks begynde sammenspil.

I årene efter krigen husede Kolding et stort antal flygtninge fra de baltiske lande. Blandt disse flygtninge fandt Willy Sørensen vicedirigenten for Statsoperaen i Riga, Antonio Dvarionas og fik ham til at give orkestermedlemmerne privatundervisning stemmevis. Det var en foranstaltning,

Basunisterne Holger Henriksen og Erik Paaske for fuld udblæsning på årsdagen for Danmarks befrielse 1946 (Foto: Aage Petersen).

»Sangens Dag« 1948 i Bredgade.

der gav Dvarionas lidt penge på lommen og orkestret et ordentligt spark fremad. I øvrigt var FDFs orkester et af de få steder, hvor musikglade drenge kunne lære at spille og udfolde de musikalske evner og anlæg. Først langt senere opstod diverse bygårde og musikskoler med langt flere tilbud og med meget større formåen og økonomi. FDFs tilbud var baseret på et meget lille kon-

tingent til orkesterkassen, og byggede ellers på gaver og frivillige bidrag.

Elever af kronprins Frederik

I juli 1946 deltog orkestret i FDFs hidtil største orkesterstævne i Odense med 900 deltagere. Det var en stor oplevelse at drage gennem Odenses

gader fordelt på 6 orkestre med ca. 150 mand i hvert. Endnu større var oplevelsen med besøget af daværende kronprins Frederik, der greb taktstokken og i nogle timer øvede med orkestret. Det var stolte koldingdrengene, der kom hjem og fortalte, at de var elever af kronprins Frederik.

I øvrigt var det at være orkesterdreng ikke altid en dans på roser. Det var svært at blive optaget, køen var lang, og forudsætningen var, at alt andet FDF-arbejde i patrulje, klasse med videre skulle passes, så orkesteret ikke gik hen og blev en stat i staten. Det var meget almindeligt, at orkesterdrengene havde næsten hver aften i ugen optaget. På trods af det var ventelisten lang, så mange forældre havde ikke tålmodighed til at vente, til der blev et instrument ledigt, så de købte selv instrumenter, hvis de da ellers var til at opdrive.

Der var også en konstant kamp for at holde styr på økonomien. Orkestret måtte nemlig ikke, i henhold til aftale på landsplan med Musikerforbundet, tage betaling for medvirken til arrangementer og i øvrigt kun medvirke til arrangementer med nationalt eller kristent islæt. Dette var selvfølgelig for at modvirke unfair konkurrence.

Kongelig kritik

I maj måned 1950 besøgte kong Frederik og dronning Ingrid Kolding i anledning af Skt. Nicolaj Kirkes 700 års jubilæum. Alle byens honoratiories, ungdomskorps og -foreninger og andet godtfolk var mødt op, og FDFs orkester spillede »Kong Frederik den 9.s Honnørmarch«, medens »DANNEBROG« lagde til kaj og efter de traditionelle 9 hurraråb »Kong Christian stod...«.

Efter at kongeparret havde hilst på de fremmødte honoratiories, blev der tid til at hilse på ungdomskorpserne, og kongen gik hen for at hilse på orkestret. Majestæten, der som tidligere omtalt var meget musikkyndig, roste orkestret, men påtalte, at nogle af instrumenterne specielt et althorn ikke stemte. Willy Sørensen meddelte kongen, at vi var klar over forholdene, men instrumenterne var så gamle og udslidte, at det ikke var muligt at stemme dem bedre. Kongen udtrykte håbet om, at problemerne måtte finde en gunstig løsning, og ønskede på gensyn på Landsmusikstævnet i Herning senere på året. Willy Sørensen oplyste, at det desværre ikke kunne lade sig gøre, da vi på samme tidspunkt var på genvisit hos »The Boys's Brigade« i Glasgow. Dette lille intermezzo gik landet rundt og fik senere stor betydning for orkestret.

Udenlandstur

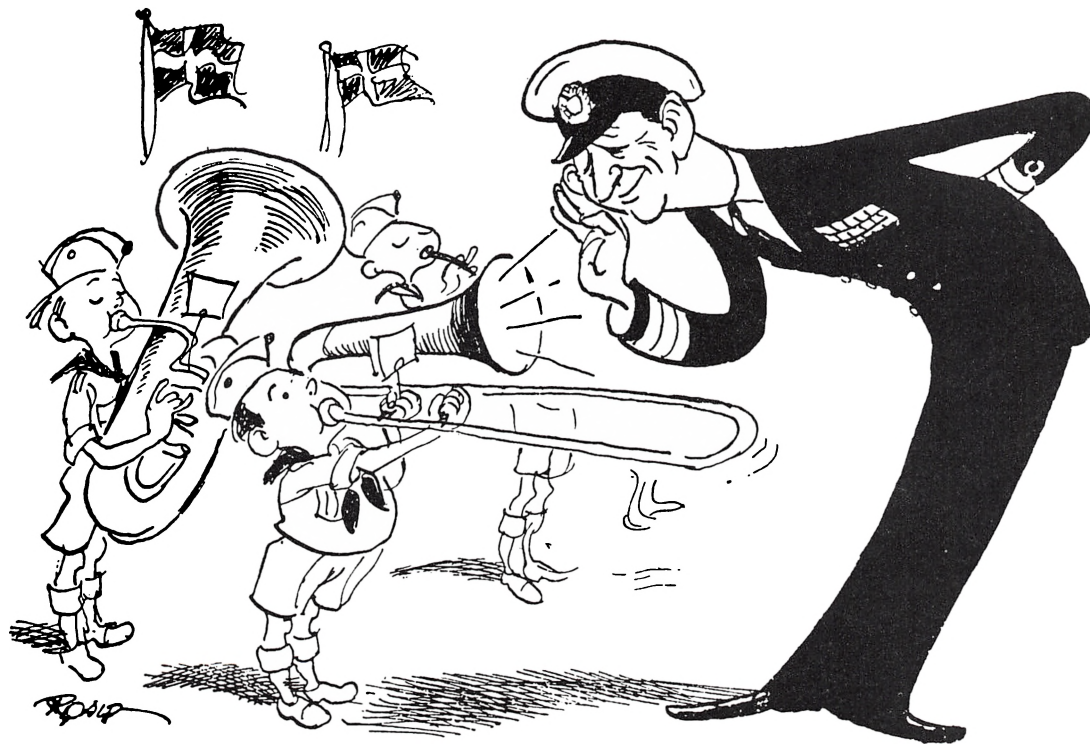
Som tidligere nævnt blev orkestret meget benyttet i byen. Der var næsten ikke en sportsfest, optog, friluftsmøde e. lign. uden orkestret deltog. Bl.a. spillede man som »formusik« til de store friluftsspil i Slotsgården. I 1948 havde en del byrådsmedlemmer hørt orkesteret ved en sådan lejlighed, og man havde åbenbart været tilfreds, for i forbindelse med den nystartede venskabsbyordning blev det besluttet at sende orkestret til Drammen i Norge for at repræsentere byen i forbindelse med Drammen Guttemusikkorps jubilæum. Vi blev indkvarteret privat og havde en herlig række dage sammen med vore norske venner med musik, udflugter, koncerter o.s.v.

Turen i sig selv var enestående, da det var før de tider, hvor det var almindeligt at tage uden-

lands. Iøvrigt bør det vel nævnes, at enkelte af disse kontakter endnu 46 år senere holdes ved lige.

Omkring dette tidspunkt blev grænsen mod

Tegning af Jyllands-Postens Cata.

FDF'erne i Kolding samler ind til nye Instrumenter, da Kongen har kritiseret de gamle.

*Da Kongen nu i Sommer drog
til Kolding paa sit »Dannebrog«,
da stod der fuldt af Borgere i Havnen
med Flag og med Buketter smaa i Favnen.*

*Desuden blev der spillet op
af FDF's Orkestertrop,
der laved' megen Larm i skøn Forning,
og dog — det var jo gjort i bedste Mening.*

syd lindet lidt på klem for deltagelse i årsmøderne i Sydslesvig. I en lang årrække deltog orkestret med indendørs koncerter i skoler og forsamlingshuse i landsdelen lørdag aften og søn-

*Men straks, da Kongen kom i Land
og havde takket, sagde han.
»Hør, der er allsaa noget galt med Hornet.
Det maa De prøve, om De kan faa ordnet.«*

*I Danmark har vi som bekendt
en Konge, der er Di-regent.
Hver Mislyd kan han li'e paa Stedet høre.
Han har foruden Krone ogsaa Øre*

Cata.

Kolding FDFs orkester som fuldt udbygget Brass Band 1952.

I bageste række fra venstre:

Carsten Johansen, Leif Årsleff Larsen, Henning Andersen, Åge Schneider, John B. Rasmussen, Poul Andersen, Roald Christensen, Kjeld Dalsgaard. Midterste række fra venstre: Hans Egeberg, Eivind Jensen, Orla Pedersen, Ove Ovesen, Carl E. Tersbøl, John Kühne, Jørgen Vagner, Poul Stoyer. Forreste række fra venstre: John Kuntz, Holger Henriksen, Jørgen Sørensen, Willy Sørensen, Willy Ovesen, Otto Munniche, Jørgen Ovesen.

dag eftermiddag ved de store optog og friluftsmødet i Flensborg.

Brass band

I efterkrigsårene blev Kolding jævnligt besøgt af udenlandske orkestre. I første omgang engelske og amerikanske militærorkestre. Ved disse koncerter kunne man altid være sikker på at møde det meste af FDFs orkestre, der sammen med Willy Sørensen »slugte« alt, hvad der kom ud af instrumenterne. Det var ved disse lejligheder, orkestermedlemmerne blev klar over, hvad brass band musik var. En speciel opbygning med udelukkende messinginstrumenter og arrangementer, der giver en helt speciel klang.

Efter den kongelige kritik i 1950 blev alle sejl sat til for at ændre orkestret til et brass band med alt, hvad dertil hører. Rundt om i byens forretninger, på arbejdspladser m.v. blev der sat indsamlingsbøsser, som blev tømt hver måned. En gammel udrangeret tuba blev sat på fod og stod som indsamlingsbøsse foran orkestret under koncerterne, og ved flere lejligheder oplevede vi, at folk på gaden smed penge i instrumenterne, særligt i tubaerne, når orkestret gik gennem byen.

Gavmildheden var så stor, at det efter knap to år var muligt at få de sidste instrumenter udskiftet. Herefter blev der indspillet en båndoptagelse, der sammen med et foto blev sendt til Kong Frederik. Senere modtog orkestret svar fra Amalienborg, hvor Majestæten udtrykte glæde over resultatet. Såvidt vides, var det landets første rigtige brass band.

I 1953 forlod Willy Sørensen Kolding for at tiltræde en stilling hos Danfoss på Als, og det vare-

Frederik IX på besøg i Kolding i samtale med Willy Sørensen.

de ikke længe, før han også her fik sat gang i musikken. I 1953-54 forlod en stor del af »de gamle« byen p.g.a. militærtjeneste, studier, uddannelse m.v. Ihærdige anstrengelser fra senere skiftende orkesterledere fik dog aldrig orkestret op på samme standard som under Willy Sørensen. Men der tændes stadig lys i øjnene på gamle orkesterdrengene, når talen falder på Kolding FDFs orkester 1944-1954.

Den første boghandel i Kolding

Af Hans Munk

I gamle dage har der ofte været besøg af omrejse- sende bogførere, også i Kolding. Endnu i 1600- tallet var det almindeligt, at boghandlere mod en afgift fik en stand inde i kirken. Senere skete salget fra boder op ad kirkebygningen. Der for- handledes især salmebøger, bibeldele og opbyg- gelige skrifter sammen med andre af kirken god- kendte forlagsartikler.

Den første boghandler, der fik butik i byen, var M.P. Grauballe. Det skete for netop halvandet århundrede siden, og for mig er det interessant, fordi det samtidig blev starten for Munks Bog- handel.

M.P. Grauballe

Den 18. oktober 1844 løser Mads Pedersen Grauballe borgerskab i Kolding for at åbne en bog- handel. Almindeligvis ved vi ikke meget om den enkelte borger for 150 år siden, men her er vi lidt heldige. Grauballe var en moden mand, vel ved magt. Han havde på forhånd ikke specielt kendskab til butikshandel, endsige boghandel, men han var ikke fremmed for bøger, og han har nok følt, at der var behov for en bog- og papi- rhandel.

Grauballe havde haft et godt embede som vagt- mester ved Lansenér-regimentet. Han havde været med korpset i Frankrig 1813-14. I 1833 blev han udnævnt til dannebrogsmænd og blev i øvrigt gift samme år den 25. oktober i Kolding Kirke.

Et indblik i dagliglivet får vi ved beskrivelsen af dette bryllup. Vagtmesteren havde ialt 27 gæster. 60 familier i byen havde illumineret i anledning af brylluppet, »alle anførte ere ved vor pige, Car- oline Ullerup aflagt vor taksigelse den 26. okto- ber«. Skikken med disse illuminationer afskaffe- des i 1837, da skikken var meget kostbar, be- sværlig og brandfarlig. Udgifterne er omhygge- ligt noteret: organisten 1 rdl. 12 sk., bedeman- den 1 rdl. 12 sk., skolen, for sang 30 sk., kirkeko- nen 16 sk., bælgetræderen 12 sk. og vægterne, der paraderede ved kirkens to indgange 12 sk.

Fra M. P. Grauballes dagbog

2
v
væc Logant & Præstemyer, bedemæg
i anledning af vores Logant & Præstemyer
fjæld:
Logant 1² 12 1/2
Bedemanden . . . . . 1 - 12 -
Skolen . . . . . " - 30
Kirkekoren 16
Bælgetræderen 12
Vægterne . . . . . 12 -
Eftersom 3de 16 1/2
alt indbetalt ved Logant & Præstemyer. -

Guldalderen

Det Holstenske Lansenér-regiment blev nedlagt i 1842, og vagtmesteren fik så den ide, at han kunne blive boghandler. Han havde et stort hus i Vestergade og startede forretning på Rendebanen, lige i nærheden.

Det var et godt tidspunkt at starte boghandel på på trods af alle de genvordigheder, der havde ramt Danmark og ikke mindst Kolding, i den foregående menneskealder.

Ulykkerne var væltet ned over danskerne siden slaget på Reden i 1801, Københavns bombardement i 1807, statsbankerot i 1813 og stribevis af fallitter i 1816-20 i landets store handelshuse som følge af store prisfald i verdenshandelen. Dertil tabet af Norge i 1814 og landbrugskrisen i 1815-20. Kolding by havde sin egen ulykke i 1808 ved branden på Koldinghus, som betød, at kongen og hoffet ikke længere kom på de ellers regelmæssige besøg, og byens håndværkere og handlende led et føleligt tab, både i omsætning og i udfordring. Men netop samtidig hermed oplevede Danmark begyndelsen til en helt ufatteligt opblomstring af kunst og kultur, af danskhed og folkeoplysning.

Med guldalderen fra 1800 til 1850 foldede dansk malerkunst sig ud med navne som Eckersberg, Købke, Lundbye, P.C. Skovgaard og Exner. Billedhuggerne Thorvaldsen og Bissen. Balletens Bournonville og i musiklivet Weyse, Kuhlau, Hartmann, Rung og Gade.

Men i helt særlig grad blomstrede dansk litteratur i den frugtbare periode. Der udkom værker af Oehlenschläger, Blicher, Grundtvig, Ingemann, Hauch, Poul Martin Møller, H.C. Andersen, Søren Kirkegaard o.s.v., forfattere som læses og købes endnu 150 år efter. Netop i året 1844

M.P. Grauballe

udkom f.eks. H.C. Andersens Nye Eventyr bd. I med »Den Grimme Ælling«, Hostrups komedie »Genboerne«, Søren Kierkegaards »Begrebet Angst« og Filosofiske Smuler«.

Handelen med bøger voksede i løbet af guldalderen. Der fandtes nogle gode boglader i hovedstaden, ofte kombineret med forlagsvirksomhed. De lå allesammen indenfor voldene. Af egentlige boghandlere i provinsen kender man fra den tid en i Ålborg, Århus, Flensborg og to i Odense. Desuden var der såkaldte læseselskaber i Haderslev og enkelte andre byer udenfor København.

Kolding var ikke nogen driftig by efter Koldinghus brand. Byens handlende havde en ulige

konkurrence med det udbredte smugleri over den nærliggende grænse, og som den i 1818 udnævnte rektor Tauber ved Latinskolen bemærker i et privat brev: »Det er en smuk og minderig egn, men udenfor disse naturens skønheder yder byen kun liden åndelig næring. Folkene er som regel landmænd, og de litterære berøringspunkter kun få«. Endnu sidst i 1830erne var der ingen boghandel og ikke engang en ordentlig papirhandel. En gang imellem kom der en papirkusk fra Randbøldal papirfabrik til byen, af ham købte man, hvad man behøvede.

3 boghandlere på få år

Fra 1830 bliver der grøde i bogsalget i Danmark. Boghandlerne i København stiftede en brancheforening i 1837 med den opgave at øge bogsalget og at højne niveauet blandt boghandlerne, både ved at tilbyde en kommissionsordning til de mere kvalificerede boglader og ved at anbefale en ordentlig uddannelse.

Der kom nu boglader over det ganske land i løbet af de næste tyve år. I kraft af kommissionsystemet blev det muligt også for de mindre butikker at have et rimeligt lager af nye bøger til ret ensartede priser. I 1844 fik Kolding så sin første boglade, den anden (Wisbech, senere Barkholt, nu Gad) kom til i 1846 og kort tid efter en tredje (Salling).

Som nævnt var både tid og sted velegnet for Grauballe. Kolding havde fået havn, der satte yderligere gang i korneksporten og den øvrige handel. Netop i 1844 kom omsider den nationale rejsning for de ydmygede sønderjyder, sat i gang af kongens beslutning om, at alle de dele-

gerede til den nyoprettede såkaldte stænderforsamling i Slesvig-Holsten skulle tale tysk. Beslutningen blev senere modereret, men harmen over den kongelige beslutning var med til at vække danskheden i hele området. Til det store Skamlingsbankemøde i juli 1844 kom der 12.000 deltagere fra hele landet for at lytte til de opildnende taler af Grundtvig, Skau, Lehmann, Carl Ploug og Goldschmidt.

Det var sprogstriden og Augustenborgernes samtidige krav på Sønderjylland, der førte til Treårskrigen 1848-50. Kampene i og omkring Kolding var voldsomme. Huse blev ødelagt og beskadiget. I Helligkorsgade 5 kan man endnu se skudhuller fra gadekampene. Men allerede før krigen var afsluttet og vundet, var genopbygningen i den lille by ved at være tilendebragt. De handlende annoncerede i den nystartede Kolding Avis i efteråret 1849, at de nu atter var i stand til at betjene kunderne i nybyggede lokaler på samme adresse som før. Indbyggertallet var 2865 i 1850 og steg til 3778 på 10 år.

Byens tre boghandlere annoncerede meget flittigt i Kolding Avis. Nyheder fra Høst og Reitzel og Gyldendal blandedes med egne udgivelser (sange, krigsberetninger og skolebøger). Man nævnte Oehlschlägers samlede digte, værker af Grundtvig, Hostrups nye lystspil: »Æstetisk Sans«, polemiske skrifter om hertugen af Augustenborg, vaudeviller, »Krigs-, fædrelands-, selskabs- og teatersange«. Specielt Salling var meget energisk. Ikke blot bognyheder var med i hans annoncer, men også »Galvano-elektriske Rheumatismus-kæder« og andre vidundermidler med eneforhandling for byen.

Grauballe beskrives af eftertiden som en meget punktlig og nøjagtig mand med en smuk

og letlæselig håndskrift. På Koldinghus hænger hans portræt malet i 1848, og det viser en mild og elskværdig boghandler.

Blandt kunderne var kongelig agent Jens Peter Wissing. Det var en velhavende gammel original, der boede i Wissings gård på hjørnet af Helligkorsgade og Søndergade, hvor faderen havde drevet stor handel. Sønnen levede det meste af sit liv af arven efter faderen uden selv at arbejde. Han var på én gang meget godgørende og meget nærig. Han var hurtig med næsten

Helligkorsgade ca. 1865. Nr. 5 er det høje hus i venstre side.

ærerørige bemærkninger til forbipasserende, og til gengæld blev han selv drillet af byens drenge. Han kom ofte til Grauballe for at købe fint brevpapir med litografi af byen og slotsruinen, når han ville skrive til kongen; men han har også været en god bogkunde.

J.C.C. Estrup

J.C.C. Estrup ejede bogladen fra 1860 til 1873. Byen voksede stadig, fra de 3778 i 1860 til 5400

Kjælig har forlabt Pressen og faaes i Kolding hos Boghandler Grauballe:

Dehleschlagers samlede Digte, 1ste Hefte, 24 Rbb. „Slægtningerne“, af H. L., Vauberville i een Act, 40 Rbb. „Grevens Feide“, af P. P., 1ste Deel, 1 Rbd. „De Augustenborgske Papirer“, i dansk Oversættelse, et Tillæg til E. J. Wegeners Skrift „om Hertugen af Augustenborgs Forhold til det hollandske Dyrer“, 16 Rbb. „Æsthetisk Sands“, Enspil af Chr. Hostrup, 56 Rbb.

I disse Dage er udkommen fra Pressen i Horsens:

Ariebog,

indeholdende en Samling af de nyeste Krigs-, Fædrelands-, Selstabs- og Theater-Sange. Anden Række 2 det Hefte. (52 Sange.)

Faaes for 1 Rk hos Boghandler Grauballe i Kolding.

Annoncer i Kolding Avis november 1849.

indbyggere i 1870. I følge vejviseren er Estrup angivet til en skatteevne (indtægt) på 1000 rdl. i 1869. Byens samlede skatteevne var 654.000 rdl. fordelt på 1170 skatteydere, skatteprocenten var 3 1/8%.

Konjunkturerne og konkurrenceforholdene var meget skiftende i de 13 år, Estrup havde boghandelen. I 1857 var der kommet en ny kollega, idet den kendte og agtede boghandler og forlægger C.G. Iversen fra Købmagergade i København pludselig slog sig ned i byen. Hans forlag, som flyttede med, havde haft samarbejde med Gad, Gyldendal og andre i »Forlags Bureau«. Efter nogle år solgte han imidlertid forlaget til sin svoger i København og opløste bogladen.

Krigen i 1864 gik atter ud over landsdelen - og over den nationale stolthed. Men nederlaget blev for Kolding vendt til en fordel, da de otte sogne syd for byen: Dalby, Sdr. Bjert, Sdr. Stenderup, Vonsild, Vejstrup, Hejls, Taps og Ødis blev udskilt af Sønderjylland og kom til Kongeri-

get og dermed til Koldings naturlige opland. Det havde gavnlig virkning på handelen, både fordi der kom flere kunder, og fordi smugleriet og toldafgifter fik mindre betydning.

Byens handel voksede efter krigen, men det var ikke længere boghandlernes annoncer, der prægede Kolding Avis' bagside. I stedet for dem var der nu næsten hver dag tilbud på udvandrerejser til Amerika. De hjemmeblivende landbrugere blev stadig gjort opmærksom på den fremragende peruvianske Guano-gødning, akkurat som tyve år tidligere.

Da Estrup blev forstander for Sct. Jørgens Hospital i 1873, solgte han bogladen til Løding.

H.M. Løding

Henrik Mathias Løding var lærer ved den amtslige realskole, som var blevet oprettet i 1856 til afløsning af den latinske skole, som byen mistede trods stor modstand fra byens borgere. Løding var 24 år gammel, da han blev én af de fem lærere, og han var dygtig og tilmed den mest elskede af lærerne. Men han blev klar over, at skolen skulle nedlægges igen og fandt sig i god tid en levevej, som passede ham fint. For en sikkerheds skyld fortsatte han dog i mange år med undervisningen på skolen med nedsat timetal, også efter at den i 1880 ændrede status til kommunalt gymnasium.

Lødings virkelyst var imponerende. Allerede tre år efter overtagelsen flyttede han bogladen til det bedre strøg i Helligkorsgade, hvor det store hus, nr. 5, havde omtrent samme udseende, som vi kender det idag. Lødings gamle elever fortsatte med at besøge ham, både i butikken og i det lune kontor inde bagved.

Butikken var et ret stort vinkelformet lokale. Der havde vistnok på et tidligere tidspunkt været et manufakturhandel, i hvert fald var der nogle flotte udskårne reoler med stor dybde, beregnet til metervarer. Løding havde et stort varesortiment. Han annoncerede ud over bøger med bl.a. skrive- og tegnerekvisitter, kunst- og galanterigenstande. De dybe hylder var ikke praktiske til bøger, først i besættelsestiden fik man brug for den skjulte lagerplads til »bukkevarer« og til de store leveringer af bestsellers.

I 1877 var der 6535 indbyggere, og byen havde nu både bibliotek og jernbane.

Chr. E. Krag

Det var åbentbart svært at drive boghandelen videre efter Løding. Konkurrencen fra kollegerne i byen var stærk. Både P. Blicher (senere Barkholt) og Chr. Hansen (senere Ougaard) havde store, velanskrevne butikker.

Chr. E. Krag overtog Lødings boghandel ved århundredskiftet, og det synes, som om Krag en kort overgang har overladt forretningen til Axel Løngreen, som iøvrigt var fuld af initiativ. Han udgav i 1907 en illustreret fortegnelse over byens specialforretninger. Men Krag måtte overtage bogladen igen og fortsatte til 1910.

Svend Jensen

Salget må være gået tilbage, for da Svend Jensen i august 1910 købte Krags boghandel, var der ikke megen handel. Med den nye indehaver kom der atter vækst og stabilitet. Svend Jensen var vinhandlersøn fra Fåborg. Han havde en god, alsidig uddannelse fra Danmark og Tyskland (Leipzig).

Byen voksede, og handelen i Kolding var væsentlig større, end den var i Vejle og Fredericia i 1920'erne. Men Svend Jensen havde stadig en følelig konkurrence både fra kollegerne (4 boghandlere) og fra andre specialforretninger.

Boghandelens omsætning voksede imidlertid, både i kraft af bedre konjunkturer og fordi Svend Jensen var respekteret og energisk, en nobel personlighed, og desuden havde han en stor berøringsflade til andre mennesker gennem sine sports- og foreningsinteresser.

Den økonomiske krise i 1920'erne og 1930'erne ramte detailhandelen hårdt. Her i byen målte man, at omsætningen i perioden fra 1925 til 1935 faldt med 40% i butikkerne. I samme periode blev der faktisk flere beskæftigede, så der kunne ikke blive megen løn til hverken ansatte eller butiksindehavere.

Svend Jensen havde bogladen fra 1910 til sin død i 1947, og i dette spænd af år oplevede han en stor udvikling i byen og i branchen. Interesse-rede kan læse mere om Svend Jensens boghandel og om bogladen efter min overtagelse i maj 1950 i jubilæumsbogen, der udkom i oktober 1994.

Kilder

P. Eliassen: Kolding fra middelalder til nutid, 1910

Alex Frøland: Dansk Boghandels Historie, 1974

Mads Pedersen Grauballe - en gammel Kolding-borger, efter Chr. Jørgensens optegnelser, Koldingbogen 1980.

M.P. Grauballes arkiv, Kolding Stadsarkiv A 7204

Saxildhus Konditori

Af Jens Erik Lebech

Historien om det landskendte (verdenskendte) konditori tog sin begyndelse i 1905. D.v.s. begyndelsen blev taget, da Bertram Knudsen blev født den 14. juni 1881, som søn af toldassistent C.L. Knudsen, Kolding. Allerede i barneårene viste Bertram Knudsen stor interesse for bagning, når han gik moderen til hånde, og derfor var det helt naturligt, at han kom i bagerlære hos bagermester Sørensen, J.P.Hentzens Eftf., i Søndergade.

Efter læretiden ville Bertram Knudsen opleve den store verden, blev konditor på Amerikabåden »Hekla« og som 19-årig mestersvend hos bagermester Holst, Hofbager Albechs Eftf. i Købmagergade i København med 20 svende under sig. På grund af en diskussion med sin mester, om man skulle bage i smør eller margarine, forlod Bertram Knudsen Købmagergade og fik ansættelse hos Skovshoved Dampbageri, for Bertram Knudsen ville kun bruge de bedste råvarer, så derfor skulle der anvendes smør til bagning. Heraf kommer sloganet: »Det er smørret, der gør't« - varemærkeregistreret i 1953.

I Skovshoved Dampbageri var skipper Johannsens datter Jenny ansat som ekspeditrice i forretningen, og det blev til kærlighed ved første blik.

I 1905 var Bertram Knudsen på besøg i sin fødeby, så at bygningen overfor banegården var under opførelse og var med det samme klar over, at det var her, han ville starte en forretning. Bygningen blev opført i herredsfoged G.C. Saxilds

have på hjørnet af Banegårdspladsen og Jernbanegade og heraf navnet »Saxildhus«.

Jenny Johansen og Bertram Knudsen blev viet i Skovshoved Kirke den 5. oktober 1905 og åbnede en beskeden forretning på Banegårdspladsen i lejede lokaler den 3. november 1905. Han gik selv i bageriet og bagte kager, mens hun stod og solgte ud til en stadig voksende strøm af kunder, der i begyndelsen ikke kunne forstå, at man kunne placere et bageri uden for byens egentlige centrum.

Men de undrende tog, som så mange gange før og siden, fejl. Bertram Knudsen havde set rigtigt. Kvalitet er, hvad det drejer sig om, og det forstod folk at værdsætte. Virksomheden blomstrede, og i 1906 blev filialen i Helligkorsgade 11 åbnet og ejendommen købt i 1918 for kr. 83.800. Ejendommen på Banegårdspladsen blev købt af flere gange. 1. del i 1907, 2. del i 1919 og den sidste del ud mod Jernbanegade i 1942, hvor bl.a. »Hotel Royal« havde til huse. Efter en gennemgribende renovering og modernisering blev hotellet omdøbt til »Hotel Saxildhus«.

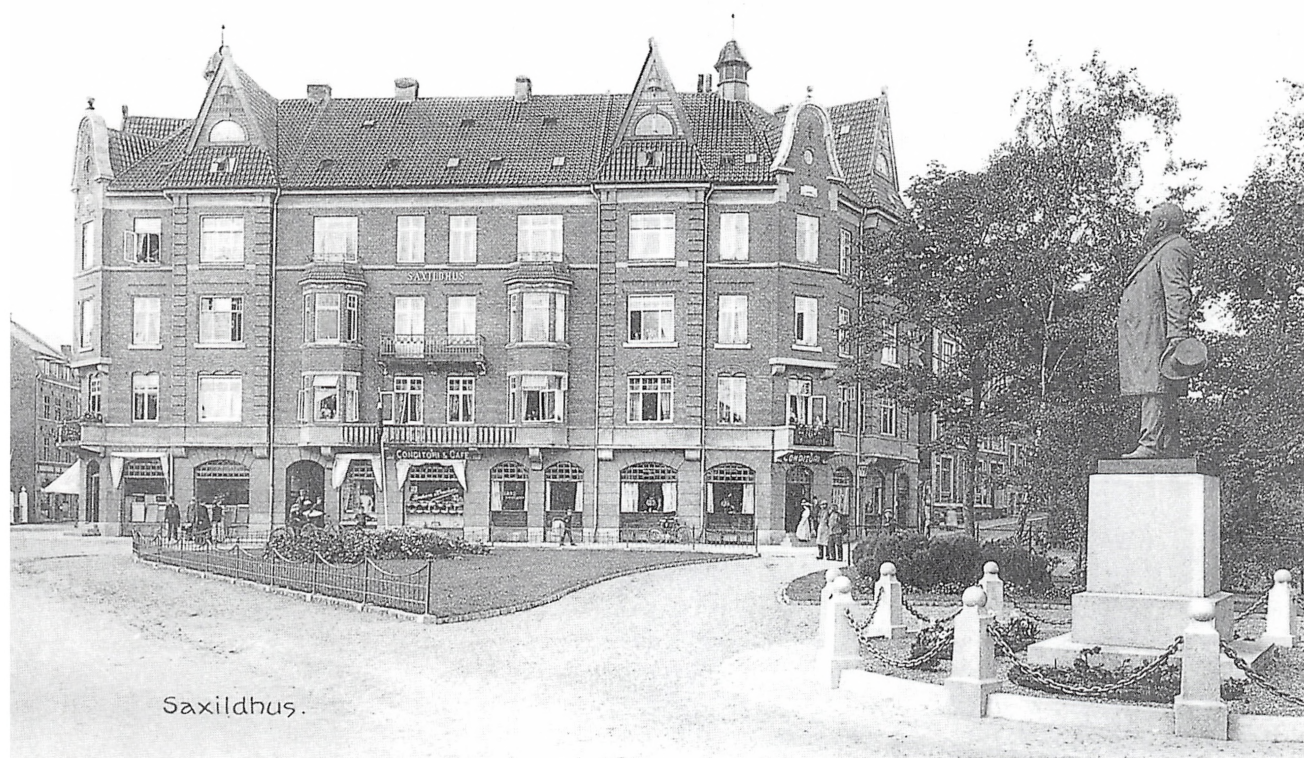
Gennem den tid, hvor Saxildhus Konditori eksisterede, sørgede Bertram Knudsen altid for at følge med tiden, både med hensyn til kvalitet, og hvad angik den teknologiske udvikling. Iøvrigt var Saxildhus blandt de første restauranter, som anskaffede en kaffemaskine, hvilket var et eksempel på Bertram Knudsens fremsynetthed, når man skulle være på forkant med udvik-

lingen. Der var konstant udvidelser i gang, således at når det ene hold håndværkere forsvandt, startede det næste hold. Fra et beskedent bageri i kælderen og butik med tilknyttet konditori og thesalon i »kinesisk« stil i stuen blev Saxildhus udbygget med store restaurationslokaler og lækert konditoriudsalg samt restaurations- og selskabslokaler på førstesalen.

Allerede fra starten bragte man brød ud i en dertil indrettet cykel med varekasse påmalet

»Bertram Knudsen«, og senere blev den udskiftet med en hestevogn, for i ca. 1910 at blive erstattet med den første varebil, hvis chaufførhed Johs. Fabrin. For de kunder, som boede i nærheden, og som ønskede brød bragt ud, har min far fortalt, at Bertram kom ud på trappen og kaldte på drengene, som spillede fodbold og spurgte, hvem der ville tjene 5 øre for lige at bringe varer ud.

Det, Saxildhus i starten var kendt for, var især

Saxildhus.

deres lækre morgenbrød, som bestod af horn, rundstykker, simler og gifler. Senere kom der også gang i produktionen af utroligt lækre konditorkager, hvor bl.a. kan nævnes »kartoffelkager«, »bikuber« samt »nuggenøjer«, allesammen kager, hvor der virkelig var anvendt de bedste råvarer. Glemmes må heller ikke Saxildhus' Othelloagkage og slet ikke kransekagerne, som nærmest blev verdenskendte, idet de blev sendt som gaver til mange lande pakket i flotte æsker

Bageriet, Saxildhus. I midten Bertram Knudsen.

fremstillet i træ, hvilket var noget helt specielt for Saxildhus.

Noget, som også står i hukommelsen hos mange, er sikkert det enorme udvalg, der fandtes i hjemmelavede chokolader pakket i flotte æsker i guld og sølv. Glemmes må slet ikke de hjemmelavede »Amerikaboller« samt de store flødekarameller, hvor blot en enkelt var nok til at lukke munden for en stund.

Noget ganske særligt var, når der blev fremstil-

let konfekturvarer til påske, hvor der blev lavet de flotteste påskeæg, man kunne tænke sig, pyntet med sløjfer og blomster, ja, det var alt sammen små kunstværker, og alt var håndlavet. Til jul blev der fremstillet det lækreste dessertchokolade samt frugter i marcipan og alt farvet og dekoreret, så det var svært at se, om det var naturlige frugter. Noget af det mest kendte af julevarerne var marcipangrisene, og det var for mange familier en tradition, at mandelgaven skulle være en marcipangris fra Saxildhus, noget der stadig i mange »koldingeres« bevidsthed forbindes med Saxildhus og julen.

Det er ikke uden grund, at en amerikansk journalist I. Robb en gang i en amerikansk avis skrev: »Tilbring en dag i Kolding med at spise Dem vej gennem Saxildhus og endnu en dag til at fordøje det hele«. Iøvrigt henstillede samme journalist til enhver amerikansk turist i Danmark at tage til Kolding og smage verdens bedste bagværk, som kom fra Saxildhus. Det fortælles også, at kong Christian X, når han var på vej gennem Kolding sendte bud efter kager fra Bertram Knudsens Konditori, ligesom Simon

Spies var en stor ynder af Saxildhus' chokolade.

Det var ikke alene brødet og chokoladen, Saxildhus var kendt for. Skulle der holdes fest i en eller anden anledning og kun det bedste var godt nok, var Saxildhus stedet. Det var en sand oplevelse at komme til fest i selskabslokalerne, som var indrettet på en så smagfuld måde med skønne møbler, tæpper og flotte figurer fra den Kgl. Porcelænsfabrik. Bordene var dækket op, så det kunne tage pusten fra de fleste, og serveringen og timingen var i top, så det var næsten umuligt, at en fest ikke blev en succes.

Saxildhus var også »stedet«, hvor man satte hinanden stævne, for alle vidste, hvor det lå, og det var det sted, hvor man mødtes for at få en kop kaffe, såfremt der var plads.

Bertram Knudsens ide var, at alt skulle være af bedste kvalitet, og hermed også den betjening, kunderne skulle have, så derfor blev man altid mødt af en af Saxildhus' inspektører, ulasteligt klædt i jacket, som kunne vise vej til en plads eller fortælle, hvornår der var pladser ledige. Når pladserne var fundet, gik man ud i konditoriet og udvalgte sig det brød eller de kager, man

kunne tænke sig og tog derefter plads i de hyggelige lokaler.

I sommerperioden var der foran selve bygningen opstillet vel nok Danmarks største fortovscafe, hvor folk kunne se og blive »set«.

God service var også i højsædet, og i den forbindelse mindes jeg Saxildhus' piccolo i den røde uniform med pilleæsken på hovedet. Han var alle steder, når der skulle hentes tobak i den lille kiosk/kasse ved indgangen til restauranten, og når tobakken skulle tændes, var han der som et lyn klar med ild. I øvrigt var direktør Olaf Enevoldsen Saxildhus' første piccolo i 1931.

Bertram Knudsen var et særdeles elskværdigt menneske og elskede at fortælle en god historie. Han nød også at høre folk fortælle de historier, der gik om ham selv, og havde ofte den bemærkning, når han fik en sådan fortalt: »Nå, har De også hørt den«. En af de historier, der gik om Bertram Knudsen, var, at han i sin tid var blevet tilsagt i retten, da en kunde havde fundet en kakerlak i et franskbrød. Det, som skulle være beviset, lå på dommerens skranke. Bertram Knudsen bad om lov til at se den, puttede den i munden, sank den og udbrød: »Ja, men det var jo ingen kakerlak, det var jo en rosin«! Beviset manglede, og retten måtte hæves. En anden historie handler om en københavnsk frue, der ville købe nogle småkager i forretningen lige efter krigen, mens der endnu var prisbestemmelser: »Hvad koster de pr. stk.?« »25 øre«, svarede Bertram Knudsen. »25 øre«, gentog damen synligt chokeret over prisen. Hertil svarede Bertram Knudsen på sin elskeligste måde: »Ja, vi må skam ikke tage mere for priskontrollen, lille dame«. Hun købte -!

Det var ikke kun den lokale befolkning, som

nød at komme på Saxildhus. Under besættelsen havde de tyske soldater også fundet ud af, at det var stedet, hvor man fik det bedste. En gang havde nogle unge soldater været årsag til uro i fortovscafeen, og da der ikke kunne skaffes ro ved almindelig høflig henstilling, bad Bertram alle bagersvende komme ned i restauranten med deres altetræ for at understrege, at det var alvorligt ment, at der skulle være ro. Bagersvendene fik dog ikke brug for deres »kageruller«, idet de unge tyskere blev fjernet af deres eget politi.

Bertram Knudsen med maleri af sønen Stig.

En anden episode fra krigens tid: Nogle tyske officerer ville holde en festlig sammenkomst på Saxildhus, og Bertram Knudsen havde selvfølgelig ingen mulighed for at afværge, men da de stillede med et tysk musikkorps, blev det alligevel for meget for Bertram Knudsen: »Jeg har aldrig haft musik i min forretning, og det vil jeg heller ikke have nu«, sagde han, og tyskerne måtte feste uden musik. Næste dag blev der personligt ringet til Bertram Knudsen fra den tyske kommandantur, der forlangte, at han straks skulle komme, da kommandanten ville tale med ham. »Det kan jeg ikke, for jeg er syg, men kommandanten må gerne komme til mig«. Tyskeren fastholdt, at Bertram skulle komme, men så fyrede Bertram Knudsen i al sagtmodighed denne af: »Hvis det er det med musikken, som jeg nægtede adgang i går, så hils kommandanten og sig, at jeg ikke er vred længere«. Bertram Knudsen hørte ikke siden fra kommandanten.

En hændelse, som er udtryk for Bertram Knudsens lune, er følgende: En anden kendt skikkelse i Kolding kaldet »Lusepetter« stod og kiggede vinduer hos Saxildhus og fik øje på Bertram Knudsen inde bag vinduet. Lusepetter hilste ærbødigt med kasketten i hånden, og denne hilsen blev gengældt fra Bertrams side med et dybt buk. Disse hilser gentog sig hele facaden rundt, indtil Bertram Knudsen bød Peter indenfor, gav ham en pose med diverse lækkerier samt en lille skilling. Det var ikke kun Bertram Knudsen, der var den glade giver. Bertram skulle en gang have sagt, at hans kone Jenny var firmaets største kunde, idet hun elskede at gøre andre mennesker glade med en lille pose eller æske.

Bertram Knudsen hørte ikke til den type, som skulle være med i alt for at gøre opmærksom på

sig selv. Han var personen, som arbejdede for sin forretning, og det var på denne måde, han ønskede at synliggøre sig. Selv i en høj alder så han dagligt i lokalerne med sin stok snakkende med såvel gæster som personale. Når fortovsrestauranten var gjort klar i foråret, havde Bertram Knudsen sin faste plads i hjørnet ved indgangen til restauranten. Her kunne han så sidde og nyde det liv, der var i fortovscafeen og få sig en hyggelig snak med de mange kunder, som han kendte.

En anden måde, Bertram Knudsen har gjort sig synlig på, var gennem oprettelsen af den fonden kaldet »Saxildhus' Velgørenhedsfond«, hvis renter skulle bruges til udsmykning af Kolding by. Her kan blandt andet nævnes skulpturen »Liggende Pige«, som i sin tid blev afsløret på hjørnet af Ejlersvej og Fredericiagade, hvor der også var anbragt en bænk. Det var her, Jenny og Bertram Knudsen på mange af deres små »gåture« nød udsigten til Koldinghus. På grund af hærværk er denne skulptur i dag anbragt i magasin. Af andre gaver til byen kan nævnes »Amorinen«, som stadig kan ses foran Saxildhus.

For at sikre fremtiden for Saxildhus ændrede Bertram Knudsen selskabsformen fra enkeltmandsvirksomhed til aktieselskab i 1950 under navnet Bertram Knudsen & Søn A/S med Bertram Knudsen som direktør og med kendte koldingnavne i bestyrelsen. Bertram Knudsens eneste barn Stig, som var adoptiv søn, blev i 1933 optaget som kompagnon efter at have gennemgået en grundig uddannelse i branchen her i landet samt på fagskole i Schweiz og i virksomheder i Tyskland og Frankrig. Glæden blev kun kort, for i 1935 omkom Stig ved en trafikulykke. Som et varigt minde om sønnen skænkede Bertram Knudsen og frue Kolding by et springvand, der

blev opstillet på Banegårdspladsen foran Saxildhus. Afsløringen fandt sted på Stigs 35 års fødselsdag den 18. maj 1943.

På Bertram Knudsens 70 års fødselsdag den 14. juni 1951 blev inspektør Knud Houlberg udnævnt til underdirektør. Knud Houlberg havde været barne- og ungdomsven med Stig, ligesom han havde stået i lære som konditor på Saxildhus. En anden værdsat medarbejder var Børge Dall, nevø af fru Bertram Knudsen. Børge

Dall kom i lære som konditor på Saxildhus som 15-årig i 1930. Efter læretiden var han bl.a. ansat i det kendte konditori »Kirstine« i Ålborg, ligesom han i tre år arbejdede som konditor i Tyskland. I 1938 vendte Børge Dall tilbage til Saxildhus som konditor og virkede på denne plads, til han umiddelbart efter krigen blev udnævnt til inspektør, hvilket job han varetog i mange år.

Nævnes bør også Hans Burmeister, som i mange år var en nær medarbejder af Bertram Knud-

Afsløringen af »Skildpaddens Amarin« foran Saxildhus i 1943. Bertram og Jenny Knudsen i samtale med borgmester Knud Hansen.

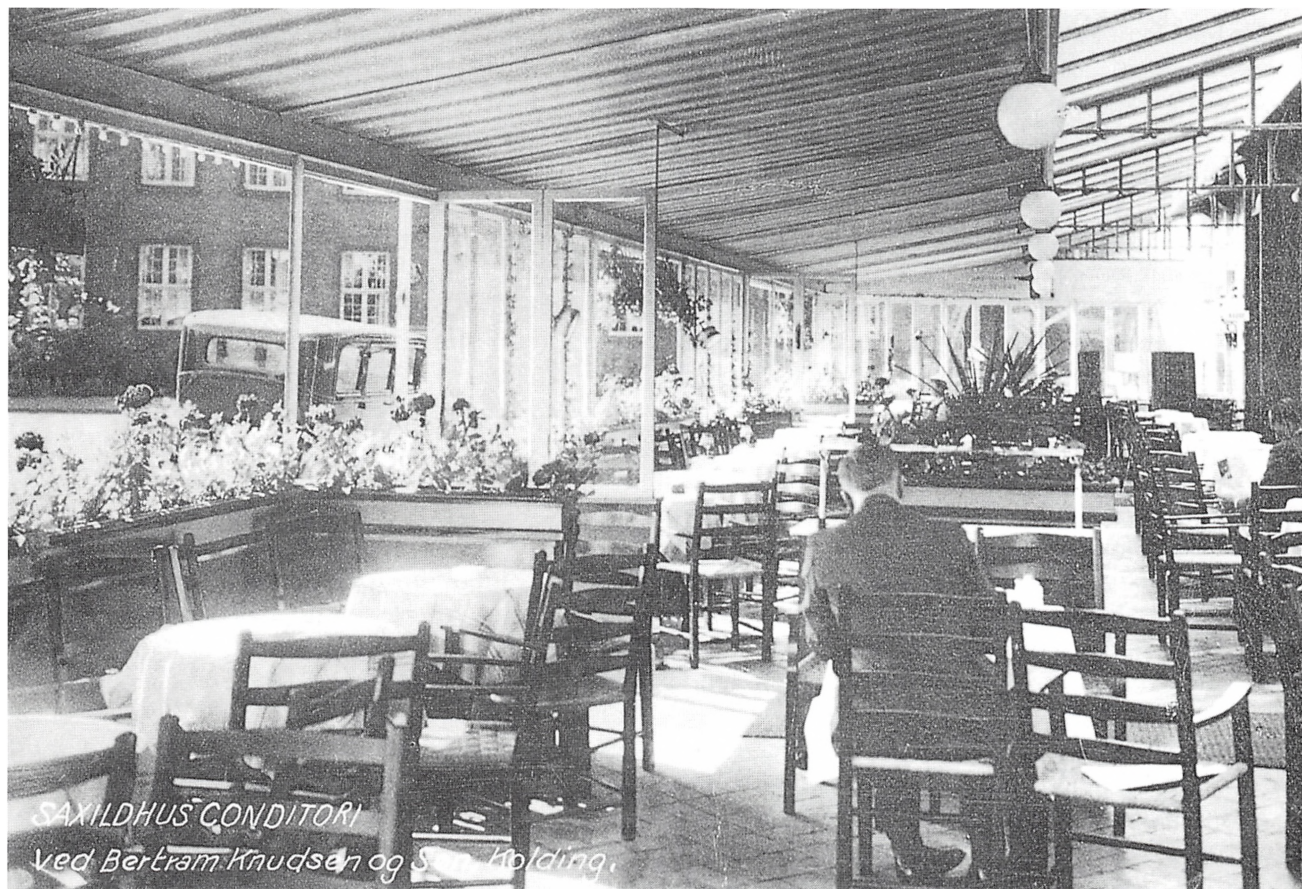

sen. Først som førstemand i forretningen og siden som inspektør og forretningsfører. Hans Baumeister forlod Saxildhus i 1959 for at flytte til Hvidding Kro ved Rødning.

I forbindelse med sin 70 års fødselsdag oprettede Bertram Knudsen en pensionsfond på kr. 250.000 som en påskønnelse til det personale, som havde været med til at opbygge og udvikle, hvad Saxildhus Konditori var blevet til fra en beskedent start i 1905 med tre medarbejdere til ca. 140 i 1951.

Kun tre år efter sin 70 års fødselsdag døde Bertram Knudsen den 26. maj 1954 kun 14 dage efter, at fru Jenny Knudsen var død. I årene efter blev Saxildhus ledet af skiftende direktører for til sidst at blive erklæret lukket i 1971.

Havde man fortalt Bertram Knudsen, at Saxildhus lukkede, ville hans bemærkning uden tvivl have været: »Ja, naturligvis for vi skal jo også sove, så vi er friske til i morgen«.

SAXILDHUS CONDITORI
Ved Bertram Knudsen og S. Kolding.

Husflidskonsulent Peter Eriksen

Af Aksel Kirk

Peter Eriksen, skolelærer i Vejstrup og senere husflidskonsulent med bopæl i Kolding var for 100 år siden en kendt og agtet mand på grund af sit store arbejde for husflidssagen. Jeg er blevet bekendt med hans liv og virke fordi min morfar, maler Jens Pedersen havde været på husflidsskole i København i 1887 efter at have mødt Peter Eriksen og derefter sammen med min farfar oprettede en husflidsskole i Heltborg pr. Hurup.

Husflidssagen fik stor social og psykisk betydning i de kritiske år efter 1864, hvor tabet af Sønderjylland gjorde folk modløse, og landbruget stod i stampe. Handlekraftige mennesker i Hedeselskabet, andelsbevægelsen, afholdsbevægelsen og husflidsbevægelsen gav andre mennesker håb om, at udviklingen kunne vendes.

En ritmester ved navn Klausen Kaas skrev i 1879, at han som ung soldat havde mødt fjenden, men at han de seneste år havde brugt sin tid på at bekæmpe en anden fjende, lediggangen ved at samle unge i deres fritid og beskæftige dem med husflid, så de kunne blive deres egne håndværkere. Sammen med nogle andre stiftede han i 1880 Dansk Husflidsselskab med det formål at oprette husflidsforeninger over hele landet.

Dansk Husflidsselskab havde hovedsæde i København og her kunne alle, der ville, komme på en måneds kursus i ferietiden, juli-august. Selskabet udgav et månedsblad »Husflidstidende«, der skulle støtte nydannede foreninger ved at

fortælle om deres aktiviteter til en større kreds.

Skolelærer Peter Eriksen, Vejstrup født 1836 i Hoptrup var med både på første og andet kursushold i 1881 og 1882. I Husflidstidende 1883 fortæller Peter Eriksen, at han havde startet en husflidsskole i Vejstrup i vinteren 1882-1883.

Der var 31 elever, 18 drenge på 10-12 år og 13 karle, deriblandt et par gifte husmænd. Børnene undervistes hver onsdag aften kl. 16-22 og lørdag kl. 9-12, de voksne hver fredag aften kl. 16-22. Undervisningen sluttede med opmuntrende ord til eleverne om husflidens nytte, og der blev sunget husflidssange og en aftensang. Sæsonen sluttede med en udstilling. Sognepræsten uddelte præmier bestående af husflidsbøger og pengegaver på 20 kr., Vejstrup Skoles andenlærer hr. Poulsen takkede på elevernes vegne lærer Eriksen, og der udbragtes et leve for ham som husflidsmand. Aftenen sluttede med en svingom til kl. 23.

Bestyrelsen for Husflidsselskabet havde allerede fået øjnene op for Peter Eriksens evner til at gøre andre interesserede i husflidssagen. Han blev valgt ind i bestyrelsen og anmodet om at holde foredrag om husflidssagen, så ofte hans arbejde kunne tillade det. Han fik endog bevilget en hjælpelærer om vinteren, så han i den tid helt kunne hellige sig husflidssagen.

Snart blev Peter Eriksen kendt over hele landet. Han arrangerede en rejseplan for ca. 14 dage ad gangen, men det var ikke nemt før tele-

Peter Eriksen på foredragsturne, fra Husflidstidende 1919.

fonens tid, og altid skulle han hentes og bringes ved stationen og ofte en lang vej på en kold hestevogn.

I Dansk Husflidstidende 1887 beretter Peter Eriksen om en husflidsrejse, han har været på i Jylland fra 30. november til 16. december 1886. Den begyndte med en overnatning i Kolding, og han fortæller: »Her i mit logis hørte jeg om aftenen en uhyggelig samtale mellem 2 unge mennesker, der tilbragte deres vinteraftener med at gå omkring i de forskellige beværtningslokaler

for at drikke halve bajere, kaffepunch og andre våde varer. Som øllet gik ind, gik forstanden ud, og da de gik ind i mit logis, var de allerede temmelig »øllede«. De sad og handlede under stygge eder og ukvemsord. Jeg ynkede i mit stille sind de to unge mennesker og tænkte ved mig selv: hvilken lykke for de unge mennesker, der tidlig vænnes til at anvende deres fritid på en god og sund måde i stedet for at drive tiden bort i lediggang, der så let fører ind på lastens bane. Den danske husflid har alt reddet mange mennesker

Dansk Husflidstidende.

fra lastens vej; jeg blev glad ved min virksomhed i denne sags tjeneste og gik med mod på at ville udrette noget for sagen også på denne rejse, om Vorherre ville give lykke dertil«.

Denne decemberrejse førte Peter Eriksen til Thestrup Højskole ved Århus og til Bjerring ved Bjerringbro, hvor der oprettedes en husflidsforening med 27 medlemmer. Et møde i Skive måtte aflyses, da der p.g.a. snestorm kun kom 5-6 mennesker, men til gengæld fik Peter Eriksen en god aften sammen med den lokale husflidslærer hr. Primdal, der havde opbygget et husflidsværksted med 5 høvlbænke og fornødent værktøj. Han var en mand, der »snakker ej, men slår«. Der arbejdedes med 25 elever, og der var blevet ansat en snedker som medhjælp. Foreningen talte 25

medlemmer, og medlemsbidraget var for gårdmænd 1 kr., for husmænd og tjenstefolk 50 øre. Der arbejdedes med snedkeri, børstebinding, kurvebinding, billedskæring og paparbejde. Undervisningen var gratis, men eleverne betalte selv for råstofferne.

Fra Skive gik vejen til Bøvling, Skalstrup, Nr. Nissum. Eriksen fortæller, at der var en lidt streng tur oppe ved Nr. Nissum. I fjællevogn på et sædebræt fra Lemvig dertil og en temmelig lang spadseretur til mødet; men »Hvem der vil ligge godt og sidde godt, skal jo blive hjemme«, og vil man noget for en sag, man tror på, så må man ikke være bange for de anstrengelser, der er forbundet dermed. Men mødet resulterede i oprettelse af en ny husflidsforening med 41 med-

lemmer, så rejsen var umagen værd. Peter Eriksens rejse fortsatte til møder i Vestervig, Snedsted, Kaastrup og med Limfjordsdampskibet fra Thisted til Hals, hvor der på skolen deltog 300-400 mennesker. Derfra videre til Øster Hassing, Ålborg og Sinding ved Silkeborg og tilbage til Kolding og Vejstrup.

Det fremgår af min morfars dagbog, at Peter Eriksen i 1890 besøgte husflidsskolen i Heltborg. På dette tidspunkt havde Peter Eriksen fået 400 husflidsforeninger i gang over hele landet, og Husflidsskolen i København var blevet suppleret med tre andre kursuscentre, da 200-300 hvert år ønskede at komme på kursus.

Med de mange aktiviteter inden for husflids-sagen kunne Peter Eriksen ikke længere forene sin konsulentvirksomhed med lærergerningen i Vejstrup. Husflidsselskabet anmodede derfor Rigsdagen om, at Eriksen fik en konsulentløn, han kunne leve af, og det bevilgedes i 1890, hvorefter Eriksen med kone og børn flyttede til Kolding, nærmere betegnet Søndervang.

Om året 1890 skrev Peter Eriksen i Dansk Husflidstidende: »Jeg har i årets løb haft anmodning fra 170 kredse om at gæste dem og holde foredrag om husflidssagen, men jeg har kun kunnet holde 108 møder. Disse møder er holdt på 37 større og mindre foredragsrejser... Af de 108 møder er de 54 holdt i Jylland, 25 på Sjælland og 29 på Fyn og småøerne... Når jeg har været hjemme, hvilket i reglen bliver, når vi har mørke aftener, så har jeg været fuldt optaget af en omfattende brevveksling, der vokser, som kredsenes antal tiltager. Jeg fører nøjagtig bog over min korrespondance, gemmer og mærker hvert eneste brev, jeg modtager, ligesom jeg kopierer de afsendte, der have nogen

varigere betydning. Disse bøger udviser, at jeg fra 1. januar 1890 til 31. december 1890 har afsendt 1037 breve. I samme tidsrum har jeg modtaget adskillige flere«. Herudover havde Peter Eriksen i fire uger deltaget som lærer på husflidskurset i København og besøgt samtlige 8 landkursus. I alt var der i 1890 uddannet 150 lærere og lærerinder. Specielt fremhæver han vævekurset på Askov Skole under ledelse af frk. la Cour og nævner som noget generelt, at den kvindelige husflid også er kommet med de fleste steder. Der er imidlertid, skriver han, en tilbøjelighed hos den kvindelige husflid til at komme bort fra det nyttige og fortabe sig i luksusarbejde, derfor må alle fornuftige husflidsvenner stadig være opmærksomme herpå.

I sin beretning om 1892 skriver Peter Eriksen, at husflidssagen måske ikke går frem med kæmpeskridt, men jævnt og stille er den kommet ind i det rette sunde spor. Det handler nu ikke alene om noget, der kan fornøje i fritiden og som den bedste modvægt mod lediggang og dens følger, men også om, at husfliden i de trange tider kan hjælpe lidt til at løse sin del af det økonomiske tryk, der hviler på samfundet. Og med stolthed skriver han: »Det bør bemærkes, at i året 1892 stod den danske husflid så højt, at en, på en almindelig husflidsskole uddannet ungkarl, kunne lave et stykke arbejde, man turde byde vort kongepar som gave ved majestæternes guldbryllup, idet den mappe, hvori de 80.000 skolebørns adresse til kongeparret var lagt, var skåret i almestil af en sjællandsk ungersvend«.

Peter Eriksen fortsatte sit store arbejde for husflidssagen i de følgende år, men hans syn blev stærkt nedsat af en øjensygdom og siden

Udstilling fra Husflidsskolen i Sdr. Bjert.

fik han også en kræftsygdom, som medførte hans død i februar 1897.

Efter hans død blev hans husflidsvenner over hele landet opfordret til at give et bidrag til en bautasten, der blev rejst i juni 1898 på hans grav på Vejstrup kirkegård. På den er indgraveret: *Rejst af taknemmelige venner og længere nede hans valgsprog Arbejdet adler manden.*

De overlevende - Brusk Herred anno 1660

Af Laura Meyer Hansen

Brusk Herred omfatter Kolding By samt landsognene mod nord - afgrænset i vest af Ejstrup og Vester Nebel, i nord af Øster Starup og Tiufkær, mod øst af Tolstrup og Højrup, og endelig mod syd af Kolding Fjord og Å.

Et landskabeligt smukt område med frodige agre, velholdte huse og gårde, motorveje og et utal af skønne lande- og biveje. Et veltrimmet herred i et rigt og højt udviklet samfund, hvor Grundtvigs ord er blevet til sandhed, at »få har for meget og færre for lidt«.

At dette område for godt og vel 300 år siden, i midten af 1600-tallet, oplevede en tragedie, hvor over halvdelen af befolkningen mistede livet, og hvor samtlige landsogne var næsten øde, gårde og huse var nedbrændt eller nedbrudt, og deres beboere enten døde eller flygtet ud i moser og krat eller ind til købstaden Kolding, er vanskeligt at fatte i dag.

Tænker man sig nutidens mennesker, der forventer »det offentliges« bistand i næsten enhver henseende, såvel økonomisk som menneskeligt, plantet midt i det ragnarok, som herskede anno 1660, her og mere eller mindre i hele den øvrige del af landet, så ville vi - disse fjerne forfædres efterkommere - næppe eksistere i dag. Vi ville ganske enkelt ikke have klaret de helt ufattelige tildragelser, de oplevede.

I dette rædselsårhundrede oplevede landet flere krige, hvoraf tre foregik på dansk jord, og indenfor samme generation. Ikke mindst den

sydlige del af Jylland: Koldinghus Len, Haderslev Len og Riberhus Len blev hårdt ramt. Den overvældende del af den nationale historieskrivning omhandler Gud, konge og fædreland – og adelen. Der er ikke i rigshistorien megen omtale af almuen, som både økonomisk og menneskeligt bar de største byrder. *Vore forfædre - almuen* betalte gildet i det århundrede, hvor Danmark let kunne være blevet udslettet. De måtte kæmpe for deres liv og eksistens.

De, der oplevede og overlevede tragedierne, fortalte om dem til de efterfølgende slægter, men det varede flere århundreder, før professionelle historikere lod sig overbevise om dramaets omfang på den jyske halvø - den mest omfattende afhandling er skrevet af en journalist, Aksel Lassen i 1958. Man anså de gamles beretninger for skrøner og fabler uden hold i virkeligheden, men det var sket, det, de gamle fortalte.

I løbet af 30 år blev Jylland tre gange raseret af tropper, der krævede forsyninger såvel til mandskabet som til et stort antal heste. Første gang var Kejserkrigen 1626-1629, anden gang den første svenske krig 1643-1645, og tredie gang den anden svenske krig 1657-1660 - hvor det gik helt galt. Alle tre gange udsattes civilbefolkningen for så grusomme hændelser, og led så bitter nød, at det må være forklaringen på, at ingen troede de gamles overleveringer. Landbruget var endnu primitivt, avlen var lav, man havde nok i at klare dagen og vejen for sig selv og sine - krigen betød

sult, kulde og sygdom og brutale overgreb fra tropperne - såvel venner som fjender.

Den anden svenske krig

Den 1. juni 1657, mens Karl X Gustav var i Polen på krigstogt, begik Frederik III den dumhed at erklære Sverige krig. Karl Gustav satte hurtigt kursen mod Holsten og var kort efter i Haderslev, og den svenske hær spredtes over hele Jylland. 24. oktober faldt Frederiksodde (Fredericia), hvor 1500 danske soldater mistede livet, og et lignende antal blev taget til fange. I den ekstrem hårde vinter 1657/58 frøs bælteerne til. 30. januar 1658 gik Karl Gustav med en stor del af sin styrke over Lillebælt ved Hejls. Frederik III måtte slutte en bitter fred med Karl Gustav den 26. februar 1658 i Roskilde. Trods fredsslutningen forblev svenske tropper i Jylland - deres spisekammer - hele sommeren.

Karl Gustav brød fredsftalen i august 1658, hvor han gik i land i Korsør, for derefter at belejre København. Danmark fik nu hjælp af polske, østrigske og brandenburgske tropper, der skulle jage svenskerne ud af Jylland og Fyn. Man kommer til at tænke på FN's internationale styrker i dag, men sammenligningen er nærmest grotesk. Disse tropper var lejesoldater, der skulle vise sig at være utrolig brutale og samvittighedsløse, de militære ledere formåede overhovedet ikke at opretholde bare en vis disciplin.

Polakkerne - og pesten

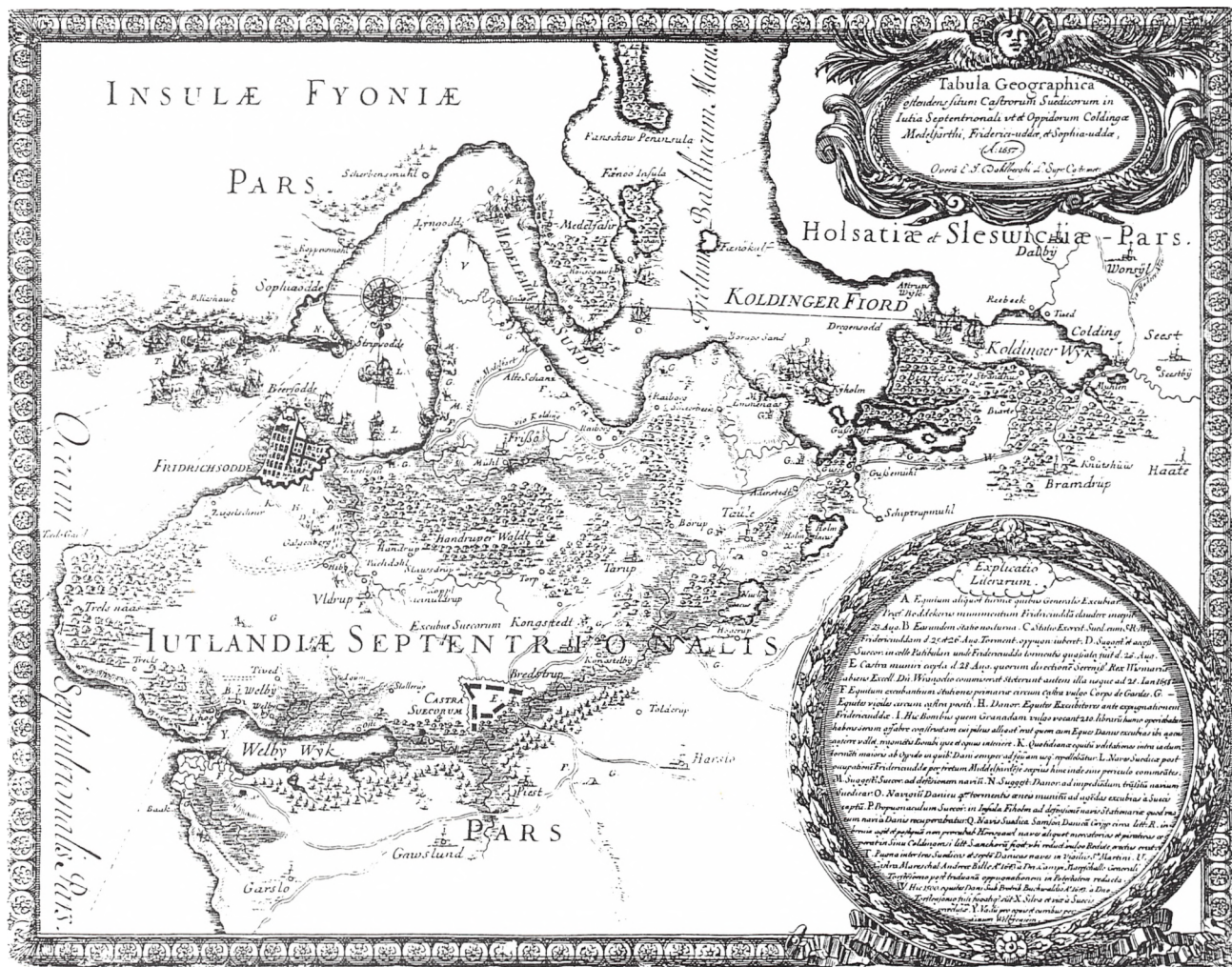
Hjælpetropperne overskred den danske syd-

grænse 20. september 1658. 30.000 mand og 24.000 heste marcherede ind i landet sydfra, medbringende et antal kvinder og børn, hvilket var almindeligt i de tider. Ingen havde organiseret forsyningerne til denne hær - man havde åbenbart end ikke tænkt på det. Hele den jydsk halvø måtte tages i brug for at klare behovet for mad og foder, men tyngden kom til at ligge her i Syd- og Sønderjylland.

I begyndelsen af december indtog polakkerne Koldinghus. En polsk løjtnant, Jan Pasek, der deltog i stormen, har beskrevet denne begivenhed meget dramatisk, men næppe helt pålideligt. Han fortæller om en sprængning af Kæmpe-tårnet, at svenskerne røg i »havet«, samt at den svenske og danske konge var vidne til dramaet. Absolut spændende læsning - men helt åbenbart praleri.

Polakkerne nærmede sig slottet iført halmknipper for at undgå de svenske kugler. Det lykkedes dem at komme indenfor murerne gennem kældervinduer. Svenskerne blev hugget ned. En eksplosion i en krudtkælder dræbte ca. 30 mand. Polakkerne forfulgte de sidste svenskere helt op i tårnet, hvor de styrtedes ned - i Slots-søen!

For en befolkning, der i forvejen var i en elendig forfatning, blev det en kamp for livet. Vore »venner« var de stærkeste - hvor de kom frem, skete plyndringer, vold og terror, så folk flygtede til øde områder eller ind til købstæderne. Man placerede disse fremmede hære i forskellige egne - polakkerne fik bl.a. området omkring Kolding. De havde en stor lejr ved Skudstrup nær Kongeåen, og en overgang havde de en lejr ved Eltang/Lilballe, som lå godt på marchruten mod Frederiksodde.

Fra Samuel Pufendorfs værk om den svenske kong Carl X Gustavs gerninger udgivet på latin 1696 og på tysk 1697, tegnet af generalkvartermesterløjtnant Erik Dahlberg. Geografisk tavle visende den svenske lejer i Nørrejylland (E) samt byerne Kolding, Middelfart, Frederiksoedde (Fredericia) og Sofieodde (Strib).

De polske officerer så frygtindgydende ud i leopardskind og ørnevinger. Foto fra udstilling på Koldinghus, 1981.

Denne polske hær må have været et fantastisk skue, forsynede, som de var, med leopardskind og ørnevinger. Det var folk fra den polske lavedel. Polakkerne var kendt som modige soldater, men egenrådige og grusomme overfor civilbefolkningen.

Deres tilstedeværelse her på egnen udartede til voldsomme plyndringer og hensynsløs vold og

tortur overfor befolkningen. Det værste var dog, at der i de polske lejre udbrød en dødelig epidemi. Man antager, det var plettyfus, som spredes fra person til person med lus som mellemvært. Denne epidemi fik katastrofale følger for den danske befolkning. P.g.a. dårlig hygiejne, fordrevet fra hus og hjem, udsultede og udplyndrede, som folk var, bredte pesten sig med rivende hast og kostede tusinder livet. Alle kom ikke i indviet jord, der ligger adskillige af vore forfædre begravet i deres kålhaver. Nogle blev sågar ædt af hunde, eller lå så længe, at de måtte i kisten ved hjælp af greb. Da pesten var på sit højeste kunne præsterne i Kolding ganske enkelt ikke følge med.

Et helt år kom jyderne til at forsyne disse fremmede allierede tropper - der blev intet levnet til landets egne borgere. Først den 14. november 1659 fandt det afgørende slag ved Nyborg sted. Svenskerne blev slået - Jylland og Fyn befriet for svenskerne - vore »venner« kunne vende næsten hjemad - efterladende landet i en armod og elendighed, som det tog årtier at genoprette. Øde landsbyer overalt og overfyldte købstæder, hvor folk levede sammenstuede under elendige vilkår.

Situationen efter krigen

Hvordan var tilstanden i Brusk herred, da dette mareridt var slut i 1660?

Matriklen 1662 indeholder en fortegnelse over alle gårde og huse i landsognene angivende: landgilde, beregnet avlsmulighed, hartkornsberegning og ejendommens tilstand efter krigen. Sogn for sogn er der berettet om hver enkelt ejendom. En sammentælling af disse lister

giver følgende resultat 2 år efter krigens ophør:

Af ialt 237 gårde i herredet (både fæstere, selvejere og præstegårde) bliver resultatet, at 60 gårde var øde, og 173 var helt eller delvis nedbrændte og/eller ruinerede. Af de 105 boel og huse, der fandtes, var 31 øde og 50 helt eller delvis nedbrændte og/eller ruinerede. Der var 8 møller i området, som alle var øde eller nedbrændte.

Det lille Bramdrup sogn med 13 gårde illustrerer med al tydelighed krigens gru. Tilstanden her var anno 1662 - med skriverens formulering:

Hans Hansen Thordsen: Står 2 stk. ruineret huse, forarmet

Peder Jørgensen: Øde, ingen på stedet

Anders Søfrensen: Øde siden den forrige feidetid

Pafuel Jensen: Står 1 stk. hus og ingen ved stedet

Jes Hansen: Øde, Står 2 ruinerede huse

Jens Jørgensen: Står 3 huse ruineret

Hans Markussen: Øde undtagen 4 ruinerede huse, ingen på stedet

Jørgen Mikelsen: Var øde, nylig et hus opført

Jens Christensen: Øde og står 2 huse ruineret

Oluf Jensen: Øde, står et lidet stk. ruineret hus

Søfren Nielsen: 2 huse er ruineret

Jep Hansen Boesen: 3 ruinerede huse

Jens Pedersen Maug: Står 1 hus, som er ruineret - og endelig præstens annexgård, som åbenbart var uskadt.

Bramdrup var således helt udslettet. Ovennævnte bønder er formentlig de fæstere, der boede der før katastrofen, en sammenligning af jordbøgerne i 1650erne og 1660erne viser mange udskiftninger i fæsterækken.

Samtlige landsogne i herredet var i tilsvarende sørgelige tilstand. I Viuf med 10 gårde var 4 øde og 6 afbrændt eller ruineret. I Alminde var 13 gårde, heraf var 7 øde og 2 ruineret. Og så fremdeles - der var ingen lyspunkter at indberette til den enevældige konge.

Matriklen 1662 blev udarbejdet med henblik på et bedre skattegrundlag - krigene havde kostet enorme summer, statskassen var tom, og man havde store lån i udlandet.

I Koldinghus Len hørte hovedparten af al bøndergodset under kronen. Nu skal man ikke tro, at de arme bønder, der var tilbage, fik eftergivet landgilde og skatter. Trods bøndernes klage til kongen, fik lensmanden Sten Bilde en lodret ordre fra Frederik III om, at bønderne skulle betale deres »Contributioner«, ovenikøbet på de betingelser, at de, som var bedre stillet, skulle betale for dem, der havde det værre eller havde mistet alt. En så tåbelig ordre resulterede da også i, at mange forlod hus og hjem - opgav deres fæste og gik på landevejen.

Fra Pufendorf: En brændende landsby i Polen, 1655.

De gårde, der fortsat var ubesatte, blev tilbudt interesserede fra andre egne, især folk fra de fattige egne vestpå og fra Thy og Vendsyssel flyttede hertil. Disse folk blev lokket hertil med løfte om frihed for landgilde i 2 år.

Frederik III's lederevner og sociale forståelse må have ligget på et meget lavt niveau - det var livsnødvendigt for kongen og landet at få landbruget igang igen, men metoden virkede modsat. Nye skatter fulgte efter. I amtsregnskaberne ses, at opfindsomheden var veludviklet i statsapparatet og hos enevoldskongen. Man udskrev kobberskat, krigsstyr, kop(Kopf)- og kvægskat, ovnskat, prinsessestyr m.fl. At finde skatteobjekter er ikke et nyt fænomen! Prinsessestyren var medgift til Frederik III's fire meget lidt kønne døtre, som blev afsat til forskellige fyrster - formodet 100.000 rigsdaler stykket. Det danske folk betalte medgiften - kom der for mange penge ind, gik resten til militæret - man rustede igen.

Den ældste tingbog for herredet er fra 1661 og giver samme billede af situationen som matriklen. Den indeholder stribevis af boopgørelser - i mange tilfælde er alt mistet i den forrige »feide-tid« eller røvet af »polakkerne«, ægtefæller dræbt, forældre dræbt, hele familier udryddet - hvem er arving til resterne? - og hvem skal dyrke jorden og genopbygge stederne? Gammel gæld, gamle lån osv.osv. kommer op til overfladen - og selvfølgelig også diverse gensidige beskyldninger om opbevaring af forskellige ting, som ønskes returneret - men som i de fleste tilfælde er forsvundet i kampen for at overleve.

På tingdagen den 22. maj 1661 forelægger 8 dan-nemænd (bønder fra landsbysamfundene) for

»Kongelige Majestæts Forvalter på Coldinghus, ærlig og velforstandige Tamiss Karstenssen« en fortegnelse over husdyrbestanden i herredet.

Som eksempel kan nævnes Bramdrup:

Jens Jørgensen: 2 bæster (heste), 3 køer, 1 svin

Søffrin Nielsen: 4 bæster, 3 køer

Kiersten Jenskone: 1 bæst, 1 svin

Marin Jeppis: 2 bæster, 2 køer

Jens Rasmussen: 1 ko

Kun én bonde og to enker er genkendelige fra matriklen. Af de 13 gårde i Bramdrup har alt været ribbet fra de 8 steder. Menneskenes skæbne kan derimod ikke rigtig klarlægges. Mange har mistet livet, og nogle har måttet gå tiggervejen.

I tingbogen under samme dato som ovenfor får bønderne besked om at hugge et større antal træer fra de i forvejen forhuggede skove. Træet skal leveres til udskibning ved først givne lejlighed og sendes til Kongelige Majestæt - under strafansvar, fristelsen til at stjæle var myndighederne bevidste om! I nutidsører lyder det helt utroligt, at bønderne lystrede, når man tænker på, at der næppe fandtes et helt hus i sognene. Deres egne huse blev i første omgang en ynkelig affære bygget op af resterne af de gamle huse suppleret med græstørv, ris og løv, klinet sammen med ler og sten.

Det var den totale nød i enhver henseende, ingen bolig, ingen mad, ingen avl på markerne, de havde end ikke så stor en avl, at der var nok til udsæd. Der gik mange år før herredet kom nogenlunde på fode. Man har flere steder regnet ud, at der gik et hundrede år før befolkningstallet var det samme som før 1626. Tre krige på 30

Scene fra svenskernes plyndringer i Polen, 1657. Fra Pufendorf.

år synes grufuldt, men ikke desto mindre skulle Frederik III's søn Christian V også spille krigshelt. Den Skånske Krig 1675-79 var et stort blodbad, hvor den danske landbefolkning igen mistede en forfærdende masse mænd.

Flere end halvdelen døde

Som tidligere nævnt er det vanskeligt at få hold på menneskeskæbnerne. Folketællinger findes ikke, matriklen og jordebøgerne oplyser kun bondens navn - som end ikke er sikker. Kirkebøger fra før 1660 findes ikke for landsognene i Brusk herred.

Udfra kirkebøgerne, som i andre egne af Syd-

og Sønderjylland findes i et større omfang tilbage i tiden, har Aksel Lassen beregnet, at mellem 2/3 og 3/4 af befolkningen i Brusk herred må have mistet livet under svenskekrigene. Kirkebogen for Kolding Købstad går tilbage til 1635. Udfra denne har Aksel Lassen beregnet, at der omkring 1650 var ca. 2400 indbyggere i byen. En epidemi, som ellers kun ramte Sjælland, ramte Kolding i 1654, hvor 300 mennesker mistede livet. Det værste pestår under krigen var 1659, hvor ca. 350 mennesker er registreret døde - men ikke alle blev registreret, ikke alle fik en kristelig begravelse.

De mange flygtninge i byen fra landsognene var ofte sammen med deres egen sognepræst og blev kirkelig betjent af ham - var det muligt, søgte de at begrave deres døde på den hjemlige kirkegård.

I 1661 var antallet af beboede boliger i Kolding by ca. 200 mod normalt på den tid ca. 350. Der findes en liste over købstædernes indbyggertal i 1672. Den viser, at Kolding da har haft 257 familier og ca. 1094 indbyggere.

Kirkebogen for Harte-Bramdrup begynder 1660 - for alle øvrige landsogne i herredet først senere i århundredet. Selvom denne kirkebog altså ikke kan fortælle, hvem der døde i »feidetiden«, så fortæller den med al tydelighed, at mange må have mistet livet. Kun de stærkeste har overlevet.

Kirkebogen er ført kronologisk, som tingene er sket i sognet, døbte, gifte og døde, og den viser følgende kirkelige handlinger for årene lige efter krigen:

1660: 13 par gifte, 5 par trolovede, 2 døbte, 2 døde

1661: 11 par gifte, 1 par trolovede, 11 døbte, 3 døde

1662: 5 par gifte, 3 par trolovede, 9 døbte, 6 døde

1663: 5 par gifte, 13 døbte, 4 døde

1664: 3 par gifte, 16 døbte, 5 døde

1665: 2 par gifte, 1 par trolovede, 16 døbte, 4 døde

1666: 1 par gifte, 18 døbte, 6 døde

40 par blev altså gifte i løbet af disse 6-7 år, 10 par blev trolovede, men åbenbart ikke viede her. Enker og enkemænd har giftet sig med hinanden eller med en tilflytter. Unge tilflyttere er kommet hertil og har giftet sig. Man skulle videre, og på gårdene var det nødvendigt med både mand og kone. Fornuft og nødvendighed har været drivkraften - kærligheden har man ofte måttet se stort på. Fødselstallet - 85 - tyder på, at såvel overlevende som tilflyttere har været yngre mennesker. Af de 30, der døde i disse 7 år, var de 15 børn under 10 år, og de 6 var barselskvinder, hvilket jo også tyder på, at kun de stærkeste har overlevet krigen.

Skattefund

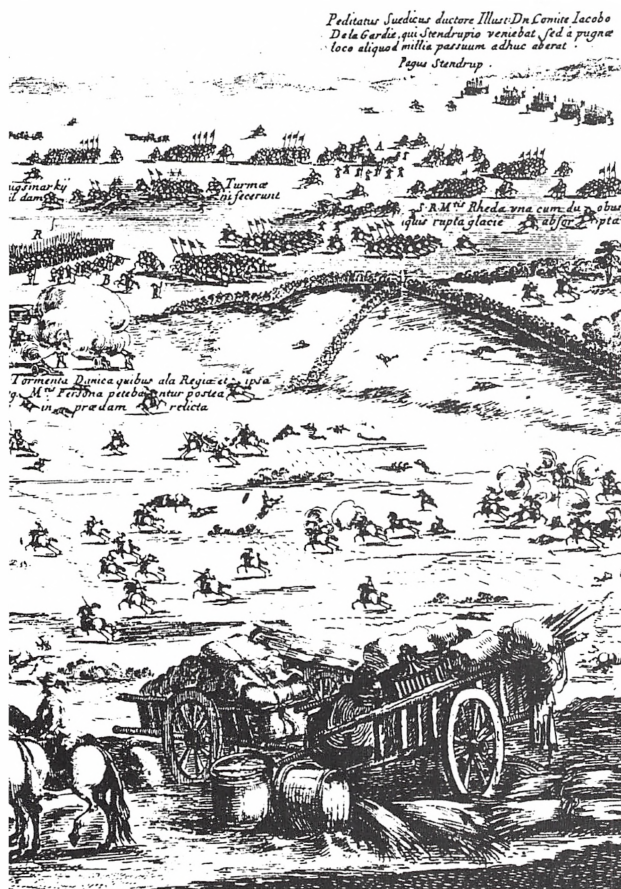
Mange sølv- og møntfund, der kan dateres til midten af 1600-tallet, er gjort over hele landet, men flest i Jylland, og heraf flest i Vejle Amt. Disse fund taler deres tydelige sprog. Folk har søgt at skjule tingene til bedre tider, men er blevet indhentet af skæbnen.

En overlevering fortæller, at en mand i Viuf på sit dødsleje sagde »tre skridt fra den store Pilebusk«, han døde inden han fik talt helt ud, familien fandt intet. I 1868 blev et jordstykke i Viuf, der indtil 1819 havde været et pile- og ellekrat,

taget under plov. Her dukkede et lænkebælte af sølv, 16 sølvknapper og 32 sølvmønter frem af mulden! - mønterne var fra midten af 1600-tallet! Viufbondens skjulte skat var blevet danefæ.

Et møntfund i Lilballe i 1875 afslørede mønter fra Christian IV og Frederik III's tid samt mønter fra Østrig, Tyskland, Frankrig, Holland, Schweiz og Italien. Den ældste mønt var fra 1542, og den yngste fra 1653. De stammer måske

Svenskerne går over Lillebælt, januar 1658. Fra Pufendorf.

fra en polsk lejesoldat, der havde været vidt omkring. Hvorfor han har gemt dem? Sikkert på grund af fare for tyveri, men enten glemte han dem eller døde.

Frederik III, som må lægges krigen 1657-60 tungt til last, udtalte under Københavns belejring i 1658: »Jeg vil dø i min rede«. Han døde ikke, men en uhyggelig stor del af befolkningen betalte med deres liv for denne konges fatale mangel på realitetssans.

Ved Binderup rejstes i 1929 en mindesten over Karl X Gustavs imponerende tur over isen - vel

var det en dristig handling, men er det sædvanen at rejse mindstene over sine fjender? Når man absolut ville hædre denne svenske konge, hvorfor står stenen så i Binderup - han gik over isen fra Hejls! Nej, rejs en sten over almuen i 1600-tallet - dem skylder vi, at vi lever i dette lille forkælede og dejlige land.

Kilder:

Landsarkivet for Nørrejylland:

Kirkebøger

Tingbogen 1661, Brusk herred

Rigsarkivet:

Matriklen 1662, Koldinghus Amt

Jordebøger i amtsregnskaberne

Litteratur:

Aksel Lassen: Skæbneåret 1659, 1958

Aksel Lassen: Fald og Fremgang, 1965

Finn Askgaard og Gunnar Olsen: En kamp for livet, 1958

Div. artikler i Historisk Tidsskrift, Fortid og Nutid og Jydsk Historie og Topografi

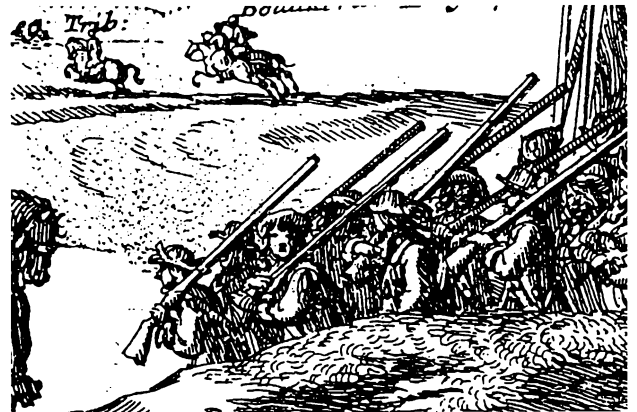
Stanislaw Rosznecki: Polakkerne i Danmark 1659 (Jan Paseks erindringer), 1896

H.P. Bertelsen: Eltang, N. Bjert og S. Vilstrup sogne, 1955.

Vejle Amts Årbøger, diverse årgange.

Gustav Bang: Kirkebogsstudier.

Svenske soldater på march. Fra Pufendorf.

Landpostbudenes forening i 90 år

Af Harald Jessen

Bogstaverne L.C.F., som står for Landpostbudenes Centralforening, eksisterer ikke mere på grund af sammenslutning med P.P.F. (Provinsens Postforening), og da en epoke i historien dermed er slut, er det vel helt naturligt at samle trådene om de personer, der har præget Koldingområdet inden for landpostbudenes organisatoriske virksomhed. Dog skal det straks siges, at netop landpostbudene ikke er typiske organisationsmennesker, men blot almindelige mennesker, der har været så heldige at få et arbejde, hvor de er i nær kontakt med naturen og med mennesker i alle samfundslag. I det daglige arbejde får de et indgående kendskab til mennesker, - og så selvfølgelig til menneskets bedste ven, hunden.

Postvæsenet som sådan startede i 1624, men de første landpostbude blev fastansat i 1860. Det var landpostbudene fra Egtved, der den 2. december 1902 indbød kolleger fra omegnen til et møde i Egtved, hvor Landpostbudenes Centralforening og dens berettigelse var på dagsordenen. Efter en livlig debat måtte man dog udsætte sagen. Det var tydeligt, at man dengang ikke turde organisere sig af frygt for at miste arbejdet. Rent politisk har landpostbudet vel også altid stået i et modsætningsforhold mellem på den ene side forbundet med påvirkning i arbejderbevægelsens ånd og på den anden side påvirkningen fra sin omgang med og diskussioner med landmændene på den daglige rute.

I februar 1903 blev der indkaldt til endnu et møde i Viuf, og her blev Koldingkredsen stiftet med Chr. Hesselballe som formand og Chr. Geertsen som kasserer. På første side i den gamle protokol står der med sirlig skrift:

Foreningens formål er ved fælles arbejde, besindigt og hensynsfuldt at virke for, at landpostbudene i enhver henseende kan blive ligestillede med andre af statens lavtlønnede funktionærer. I april 1903 var der så møde i Kolding. Her var alle landpostbude fra Kolding, Lunderskov og Vamdrup postkontorer indbudt, men der var ikke ret stort fremmøde og kraftige protester mod centralforeningen. Alligevel lykkedes det at tegne enkelte nye medlemmer. I 1904 var der så indkaldt til møde i Egtved, nu var stemningen blevet lidt bedre, og ved et møde i Lunderskov i 1905 var modstanden ved at være brudt. På landsplan var man efterhånden kommet op på 1200 medlemmer, og i Koldingkredsen begyndte man at arrangere udflugter for medlemmerne.

I 1908 dannedes »Postfunktionærernes Fællesorganisation«, som fra 1914 kom til at hedde »Dansk Postforbund« - men her var landpostbude og overpakmestre ikke med.

N. Nielsen fra Vonsild blev valgt som ny formand i 1909. Han afløstes i 1928 af J. Skovholm fra Egtved og denne i 1931 af Carl Skov fra Kolding.

Den første gamle blå uniform var solid, og den gik landpostbudet i, selv til juletræsfest i forsam-

lingshuset. Men dengang skulle der også spares, og efterhånden var kvaliteten blevet så ringe, at daværende overpostinspektør Jac. Andersen i 1933 udtalte, at han syntes, landpostbudene så så rædsomme ud, at han søgte om en bevilling på 30.000 kr. for at bedre tøjkvaliteten. Ekstrabudene måtte nøjes med et armbind, forsynet med et etatsmærke, indtil man fik råd til at tildele dem en uniformshue. Samtidig kunne man læse om en forbedring af formandens løn på 25 % nemlig fra 20 kr. til 25 kr. årlig!

I 1921 var der 4019 landpostbude på landsplan, i 1927 kun 3124, og i 1927 kom der et lovforslag om sammenlægning af Post- og Telegrafvæsenet, så i 1929 var man nede på 2856 medlemmer. Dette skete på trods af større postmængde, for man ønskede at spare ved at lave større ruter (den ide er altså gammel, men bruges stadig), men det var også, fordi det var billigere at lave nogle små ruter, der blev besat af ekstrabude, de såkaldte daglejerruter.

I 1930 var 59 % af landpostbudene endnu på gåben, vel nok fordi ledelsen anså det for en stor fordel at bruge cykel, så stor en fordel, at man hellere ville gå, men ved en ny lov i 1931 blev reglerne ændret, således at det blev en fordel at bruge cykel, og i 1940 var 75 % cyklende. Baggrunden var nok også, at der i 1936 blev nedsat et udvalg som skulle vurdere landpostbudenes nøjagtige tidsforbrug i de 311 arbejdsdage, man havde om året. Resultatet var 7 min. pr. km. om sommeren og 9 min. pr. km. i de 5 vintermåneder. Hertil kom 3/4 min. pr. husstand. For gående var der 15 min. pr. km. og 3/4 min. pr. husstand.

Et nyt problem opstod under krigen og de første år derefter, idet man ikke kunne skaffe

Harald Jessen i Sjølund 1948.

reservedele såsom dæk og kæder til cyklen. Landpostbudet skulle jo selv holde sin cykel mod en årlig cykelgodtgørelse. På det tidspunkt var jeg selv så heldig at have et sommerhusområde på min rute, hvor der boede en grossist i cykelreservedele.

Landpostbudene har altid været et forsigtigt folkefærd, det kan man også se på den forsigtige måde, som formanden omtalte de urolige tider på. Under krigen skete der alligevel store fremskridt, idet landpostbudene i 1944 fik tilkendt frihed på samtlige folkekirkens helligdage, som

der står »i lighed med andre samfundsborgere«, dog med den passus, at evt. tjeneste blev erstattet med anden frihed, altså afspadsring.

I 1948 blev foreningens formand »rød« - det vil sige, at han fik en postbudstilling inde i byen, og som ny formand valgtes O. E. Jacobsen, Vonsild, der må betegnes som en af veteranerne i L.C.F.s Koldingområde. I 1950 oprettede han en fanefond, og fanen blev indviet ved 50 års jubilæet på Rutebilcafeen i Kolding. Dette sted var i mange år rammen om foreningens arrangementer.

Jeg havde på det tidspunkt selv en ren landrute, og selv om sådan en rute tog længere tid, så var det jo lykken, når husmandskonen spurgte, om man ikke lige kunne gå ud i stalden og hente Niels, for så ville hun lave en kop kaffe. Men man skal jo også holde tiden. Jeg fik på puklen en gang, jeg stod og talte med to bønder - to som jeg forøvrigt ofte hjalp i høsten for at komme med til høstgildet. Men da vi stod der, kom Marie ud og bød på kaffe. Jeg spurgte, om det ikke måtte vente til dagen efter, idet jeg lige havde fået to steder. Da Marie var gået, sagde den ene til mig: »Din torsk, nu får vi heller ingen kaffe«.

Knallerter og motorcykler begyndte at vinde indpas i 1950, men motoriseringen tog først fart i 1960 - og med den må man nok indrømme, at noget af idyllen gik fløjten.

Utallige er de gode beretninger, der er skrevet om landpostens mange gøremål og pudsige oplevelser. Det var jo en person, man kunne betro alt, han havde jo sit tavshedsløfte og heldigvis for det, for var der noget, man skulle passe på med, så var det økonomisk sladder.

Jeg kom selv engang ind på den stedlige kro, der var lige kommet 3 turistbusser uanmeldt, og

kromutter klagede sin nød til mig. Jeg smed resolut min taske om bag disken, tog en bestillingsblok på en bakke og sørgede for, at det værste pres var ovre i løbet af 10 min. Gæsterne syntes, det var skægt og var nok lidt benovede. De kunne jo ikke vide, at jeg ofte hjalp på kroen i min fritid.

En ting, som jeg havde »arvet« fra min forgænger, var, at jeg skulle klippe en gammel ungkarl, som havde en købmandsforretning, eller rettere en høkerbutik. Klipningen foregik foran disken, så hvis der kom kunder, måtte de selv finde deres havregryn bag disken. En anden gammel guttermand skulle jeg klippe tånegle på, og som løn skulle vi have en hjemmelavet stegt sild med et blødkogt æg og en snaps. Det kunne jo ske, at man glemte, at man ved ansættelsen fik at vide, at man hverken måtte ryge, drikke eller fløjte under tjenesten. Vi var faktisk så gode venner, at jeg skulle sidde nattevagt hos ham, da han lå på sit dødsleje, og i sit testamente havde han

Landpostbud som tjener, 1951.

da også skrevet, at jeg skulle have et sølvkrus med indskriften »Erindring og tak« efterfulgt af navnet.

Postalt var halvtresserne ellers en ret rolig periode, uniformerne blev jo stadig drøftet, og landpostbudene var utilfredse med, at man til jul skulle sælge et særligt julehæfte, hvis overskud gik til P. & T.'s feriehuse. Man ville hellere have en kontingentforhøjelse end at gå »ud og tigge«, og dette rettede forbundet sig så efter.

I 1960 var der 4 motoriserede landpostruter, medens der i 1970 var 1767 ruter samt en del knallertruter, som forøvrigt var L.C.F.s smertensbarn. Også på den tid diskuterede man problemet »bidske hunde«, og i 1976 diskuteredes, om vi skulle have røde uniformer ligesom P.P.F., en ordning som jo blev vedtaget.

I 1975 fik man en ny omdelingsform for den bymæssige del af ruten, man gik over til at udregne arbejdstiden i centiminutter. Denne udregningsform blev livligt debatteret både på lederside og på medarbejderside. Det var jo en slags akkordarbejde, og her blev nok lagt mest mærke til de unge mennesker, der skulle hurtigt hjem for om muligt at klare et andet job ved siden af. Landpostbudet har jo aldrig fået den store løn, men som jeg altid har sagt: »Vi ved da, hvor lidt vi får, og så må man jo sætte sin levestandard derefter«.

I 1977 faldt O. E. Jacobsen for aldersgrænsen, og Ib Rosendahl Nielsen, Kolding, blev valgt som formand, men da han gik hjem fra generalforsamlingen, blev han syg og derfor frarådet dette arbejde. Jeg blev så formand. Da vi i 1978 fik ny struktur i L.C.F., så landet blev inddelt i færre men større kredse, og vi blev sammenlagt med Fredericia til 12. kreds, blev jeg også valgt som

Harald Jessen i 1971.

formand og var dermed også medlem af regionsbestyrelsen.

I den efterfølgende periode var de fleste problemer nok tilknyttet det nye omdelingssystem, som gik under navnet »PO.75«, men der var også tid til selskabelige sammenkomster med damer, bl.a. i logebygningen i Bramdrupdam, der lå midt i den nu forholdsvis store kreds, der strakte sig fra Kolding over Fredericia, Børkop, Egtved, Lunderskov, Vamdrup, Sjølund og Hejls. På grund af strukturændringen måtte vi også have en ny fane, og den blev indviet ved vores gene-

Harald Jessen i 1983.

ralforsamling på Kryb-i-ly Kro i 1979.

I 1980 trak jeg mig fra bestyrelsen ved den ordinære generalforsamling den 2. april, og min efterfølger blev H. P. Christensen, Fredericia. I denne periode var det nok spareplaner for al offentlig virksomhed, der gav de største problemer sammen med diskussioner om udbringning af det tiltagende antal adresseløse forsendelser.

L.C.F.s struktur blev igen ændret i 1986, og 12. kreds blev nedlagt. Derefter startede »Club Kolding« med Evald Schøtt, Ødis Bramdrup, som formand, og i denne periode blev der så igen lavet et nyt omdelingssystem, hvor man skulle arbejde sammen i grupper indenfor et bestemt område. Club Kolding fik imidlertid ikke lang levetid, idet L.C.F. blev sluttet sammen med P.P.F. med virkning fra 1. jan. 1993. Hermed sluttede en epoke for et selvstændigt L.C.F. efter 90 år.

Posten bliver stadig omdelt på landet, men nu er det i bil og med større ruter, så den gamle

stemning er nok på retur. Nostalgi og forbedrede arbejdsvilkår kan jo ikke altid gå i spænd sammen, men helt sikkert er det, at der har været mange sure dage for det gamle landpostbud, der måtte vandre over heden med sin stok.

I denne omtale af landpostbudet og hans organisation i Koldingområdet har jeg hele tiden omtalt landpostbudet som »ham«, og det er fordi langt de fleste landpostbude var mænd, nu er der heldigvis mange kvinder, der har overtaget dette job.

Jeg selv har altid gået i Koldingområdet med tjeneste i Sjølund, Taps og Bramdrupdam. Jeg er forlængst gået på pension og nyder tilværelsen fuldt ud med mange gøremål. Den tredie alder kan være dejlig, og hvad er så mere naturligt end at slutte med en vise fra »Landpostens viser og sange«, der udkom i 1911 på melodien til Jens Vejmand. Visen er skrevet af Chr. Madsen.

Hvem drager ud af Staden
i tidligt Morgengry?
og hvem er det der synger
med Lærken højt i Sky?
Det er saamænd Lars Landpost,
sin Gærning har han kær,
med Tasken fyldt med Breve,
med Bud til fjærn og nær.

Hvem kommer der paa Vejen
med Tasken paa sin Ryg?
Med Knapper blank i Frakken
og med en Gang saa tryg?
Det er saamænd Lars Landpost
som er velkommen Gæst
der bringer Bud til alle
om Sorrig og om Fest.

Hvem træder ind i Gaarden
med Smil om Kind og Mund?
og hvem er det der viser
sin Taske frem en Stund?
Det er saamænd Lars Landpost
med Brev til »vores« Mor
og ligestraks vi gætter
det er fra store Bror.

Og der ved Gadekæret
staar Smedens raske Svend
og skuer i det fjerne
en kendt kærkommen Ven
Det er såmænd Lars Landpost
jo, han har Brev idag
fra Smedens »lille Lise«
det er en afgjort Sag.

Derude bag ved Skoven
der siddder »gamle Mor«
og venter Brev fra Drengen
der rejste bort i fjor.
Da træder ind ad døren
Lars Post med Smil om Kind
og dobbelt Glæde fylder
den gamles Sjæl og Sind.

Hvem drager ind mod Staden
naar Dagen den er endt?
med tankerne paa Hjemmet
og sine kære vendt?
Det er såmænd Lars Landpost
der paa sin trætte Fod
nu haster imod Hjemmet
og atter henter Mod.

Til fods til Lilballe.

Jeg savner mit bibliotek, Jens Holm

Af Elise Jacobsen

Snart er det fyrré år siden jeg som ganske ung bibliotekar i 1956 satte min fod første gang i Kolding, ikke anende, at det skulle vare så længe.

Byen gav mig en flot velkomst en lun august aften. Jeg kunne lide den med det samme. Sikken festlig blå plakat i banegårdens ventesal: Trocadero - stedet hvor man går ind, når man går ud. Fikst slogan, tænkte jeg. Det må jeg prøve ved lejlighed - og det gjorde jeg.

Lige udenfor stationen stod en statue. *C. Berg* stod der, og på den halvanden meter høje sokkel stod følgende ord at læse: Gå aldrig på akkord med uretten. Klog leveregel, tænkte jeg. Det gik ret snart op for mig, at jeg her stod foran en pioner, markant venstremand og politiker, grundlæggeren af *De Bergske Blade*, der i vor tid måske har en ubehagelig biklang af sørgelige økonomiske spekulationer, men det kunne gamle Berg jo ikke gøre for.

Min vej gik næste dag til ansættelse på bibliotekets børneafdeling, frk. Bachman viste mig selvfølgelig hele biblioteket. I voksenafdelingens imponerende udlånssal var der på trappen for enden af den aflange sal en buste af en person ved navn *Jens Holm*. Ham fik man straks øje på og jeg erfarede meget snart, at denne fremsynede borger, der oprindeligt blot var studehandler, populært sagt, i sin tid kvægekspeditør i stor stil og grundlægger af Kolding Eksporthandel også i kraft af sin økonomiske sans langsomt opbyggede en pengetank, der kom til at danne basis for

Jens Holms Biblioteksfond. Denne beskedne, lidt tilbageholdende eller måske tilbagetrukne mand syntes at andre skulle have bedre tilbud i boglig retning, end han selv havde haft. Derfor blev hans fond basis for Kolding Centralbibliotek 1939, som vi har nydt godt af siden.

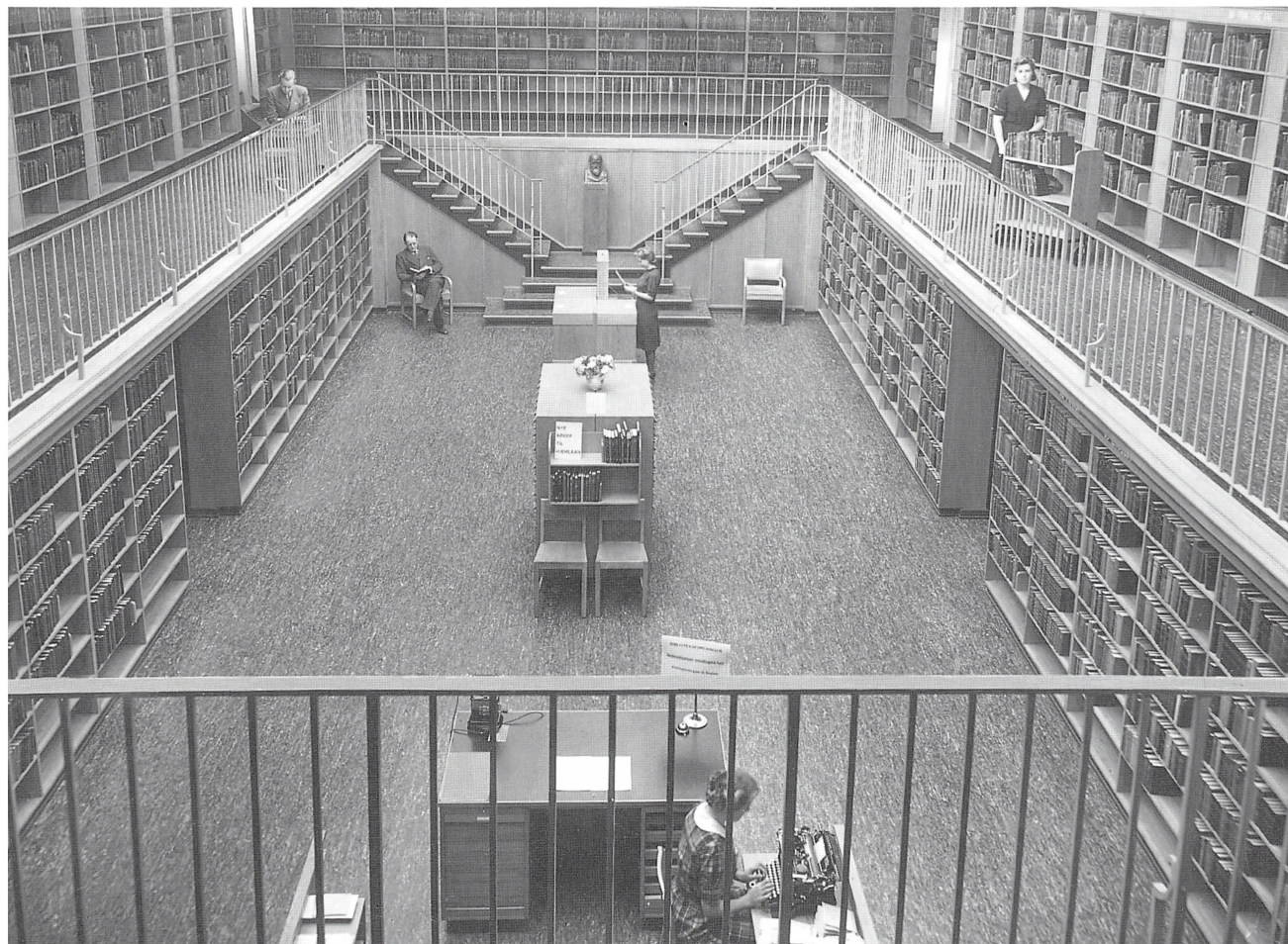
Kære Jens Holm. Før stod du majestætisk - øverst på trappen - og skuede ud over dit læseberørlige folk. Under arbejdet med denne artikel har du længe været væk for mig, men det er lidt din egen skyld. Du har været i et af udstillingsvinduerne, inden da var du sat i en krog i avisafdelingen. Jeg tror såmænd også, du engang har været i magasinregionerne, under diverse ombygninger, for derefter at blive taget frem og støvet af og anbragt et tilfældigt sted.

Det er godt, du ikke kan stige frem i nutiden og se, hvad vi dog så skammeligt har gjort ved dit bibliotek, din vision. Hør bare her: Meterhøje reoler i udlån og læsesal. I alle nicher distraherende edb-skærme, der er så smarte og up to date, at man ved lette anslag på tasterne kan få kaldt frem på skærmen alle relevante oplysninger om bøgerne og deres data og placering i decimalclasssystemet, lad os kalde det junglen. Smart og noget så egnet til selvbetjening. Publikum bliver i stand til selv at finde deres bøger på hylderne, undtagen de ældre, læsesvage og fummelfingrede. Med ældre mener jeg mange over halvtreds, og med fummelfingrede mener jeg de arme mennesker, der ikke er opvokset med edb derhjemme eller i skolen.

Undskyld, siger du, du ved ikke, hvad edb er. Det står for »endnu dårligere betjening«. Men tag det helt roligt, bibliotekarerne er der endnu, de er dygtige og hjælpsomme, men de er bare så beskærede, altså i tid. De render mindst ligeså hurtigt som sygeplejersker og hjemmehjælpere og slagteriarbejdere.

Bibliotekets udlånsal. Foto fra 1940.

Du kan tro, det er et hidsigt samfund, som du ser fra din høje himmel. For du er kommet i himlen, ingen tvivl om det. Du har aldrig handlet på snu beregning, så noget er gået ud over andre. Tak for din donation på 10.000 kr. til inventar til biblioteket i 1920. Inventar, der måske eksisterer endnu efter flytningen fra Rendebanen til den

rummelige plads på hjørnet af Fredericiagade og Jernbanegade, som du med din gave sikrede til biblioteket i 1936, og hvor en bygning stod færdig til indvielse i 1939. Vi har lige holdt 50 års jubilæum og trykt en nydelig tryksag om kreatur-ekspeditør Jens Holm. Undskyld, at jeg siger du, men det blev moderne i halvfjerserne, så nu er vi alle lige, er der nogen, der tror.

Nu skal jeg betro dig en hemmelighed: Da jeg havde arbejdet et par dage på dit mondæne bibliotek, var jeg så led og ked af det, at jeg tænkte: Hvornår kan man sige op? Kun almindelig hæderlighed og tanken om prøvetid fik mig til at blive. Hvorfor dog det? Jo, for aldrig havde jeg dog oplevet et så gennemkedeligt bibliotek inkl. indhold af mennesker og bøger.

Chefen, overbibliotekar frk. Ida Bachmann var skam en pæn og veldrejet dame med en hvid glorie af hår omkring sit ansigt og hendes væsen imødekommende og venligt, da hun gav sine instrukser, med mig på den anden side af bordet. »De kommer til at arbejde sammen med 7 skolebibliotekarer på byens skoler. Der holdes bogmøder med dem med jævne mellemrum. Bestil genemsynsbøger hos byens boghandlere, fordel ordrerne alfabetisk mellem de fire og prøv at følge den tidligere ledende børnebibliotekars arbejdsplan. Og så kommer De til at aflaste frk. From, vores elev, der snart skal på biblioteksskole, med hensyn til vagter. Vi har åbent fra 10-18 hver dag, også lørdag. Vi har også en kontorist, fru Richardson, som De selv kan tale med«.

Jeg betryggede chefen med, at jeg endnu ikke havde familie at tage hensyn til, så jeg skulle nok tage mig af at dække vagter i fornøden udstrækning, også om lørdagen, ingen betænkeligheder fra min side. Men jeg må nok sige, jeg

var beklemmt, ja, forurolet over min myndige chefs tyrkertro på at jeg kunne klare alt hvad hun havde antydnet, ja, ikke nok med det. Der lå sandelig også en børnebogsuge, som et udvalg arbejdede med, og hvor børnebibliotekarerne ville komme kraftigt ind i billedet med aftaler og arrangementer og udstillinger. Jeg næsten neje- de mig ud af hendes kontor, smøgede ærmerne op og gik i kælderen i mere end en forstand.

Kælderen, ja, fornemmelsen var der, når man trådte ind i det gamle børnebibliotek anno 56. Lokalet var aflangt, delt på midten med en glasvæg, bagved den lå børnenes læsesal og endnu længere bagved et minikontor til kontoristen, eller hvem der nu måtte have brug for arbejdsro der. Bibliotekets kontor var et »glasbur« lige bag skranken. Det var hesteskoformet med datostempler og sprækker til bogkortene efter notering af dato og låner nr. for senere at blive optalt til dagens statistik. Altsammen rørende primitivt med håndkraft og bibliotekarhånd.

Foran på skranken var der den dag, jeg kom, og længe derefter et advarende skilt med kraftig gul farve og to helt sorte hænder og den manende påskrift: Du har vel rene hænder? Det er klart, at orden og en vis disciplin måtte der være. Det faldt meget godt i hak med, at nogle af billedbogshyldernes magre indhold hed: Lille Sorte Sambo, Den uartige Karoline og Spørge Jørgen - hvis man da ellers kunne finde billedbøger på hylden. Det var omkring den tid Jørgen Clevin slog igennem med Strudsen Rasmus og Astrid Lindgrens bøger begyndte at komme. Dem tog vi selvfølgelig imod med kyshånd.

Sten Hegler: »Hvordan mor?« er nok en bemærkning værd, thi han stod på såkaldt lukket

Foto af Børnebiblioteket fra 1940erne eller 1950erne.

hylde, dvs. den måtte kun udleveres på forespørgsel fra lærere eller forældre - jeg tillader mig at tilføje for egen regning - med troværdigt udseende og til såkaldt studiebrug. Jeg kunne forstå, at verden ikke havde bevæget sig, siden jeg var barn for ti år siden og emnet var tabu, og da slet ikke kommet ind i skolens regi, derfor lukket hylde, for sæt børnene opdagede, hvordan de blev til de små nysgerrige mennesker, børn altid har været. Der var sprængstof i sagen, siden den en overgang optog et af bestyrelsesmedlemmerne. Få år senere var eksemplarantallet forøget og bogen ligeså stille sat til fri afbenyttelse på linie med »Peter og Marianne i skole« og »Per får svar«. Det tør siges, tiderne har ændret sig. I vore dage er der vist en bog, der hedder »Bollebogen«, og det legetøj, der kan købes, tyder heller ikke på sarte følelser. Herom kunne der siges meget, så det vil jeg undlade.

I børneafdelingen var vinduerne anbragt tre meter fra gulv, og ikke meget lys kom ind. Det var osse så som så med ventilation. I midten af udlånslokalet stod et meterlangt kartotek, så vi kunne slå de bøger op, som vi ikke lige havde som paratviden.

Der var mange bøger på udlånshylderne, både skønlitteratur og faglitteratur, men du godeste hvor var de dog kedelige at se på. Uniformeret biblioteksindbinding med guldtryk på ryggen til forfatter og titel og evt. klassemærke, men: Ikke ét billede. Man skulle være heldig, hvis man fandt illustrationer indeni bøgerne, og trykket var også tæt og læseuvenligt, bortset fra enkelte læselet-bøger, der lige var begyndt at komme.

Hvordan i alverden lave en børnebogsudstilling og noget attraktivt med dette materiale???

Det havde hun, chefen, jo sagt, vi skulle, sammen

med boghandlerne. Nå, det lykkedes, fordi boghandlerne lånte udstillinger ud til lokalerne, og nu var der tale om forlagsbind og forsider, der kunne være nok så blikfangende.

Med en vis fantasiudfoldelse og materiale fra centralt hold lykkedes det at indvie den første børnebogsuge i Norden, under fanfarer og trompethyl, omtrent, kraftig pressedækning og deltagelse af markante foredragsholdere som Torben Gregersen, Tørk Haxthausen, legeonklen Jørgen Clevin, som jeg havde fornøjelsen af at træffe aftale med.

Jørgen Clevin var skæg. Jeg kendte ham på forhånd, syntes jeg, på stemmen altså, og i telefonen sagde han frejdigt: »Blot De har lokalet, ungerne og en flipover, så kommer jeg med resten«. Resten var speedmarkere og personligheden i egen skikkelse med snakketøj og fabulerende evner. Og ih, hvor det gik: Stor tilstrømning og dublering af forestillinger. En detalje husker jeg tydeligt. Midt i hans fabuleringen med flipoveren sagde han pludselig ordet folkemængde. »Hør, vi mangler en folkemængde«. Pause - Hvad gør vi så? Vi tegner en folkemængde. Aldrig har jeg set et sådant trylleri på papiret. Det blev en eventyrlig stor folkemængde, og børnene jublede. Og gør det så egentlig noget, at de voksne, d.v.s. de arrangerende bagefter mumlede i krogene »han var nu godt nok dyr, ham Clevin, 400 kr. for en eftermiddag«. Ak ja, det var den gang.

Temaet for Tørk Haxthausens foredrag, holdt for forældre om aftenen, var: De farlige tegnenserier, baseret på en nys udkommen amerikansk doktorafhandling, Werthams »Seduction of the innocent«. Han var vist inde på, at vi forfører de uskyldige små med tegnenserier. Han blev skyllet

ned bagefter med rødvin og middag hos frk. Bachmann. Her klipper jeg lidt brutalt i rødvinsrusen og lister videre ad erindringens stier.

Børnebogsugen 56 var et ærligt forsøg på et godt fremstød for den gode børnebog og dens anvendelse. Ved senere års gentagelser af lignende fremstød fik diverse børneteatre som Ray Nusselein, Jan Zangenberg og Jytte Abildstrøm en fremtrædende plads.

Efter den stormfulde start begyndte en virksom hverdag. Tro mig, efterhånden følte jeg mig bedre tilpas. Overrasket blev jeg over den første månedsløn. For tænk: jeg modtog ikke blot de penge, jeg havde tjent for 20 dage af august, men også hele september, altså ca. 1600 kr. i en kuvert, hentet direkte fra banken. Sådan gjorde man dengang.

Det hjalp nu osse lidt på humøret, at jeg ret snart flyttede fra et lille kælderværelse til 50 kr. på Fynsvej til to klubværelser på Haderslevvej. De kostede kun 100 kr. stykket med lidt rabat på det ene, som vi ville bruge som soveværelse. Min mand, Simon, var flyttet over til mig pr. 1. oktober 1956. Han blev lærer på Sct. Nicolai skole og snart efter skolebibliotekar samme sted, så vi blev en slags kolleger.

Da jeg havde været 14 dage på min arbejdsplads, dukkede der heldigvis en vikar op, fru Lizzie Therkildsen, uden hende havde jeg aldrig klaret mig. En travl hverdag meldte sig. Jeg lærte hurtigt børn og forældre at kende, og snart gik det lidt lettere.

Let var det derimod ikke at komme ordentligt i kontakt med alle de voksne kolleger, som jeg kaldte dem. Måske fordi de var så sammenspiste og så gamle. Alle var et godt stykke

Børnebiblioteket.

over tredive, og frk. Bachman fulgte årstallet.

Vi børnebibliotekarer deltog i de voksnes bogmøder hver lørdag morgen kl. 8.00. Og når jeg siger otte, så var det klokken otte og ikke to minutter over, så skulle man nok få et blik og en barsk bemærkning af I.B., som vi internt kaldte chefen. Hun var en myndig dame.

Ved bogmøderne foredrog vi avis anmeldelser for hinanden, og man vedtog bøger til anskaffelse, også eventuelle ungdomsbøger, der i høj grad havde chefens bevågenhed.

Mine første tre år på børnebiblioteket var yderst arbejdsomme. Tiden blev, ud over udlånsvagterne, optaget med bogmøder med tilhørende forberedelse i én uendelighed, forekommer det mig. Heldigvis var der ansat en leder fra 1. oktober, så jeg forblev det, jeg hele tiden havde været, assisterende børnebibliotekar og absolut

ikke andet, men arbejdsbyrden var lige stor, og det varede længe, før jeg fattede, at en toogfyrrer-tve timers arbejdsuge var rigeligt.

Det var spændende at være aktivt med til bogmøder med 7 skolebibliotekarer og samværet med dem og livlig diskussion om bøgernes egnethed til anskaffelse til hvilke aldersgrupper og øvrige anvendelse i arbejdet. Vi vedligeholdte såmænd også de mange skolebibliotekers kartoteker ved siden af hovedbibliotekets.

Det hændte også, at der faldt en kop kaffe af, når vi aflagde besøg derude i marken.

De store tunge oplandsmøder, som oplandsbibliotekar Emil Bendtsen stod for, var nok så spændende. Dem holdt vi indtil kommunesammenlægningen i 1970. Det mest spændende, jeg husker fra den tid, var Gunhild Dues anmeldelser. Hun var sognebibliotekar i Agrtrup og havde altid markante synspunkter.

For resten husker jeg også, jeg engang havde taget min lille søn, Thomas med, fordi jeg manglede en barnepige, og ungen lige pludselig rejste sig fra sin bænk, gik op til talerstolen, hvor hans mor stod og forelæste over de nye børnebøger, med: »Kommer du ikke snart ned, mor!« Da blev jeg godt nok flov, og jeg forstod ikke den almindelige munterhed. Nu har bogbusser afløst sognebiblioteker, så oplandsmøderne er en saga blot.

Jeg blev først helhjertet glad for at arbejde på biblioteket efter 1959, da Ester Frostad Christensen blev ansat som ny ledende børnebibliotekar. Det er der mange grunde til. Jeg kom på børnebibliotekarkursus i København året før og fik i januar vores første barn, Helle. Barselsorlov på to måneder var herligt, og det var en oplevelse for Simon og mig at have beriget verden med en

vidunderlig unge, en ny låner i svøb. Selvfølgelig blev det for meget med fuld arbejdstid, men jeg klarede mig med konehjælp, ung pige og senere børnehave.

Så meldte barn nummer to sig. Det var åbenbart det, der skulle til for at komme til fornuft. Efter et par strenge måneder med to småbørn, blev min kollega Lizzie Therkildsen, som havde vikariatet for mig, da jeg havde orlov, og jeg meget enige om, at det ville være en god ide, hvis vi delte min stilling i to halvdele. Ida Bachmann velsignede planen med bemærkningen: »Det kan jeg ikke forstå, De ikke har fundet på for længe siden«. Alle blev glade - ikke mindst børnene, kunne jeg mærke, også faderen til dem.

Mine bedste otte år, indtil 1967, lader sig ikke sammenfatte kort, fordi de var fagligt og privat menneskeligt så lykkelige, hvis jeg tør bruge det dyre ord. Mine aktiviteter var mangfoldige i de år. Biblioteksorientering for børn og seminarieelever, foredrag for forældre, undervisning på Børnehaveseminariet var nogle af dem. Det var en interessant pædagogisk facet af arbejdet, der morede mig, og som gav meget i retning af omgang med bøger og mennesker. Nye tider kom der med al mulig moderne edb-teknik, der har sat tempoet i vejret og sparet 20 pct. af personalet væk.

Jeg kan kun udtale mig til bunds om såkaldt gamle dage, fordi det herrens år 1967 på alle måder varslede min verdens undergang, både fagligt og privat. Begge chefer forlod biblioteket den 1. oktober samtidig med at diverse ombygninger tog fart på biblioteket. Cheferne blev hyllet ved en stor fest på læsesalen, der går ry af endnu. I januar samme år havde jeg mærket et let slør for venstre øje, der i lang tid ikke genere-

August Keils portrætbuste af Jens Holm.

de nævneværdigt, og som øjenlægen heller ikke kunne måle. Men hvorfor mon jeg blev så træt og uoplagt så hurtigt? Sløret bredte sig desværre til hele kroppen. Det viste sig efter nogen tid at være det første snigende varsel om en interessant, men sørgelig lidelse, dissemineret sclerose, der ændrede mig fra en aktiv person i fulde omdrejninger til den, der kæmpede bravt mod kørestolen fem år, men sluttelig måtte overgive sig til et ganske andet liv, der heller ikke er kedeligt, men så fuldt af begrænsninger.

Nu, da jeg har flyttet mine aktiviteter fra biblioteket til hjemmet er mine bedste stunder sammen med bøger - men nu er det lydbøger, og mine kontaktflader udadtil sker via skrivemaskinen ved hjælp af lidt journalistik i al beskedenhed. Men det er begrænset og meget svært, da mine øjne ikke kan se, hvad jeg brygger sammen, men andre må læse korrektur, så jeg må skrive alt delvis med ørerne.

Men jeg savner dit bibliotek, Jens Holm. Din nye plads efter sidste ombygning er dig værdig. Du kan tro jeg møder op efter nogen tids fravær på grund af byggerod og uden adgang for kørestole.

Boghandler Schæffer

Af Gunhild Due

Engang i 1958 stod jeg i kælderen under Schæffers Boghandel, og vidste ikke hvad jeg skulle gøre af mine hænder, eller hvor jeg skulle se hen. Foran mig stod stor og imposant boghandler V. Schæffer syngende af fulde bryst alle versene af Blichers digt til glæden - »Hulde engel, du min barndoms ven«. Jeg har senere fået fortalt, at glæden ved sang betød meget for Schæffer, og han kunne stå på Slotsbanken om morgenen, før det blev lyst, og synge »I østen stiger solen op«, så det hørtes vidt omkring.

Jeg var bestemt ikke nogen stor eller god kunde, købte bare lidt papir eller nogle nedsatte bøger. Alligevel har jeg venlige breve fra Schæffer, som har været vedlagt eksemplarer af nogle af de lokalhistoriske bøger, Schæffer udgav, og som han forærede mig. Dette undrer ikke pensioneret typograf Aksel Christensen, der startede som bydreng hos Schæffer i 1940 og senere kom i lære i trykkeriet, hvor han arbejdede til Schæffers død i 1963. Aksel Christensen fortæller, at Schæffer altid var meget large over for dem, han kunne lide. For eksempel købte han ofte lækre sager på torvet, som Aksel Christensen så fik med sig hjem. Aksel Christensen blev også byens højst lønnede typograf, fordi Schæffer rundede dyrtidstillæggene og lignende op til nærmeste seddel. Da Aksel Christensen i 1963 efter Schæffers død måtte søge job andetsteds, gik han 75 kr. ned i løn svarende til omkring 750 kr. i dag.

Søren Kjær, der også har arbejdet for Schæffer

i en årrække, nævner også hans rundhåndethed, eksempelvis husker Søren Kjær, at Schæffer gav gratis papir til forfatteren Ole Juul, da denne skulle skrive »De røde enge«.

Denne rundhåndethed må sammenholdes med Schæffers evindelige pengemangel. Hans store interesse for at trykke lokalhistoriske skrifter kostede ham dyrt. Aksel Christensen fortæller, at han meget sjældent fik løn til tiden, og både Aksel Christensen og Søren Kjær har ofte oplevet, at der, efter at de havde fået løn, kunne komme bud fra Dagmar Christensen, Schæffers trofaste medhjælp som ofte mildnede vejen for ham, om at de måtte aflevere noget af lønnen igen, for der skulle indløses en pakke på postkontoret eller betales noget andet hastende.

I 1911 flyttede V. Schæffer sit trykkeri og sin papirhandel fra Klostergade til Jernbanegade 6. Her udvidede han efterhånden sin forlagsvirksomhed og boghandel, ligesom han overtog billetsalget til diverse kulturelle foretagender, da musikhandler Marcussen ophørte i 1935.

Trykkeriet var et lille rum uden megen plads til de fire medarbejdere. Udover gængs trykning af formularer og meget andet trykkede man her de mange lokalhistoriske værker, som Schæffer udgav i årenes løb. Her trykkede man også den lille røde køreplan for Sydjylland, der udkom gennem mange år, og hvor Schæffer puttete små opbyggelige sentenser ind rundt i margenen. Dette var ikke til Dagmar Christensen og

V. Schæffers Boghandel og Bogtrykkeri, Jernbanegade 6, 1945.

Søren Kjærs udelte glæde, når de i sene aften-timer frysende sad hjemme hos Dagmar Christensen og læste en besværlig korrektur på køreplanerne. Belønningen var en kop kaffe.

Disse sentenser blev også trykt på små fine kort, som man fik stukket ud eller sendt som hil-sen. Aksel Christensen fortæller, at hvis den tro-

faste slider Dagmar Christensen klagede sig lidt over en eller anden gebrækkelighed, fik hun straks et af dem som lød »Tal ej om sygdom. Plag ej din næste. Søg kun at fremme det fælles bedste«. En rigtig arbejdsgiversentens!

Samme Dagmar Christensen nåede at arbejde for Schæffer i 50 år, fra hun som nykonfirmeret i 1913 startede i forretningen, til hun efter Schæffers død lukkede butikken i 1964. Dagmar Christensen fortæller i sine erindringer om den lange arbejdsdag, da hun startede som elev, hvor hun skulle passe kakkellovn og gaslys. Butikken var åben til kl. 20, og derefter var der handels-skole. I ugen ind til jul var der åbent til kl. 23, juleaftensdag til kl. 18. Arbejdstiden blev vel kortere med årene - og en ting har jeg forstået, når jeg har talt med Schæffers gamle medarbejdere - det har ikke været nogen kedelig arbejdsplads.

Der var for eksempel de syge dyr, der blev slæbt hjem fra morgenturen i Marielundskoven, som skulle plejes. Engang var det en and, som blev anbragt i gården, og for nu at give den livsmodet tilbage, blev der indkøbt røde roser, som blev anbragt i en krystalvase foran kræet, som desværre døde alligevel.

Der var også en masse duer på loftet, som blev fodret, indtil naboerne klagede over det svineri, det medførte. Altså måtte Søren Kjær (til fuld timeløn) stå og jage duer væk fra loftet, for dræbe måtte man ikke. Der var den tamme ræv, som grundejerforeningen holdt møde om, og mælkemandens hest, der selv stiledede hen efter sin daglige godbid. Og naturligvis hunde. Kendt er billedet af Schæffer på indkøb med hunden ved siden af sig med kurv i munden til varerne.

Naturelsker og jagtglad var Schæffer. Bydren-gen pakkede jagttasken og fandt de ubrugte

V. Schæffer på Drachmanns bæk i Marielund.

patroner igen ved hjemkomsten fra den ugelange jagttur ved Nymindegab. Men der var ænder med hjem til venner og bekendte til drengens undren, indtil fru Schæffer fortalte, at de var købte.

På et kort med et billede af Schæffer på jagttur har han sat følgende linier: »Det er et vidunderligt privilegium at være menneske på denne jord - så mange undere, så megen skønhed, som får hjertet til at krympe sig af stille betagelse«.

Schæffer gik sin daglige tur. Han var også vinterbader, bydrengen måtte hugge hul i isen og holde tøjet samt se sin chef trille sig rundt i sneen. I 1959 som 79-årig tog Schæffer svømmemærket. Men asket var han sandelig ikke, han satte pris på god vin, god mad og godt selskab.

Schæffer havde en vennekreds, selvfølgelig jagtkammerater, men også andre af byens personligheder, som han bl.a. mødtes med på Hotel Kolding. Selv siger han i et af de interviews, han gav i anledning af sin 80-års dag i 1960 på spørgsmålet om tiden nu og tiden før: »Jeg synes, at folks ansigter er blevet så sært udvaskede. Når man sidder i mit lille kontor og genoplever alle de gamle koldingensere, der engang prægede denne by, ser jeg for mig markante personligheder - karakteristiske skikkelser - mennesker, der havde særpræg«. Lidt senere siger han: »Folk havde måske nok flere kanter i hine tider, men de var mere interessante. Nu er de allesammen så runde, så ens, så man skulle tro, det er produkter fra en samlebåndsmaskine«. Schæffer mildner dog selv sin udtalelse ved at tilføje: »Det kan godt være, at ensartetheden kun er tilsyneladende. Det må den vel være. Det kan også godt være, at man med årene er blevet en mindre skarp iagttagere«.

V. Schæffer på jagt ved Nymindegab.

Vikingen V. Schæffer.

Dette med ensartetheden er jo ikke blevet mindre siden 1960, da disse udtalelser faldt, og det er netop grunden til, at jeg gerne har villet skrive lidt om Schæffer, som jeg jo kun har kendt periferisk. Hans personlighed var af en sådan karat, at indtrykket aldrig blev glemt, og jeg

synes, vi har brug for at minde hinanden om, at forskellighed, dette at turde være anderledes, kan være til berigelse.

Schæffers usædvanlige poetiske gemyt satte sig spor mange steder, også i de små annoncer han satte i aviserne, som for eksempel denne fra 1946, da tanken om at holde week-end fri, så småt begyndte at dukke op:

Søndag den 5. Maj 1946

Week-end

under de lyse Nætter —
„Danmark, nu blunder den
lyse Nat bagved din Seng,
naar du sover“,
og fra Maj og i alle Som-
mer - Maanederne holder
mit Personale og jeg
Week-end, idet vi lukker
hver Lørdag Kl. 13 for
som vore Kunder at nyde
„Sol over grønne Sletter,
Lykke og lyse Nætter“.
Med venlig Hilsen

V. SCHÆFFER, Kolding. Jernbanegade 6.

I 1957 er det påsken der inspirerer:

Til en god paaske

hører smaa kyllinger og lam, smukke
kort som hilsen fra koldingensere
samt **GODE BØGER** for at bortvejre
lidelsens, smertens og forsagelsens
timer og bringe tanken hen paa
pinsefesten, festen for glæde oven-
paa lidelsen, lykke ovenpaa slid og
mangeartede sorger i en urolig ver-
den.

V. Schæffer, Kolding.

I en annonce om bogudsalget fra 1960 er poesi-
en igen fremme:

Milde engel

kom endnu engang! Fyld min barm
med hine længsler søde! Tryl mit
hjerte med din seraphsang! Kvæg
mit blik med haabets morgenrøde!
Med disse strofer af St. St. Blichers
hyldest **TIL GLÆDEN** henledes
opmærksomheden paa vort cirku-
lære **SIG NÆRMER TIDEN...** og
selv om adskillige bøger fra 44
store og eget lille forlag er udsolgt
— kan De endnu gøre bogfund om
kunst, lokalhistorie, skønlitteratur,
jagt og fiskeri m. v. hos

V. Schæffer, Kolding.

Og så er der denne lidt triste, som fortæller om
de evige økonomiske problemer:

Hvem viser

**uudslettelig, uselvvisk godhed
af sin overflod?**

Ved vejs ende er jeg særlig i som-
mermaanederne i bekneb for likvid
kapital til drift af mit bogtrykkeri,
min bog- og papirhandel samt for-
lagsvirksomheden. Findes der en
medborger, en god ven eller jagt-
kammerat, som vil træde hjælpende
til? Det drejer sig om ca. 10.000 kr.
Nærmere oplysninger hos

V. SCHÆFFER - Kolding.

Økonomiske problemer var der tilsyneladende
altid. De stammede fra den lidet lønsomme udgi-
vervirksomhed af især lokalhistoriske skrifter,

Lærling Aksel Christensen i trykkeriet, 1945.

skrifter, som man iøvrigt den dag i dag har megen glæde af på Kolding Stadsarkiv, når der kommer forespørgsler om gamle dage.

Schæffer udgav også andet, bøger om jagt, om exlibris og små digtsamlinger. I før omtalte interview siger han dog selv: »Det er forlagsvirksomheden, der har ruineret mig. Men jeg kunne lide det, og det varmer en gammel forlægger om hjertet at få breve rundt om fra hele verden. Det er udvandrede koldingensere, der har fået en eller anden af mine lokalhistoriske bøger i hænde, og som derigennem har fået genopfrisket barndommen og ungdommen i det kære gamle Kolding. Så har de skrevet til mig og sagt tak«.

Dagmar Christensen nævner ligeledes i et interview fra sit 50-års jubilæum, at Schæffer først og fremmest var bogtrykker - der var hans interesse og kærlighed - men at det koster alt for meget at drive små forlag. I en smukt trykt reklamesag med en liste på 43 lokalhistoriske titler, ser man, at det var nogle få forfattere, der især fyldte listen. Det var bl.a. rektor Georg Bruun,

der tegner sig for ti titler, J.O. Brandorff for fem, også Otto Vang har flere udgivelser på listen, der er også andre med enkelte titler. Desværre er listen udateret, men er nok fra sidst i 30erne eller først i 40erne. Priserne ligger fra 50 øre til ti kr, mange af udgivelserne er jo kun små hefter. Nok har mange af disse udgivelser været ulønsumme, men til gengæld givet sin udgiver megen arbejdsglæde.

Schæffer var et menneske som, efter alt hvad jeg har fået fortalt og læst, ville og kunne sprede glæde omkring sig, hvad jeg også selv oplevede under de ganske få men aldrig glemte møder, jeg havde med ham.

Ved Schæffers begravelse var det da også (ifølge dagbladsreferater) denne evne, som pastor A. Sølling understregede i sin tale, hvor han kalder Schæffer »et prægtigt menneske, som spredte livsmod og glæde omkring sig, og han bevarede til det sidste en forunderlig livsvilje«. Senere i talen hedder det igen: »Vi vil bevare mindet om ham som een, man kunne se op til. Vi vil huske ham for den glæde, han altid formåede at sprede«.

Der lever i dag i Kolding stadig mennesker, som har kendt meget mere til Schæffer end jeg. Når jeg alligevel har dristet mig til at skrive om Schæffer, skyldes det ønsket om at bevare mindet om een af Koldings personligheder, og lysten til at minde om, at vi ikke behøver at være så inderligt grå og ensartede, men at det er mangfoldigheden blandt os, der beriger vores liv.

Kilder:

Kolding Stadsarkiv:

Dagmar Christensens privatarkiv, A 7136

V. Schæffers privatarkiv, A 7052

Samtaler med Aksel Christensen, Helene Hjort og Søren Kjær.

Uventede sammenhænge

Af Arne Bengt Thomsen

En af byens daghøjskoler, en genbrugsvirksomhed i Seest, en produktionsskole i Harte og en lang række mere eller mindre velfungerende borgere her i byen har et fælles ophav - som de fleste af dem ikke har den mindste anelse om.

Der tænkes her på Mødestedet i Centrum, genbrugsvirksomheden PNA 83 i Seest og Kolding Udviklingshøjskole i Harte, mens de mennesker, der tænkes på, er en ret stor gruppe Kolding-borgere, der i perioden fra 1975 frem til først i firserne tænkte, diskuterede, provokerede og ikke mindst handlede ind i den lokale hverdag på en sådan måde, at deres indsats har sat sig tydelige spor i eftertiden, mens deres samarbejde stort set er gået i glemmebogen.

Det er ikke denne artikels intention at beskrive denne gruppe menneskers arbejde og resultater. Dertil var forfatterens medvirken i processen altfor aktiv. Læseren må derfor forberede sig på en ret så holdningspræget kommentar til et »mærkeligt fænomen«, der er ukendt for det store flertal, men som prægede os, der deltog heri, for livet.

For eventuel interesse i selve arbejdet, dets indhold, intentioner, drømme, sejre og nederlag osv. henvises til et ret righoldigt rapportmateriale, der blev skrevet i samtiden af aktørerne, som nu er blevet samlet i Stadsarkivet.

Udgangspunktet var den altfor store arbejdsløshed, der i 1975 truede med at snige sig op på

over 100.000, hvis der ikke skete noget drastisk! (Godt vi ikke har de problemer idag.)

Organisatorisk og økonomisk havde AOF's daværende aftenskoleleder nu afdøde Leo E. Frederiksen efter forhandlingerne med kommunen, AF og de øvrige oplysningsforbund i byen opnået, at specielle kurser for arbejdsløse i Kolding Kommune alene skulle varetages af AOF. (Når forhandlingerne gik så let og ubesværet skyldes det den almindelige opfattelse, at der var tale om et absolut midlertidigt fænomen, der vil være overstået senest »næste sommer«.)

Herefter kunne man så gå igang, og der gennemførtes en række studiekredslignende kurser for interesserede arbejdsløse.

Her er det nødvendigt at gøre den moderne læser opmærksom på, at situationen i 1975 var noget forskellig fra idag. Ikke mindst vil de mange mennesker, der beskæftiger sig med kurser for arbejdsløse, have meget svært ved at genkende det kaos - eller i hvert fald den totale mangel på styring - der herskede for blot 20 år siden. Tænk, man troede faktisk på, at voksne mennesker var de bedste, hvis ikke ligefrem de eneste, til at bedømme, hvad der var godt eller skidt for dem selv. Der var ingen centrale, regionale eller lokale myndigheder, der som idag skulle kontrollere, hvorvidt kurserne var relevante i forhold til det lokale, regionale eller centrale arbejdsmarkeds behov, eller at man nu var helt sikker på, at kurserne tog udgangspunkt i delta-

Leo Frederiksen

gernes situation.

Måske er det også dybest set den væsentligste årsag til, at kurserne og de hertil knyttede pro-

jekter blev særdeles relevante for det lokale arbejdsmarked samt tog konkret udgangspunkt i deltagernes forudsætninger. Hvor pokker skulle man ellers tage udgangspunkt?

Deltagerne på de første kurser var såmænd meget godt tilfredse, men de mente ikke, de havde fået nok. Enkelte var så frække at fremføre, at det ikke var dem, der var årsagen til arbejdsløsheden, men den generelle samfundsudvikling, hvilket førte til kravet om, at det var vigtigere at lave om på samfundet end på de arbejdsløse. Andre mente ikke, det var særligt perspektivrigt at dygtiggøre sig, hvis det kun betød, at de fik arbejde på bekostning af en anden kollega. Endelig var der også nogle, der fandt det helt forkert at splitte lønmodtagerne op i de beskæftigede og de ubeskæftigede i en tid, hvor sammenhold var vigtigere end opsplætning. Overfor disse grupper stod dog også en række deltagere, der følte deres uddannelsesmæssige efterslæb som en så stor byrde, at de satte første prioritet på det at lære noget.

Efter en række 14-dages kurser på Staldgården i efteråret 1975, blev samtlige deltagere inviteret til et fællesmøde i januar 1976, hvor det blev drøftet, hvordan man kunne komme videre. Resultatet blev, at der etableredes en såkaldt rapportgruppe.

Denne gruppe arbejdede intensivt hele foråret 1976 hvilket bl.a. kan aflæses af to »fede« rapporter om henholdsvis den økonomiske krise og voksenundervisning i Danmark. Indholdet af kurset tvang alle til at forbedre deres færdigheder i dansk, regning og samfundsfag, men det var ikke drivkraften i det relativt lange forløb. Det var der imod ønsket om at handle ind i den

lokale virkelighed:

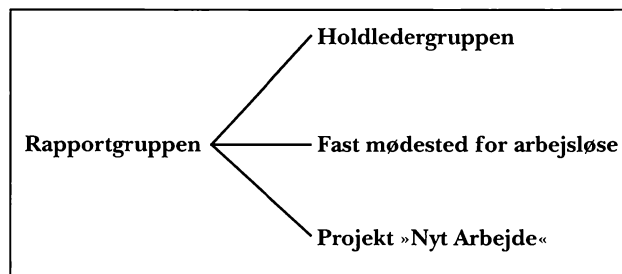
-at få iværksat foranstaltninger mod arbejdsløsheden med perspektiver i,

-at komme ud af isolation som arbejdsløse - blive en del af den fagbevægelse, som mange følte havde svigtet dem,

-at være stedet, der skulle sørge for, at myndigheder, politikere, fagforeninger m.v. aldrig kunne påstå, at der manglede konkrete udspil fra de arbejdsløse om, hvad der kunne og burde gøres, og

-at man ønskede at skabe, vedligeholde og udbygge et sted, hvor de arbejdsløse kunne mødes på egne betingelser og beskæftige sig med sig selv og andet/andre.

For at gøre en lang historie kort - altfor kort - gav Rapportgruppen anledningen til ret så mange aktiviteter i Kolding. Mange af dem (møder, konferencer, rejser m.v.) dukkede op og forsvandt igen, men nogle af dem »satte sig mere eller mindre fast« og blev en del af hverdagen i lokalsamfundet, hvilket er søgt illustreret nedenfor:

Hvis man starter nedefra, var Projekt »Nyt Arbejde« (PNA) Rapportgruppens udspil overfor de lokale, regionale og centrale myndigheder om, hvordan beskæftigelsesprojekter kunne og burde tilrettelægges og gennemføres.

Det første krav var, at projektet skulle indeholde udviklende elementer for deltagerne gennem en kombination af produktion og undervisning.

Projektet kom igang, men først efter et næsten to års »svangerskab«. Det blev et fælleskommunalt projekt mellem Fredericia og Kolding kommuner og Vejle Amtskommune, hvilket i sig selv var og er ret enestående.

Ét af projektets mest iøjnefaldende resultater kan ses i Seest den dag i dag, hvor genbrugsvirksomheden PNA 83 beskæftiger 20-25 fuldtids personer med indsamling, oparbejdning og videresalg af madrester fra større køkkener i hele Vestdanmark. I dag virker denne virksomhed og dens virke så selvindlysende rigtigt, at man har svært ved at forestille sig, at den ikke har været her hele tiden, men da Rapportgruppen fremkom med forslaget i 1976 er smilene, den overlegne overbærenhed og almindelig hovedrysten fra »eksperterne« og de bevilgende myndigheder, det, der huskes bedst. (I parentes skal bemærkes, at der faktisk var en del personer, der uofficielt støttede og opmuntrede gruppen. De skal have tak!)

Et andet og mere indirekte resultat af Projekt Nyt Arbejde's tilstedeværelse var, at ideerne fra projektet var stærkt medvirkende til, at der blev etableret en række Kombinerede Undervisnings- og Produktionsprogrammer (KUP-programmer) rundt om i landet, idet den daværende formand for PNA (viceamtsborgmester Sv. Christensen fra Kolding) blev den første formand for

et af Undervisningsministeriet nedsat forsøgsudvalg, der skulle medvirke til oprettelsen af KUP-programmer. Disse programmer har senere fået deres egen lov og kaldes idag produktionsskoler.

Kolding Udviklingshøjskole er - trods navneforvirringen - en sådan produktionsskole.

Hvis man derpå ser på Rapportgruppens ønske/krav om at få etableret et mere permanent mødested for arbejdsløse på disse betingelser, medførte det, at vi her i 1994 har kunnet fejre daghøjskolen Mødestedets 15 års fødselsdag. Tillykke med det, men det er nu lidt kedeligt at skulle læse, at Mødestedet »kun« er landets næstældste daghøjskole. Det er sikkert formelt korrekt, men i realiteternes verden går skolens rødder tilbage til efteråret 1975 og startede på Staldgården.

Den sidste aktivitet, Rapportgruppen kastede sig over - eller tog initiativet til - var Holdledergruppen. Holdledergruppen var uden tvivl Rapportgruppens »flagskib«. Den var det mest ambitiøse, avancerede, perspektivrige, men også vanskeligste og mest risikobetonede delprojekt. Der er ikke efterladt nogle »håndfaste« bygninger, institutioner e.l., men der er skrevet flere rapporter om hele forløbet.

Det var også det delprojekt, der involverede flest mennesker og organisationer, opnåede direkte støtte fra Undervisningsministeriet som pilotprojekt og skabte venner såvel som fjender - i såvel som udenfor byens grænser. Det er nok også det delprojekt, der har efterladt sig flest minder hos deltagerne. Minder der dukker op, hver gang man møder én fra »dengang vi arbejdede i Holdledergruppen«.

Og hvad var det så for et projekt, de arbejdsløse fra Rapportgruppen her søsatte?

Holdledergruppen var Rapportgruppens første bevidste forsøg på at imødegå den truende isolation, mange arbejdsløse følte i forhold til deres beskæftigede kammerater, ligesom der uden tvivl lå en frygt for, at der på længere sigt kunne indsnige sig interessenmodsatninger mellem folk, der var »indenfor« og »udenfor« arbejdsmarkedet. Derfor blev Holdledergruppen sammensat af såvel arbejdsløse som beskæftigede.

Der var i gruppen også en undren og vrede over det fordelings- og uddannelsespolitiske »skæve« Danmark for så vidt angår samfundets tilbud om voksenundervisning. Disse følelser rejste en række spørgsmål, som gruppen satte sig for at besvare:

Hvorfor var der masse af efter- og voksenuddannelsesstilbud til de højt uddannede grupper, men kun få eller ingen til »restgruppen«?

Var de såkaldte »åbne undervisningstilbud« mere en formel end en reel mulighed for voksne med en kort og ofte negativ erfaring med uddannelse fra folkeskolen?

Skulle man give sig i kast med en direkte, personlig opsøgende virksomhed overfor de kortuddannede medlemmer af fagbevægelsen? Hvem skulle i givet fald forestå den opsøgende virksomhed? Og hvad skulle der opsøges til?

Derudover var der en ægte og stærk indignation i Rapport- og Holdledergruppen over det danske samfunds udviklingstendenser. Hvordan var vi nået dertil, at vi overhovedet kunne drømme om at acceptere en arbejdsløshed på omkring 100.000?! Dens indignation var stærkt motive-

rende for arbejdet. I dag kan dette godt virke lidt mærkværdigt, når man i skrivende stund (august 1994) kan læse i aviserne, at der ifølge Økonomiministeriets sidste skøn vil være 340.000 fuldtidsledige i 1994 samtidig med, at man et andet sted i avisen læser, at kun 27% af befolkningen mener, at arbejdsløsheden er vort største problem! Menneskets tilpasningsevne er i sandhed både imponerende og afskrækkende - til tider også afstumpet.

Endelig skal det nævnes, at ønsket om at handle lokalt var meget stort.

Det felt, hvor de arbejdsløse og beskæftigede medlemmer af Holdledergruppen mest hensigtsmæssigt kunne mødes på en for alle parter meningsfyldt måde, var efter Rapportgruppens mange og lange analyser Lov om fritidsundervisning.

Lov om fritidsundervisning var en ikke uvæsentlig kilde til automatisk statsstøtte og kommunal finansiering af aktiviteter, der kunne omfatte såvel arbejdsløse som andre grupper. Det lykkedes at få en forsøgsbevilling fra Undervisningsministeriet på ca. 110.000 kr. til arbejdet med Holdledergruppen indenfor denne lovs rammer. Endelig må det ikke glemmes, at det organisatoriske og administrative udgangspunkt fortsat var AOF's bestyrelse og aftenskole og Arbejdernes Fællesorganisation (AFO).

Holdledergruppens start indledtes efter afholdelsen af en »Konference om Voksenundervisningen i Kolding«, hvor AOF, AFO (nu LO), lokale skolemyndigheder og andre interesserede besluttede sig til at gå igang uanset, om Undervisningsministeriet ville være med eller ej.

I september 1976 etableredes så den første

egentlige Holdledergruppe.

Efteråret gik med en grunduddannelse af deltagere, der officielt varede 104 timer, men snart udvikledes en særlig »samværsform«, hvor undervisning, instruktion, tilrettelæggelse af forårets handlinger, almindelig politisk debatklub m.v. gik op i en større enhed. Lærer- og elevroller ændrede hele tiden karakter for til sidst at ende med, at alle var projektdeltagere og kaldte sig Holdledere.

I januar 1977 afsluttedes holdlederuddannelsen med et 24-timers studiekredslederkursus, hvorefter gruppen i foråret gik igang med opsøgende virksomhed blandt den uddannelsesmæssige restgruppe samt afholdelse af studiekredse.

Tre resultater - et negativt og to positive - skal nævnes og fremhæves:

Det lykkedes ikke for Holdledergruppen at få de arbejdsløse til at møde op til de »blandede« studiekredse i et tilfredsstillende omfang!

Selvom det lykkedes at opsøge de arbejdsløse og få dem til at melde sig - kom de ikke. De kom fortsat til de særlige kurser for arbejdsløse, som Rapportgruppen fortsatte med at gennemføre med ret stor succes, men de kunne ikke overtales til at deltage i studiekredsene.

Det var en svær kendsgerning at se i øjnene for Holdledergruppen - ikke mindst for de arbejdsløse medlemmer, der anså netop dette for hovedopgaven. Til gengæld lykkedes det virkelig for Holdledergruppen at få samlet mange delta-

Kolding Udviklingshøjskole

gere til studiekredsene fra den uddannelsesmæssige restgruppe.

Det var imødeset med spænding, hvad deltagerne ville sige til, at holdlederne ikke var professionelle lærere/undervisere, at de selv blev tvunget til at tilrettelægge og gennemføre studiekredsforløbet osv. Det gav også anledning til mange debatter, men typisk var det dog, at samtlige studiekredse endte op med et godt, deltagerkabt handleforløb, som langt de fleste var stolte over at have været med til.

Måske var den virkning, forløbet havde på medlemmerne af Holdledergruppen, den største ved hele projektet. Den indsats, der ydedes - hver for sig og sammen - var noget helt enestående. Alle føler uden tvivl, at denne periode i deres liv var noget helt særligt. En periode med hårdt arbejde, masser af sejre og nederlag, med opdagelsen af nye indre ressourcer. Og sidst - men ikke mindst - denne særlige og svært definerbare følelse af at være med til at skabe noget nyt.

Derfor var det også helt naturligt, at der straks efter afslutningen af den første gruppe studiekredse blev etableret en ny Holdledergruppe bestående af gamle holdledere og deltagere fra forårets studiekredse. Denne udvikling fortsattes i de følgende 2-3 år, men desværre uden den økonomiske støtte fra Undervisningsministeriet.

Ét af de meget få projekter, der havde fået fat i og dokumenterede, at det var og er muligt for korttidsuddannede at motivere deres kammerater til at møde op til undervisning/uddannelse, at tilrettelægge og gennemføre deres eget undervisningsforløb med efterfølgende lokal handling som resultat, fik ikke lov til at »slå rod«.

Årsagerne til dette forhold skal ikke søges afklaret her.

Mødestedet i Centrum, genbrugsvirksomheden PNA 83 i Seest og Kolding Udviklingshøjskole i Harte har altså en række usynlige bindinger, der alle fører tilbage til en nu afdød AOF-aftenskoleleder, der i 1975 indså, at intet samfund kan tillade sig at kalde sig civiliseret med over 100.000 arbejdsløse.

Aftenskolelederen og hans mange hjælpere formåede ikke at standse arbejdsløsheden, hvorfor de sandsynligvis selv vil mene, at de tabte krigen.

Omvendt kan de med rette være stolte over at have vundet et par vigtige slag.

De skabte arbejdspladser til ufaglærte, hvilket var med til at gøre byen renere, og efterlod sig institutioner de selv, deres by og deres medborgere kan være stolte over.

Vigtigst af alt er dog de usynlige resultater, der opstod i og mellem de mange, der deltog i projekterne. Hvad disse resultater består af eller i, skal der ikke redegøres for her, eftersom de er ligeså forskellige som personlige.

Elektricitetsværker på landet

Af K.G. Astrup

Mange mindre bysamfund i Koldings omegn havde oprindeligt deres egne elektricitetsværker baseret på jævnstrøm. Efterhånden blev det hensigtsmæssigt af skifte fra jævnstrøm til vekselstrøm ved tilslutning til et højspændingsforsyningsselskab, her på egnen Kolding Oplands Højspændingsforsyning, og i denne forbindelse ophørte egenproduktion af elektricitet, og bygningerne blev brugt til andet formål.

Værkernes arkivalier er i mange tilfælde ikke bevaret, så det har været vanskeligt at skaffe oplysninger, men noget har kunnet findes i de gamle aviser, og der lever stadig mennesker, som har erindringer om værkerne.

Elektricitetsværket i Binderup

Binderup Elektricitetsværk lå på adressen Binderup Søndergade 20, bestyrerboligen på Binderup Søndergade 22.

Elektricitetsværket gik tilbage til 1908, da et udvalg med proprietær Chr. Lind som formand besluttede at etablere et sådant for Binderup by. I værket installeredes en større sugegasmaskine, der kunne drive den elektriske dynamo, et stort akkumulatorbatteri og en strømfordelingstavle. Værkets motor skulle foruden elektrisk lys og kraft til gårdene også levere kraft til en stor fælles kværn, hvor andelshaverne kunne få deres korn malet. Udvalget havde set på anlægget i Vonsild, hvor Odensefirmaet Gad og Lauritzen

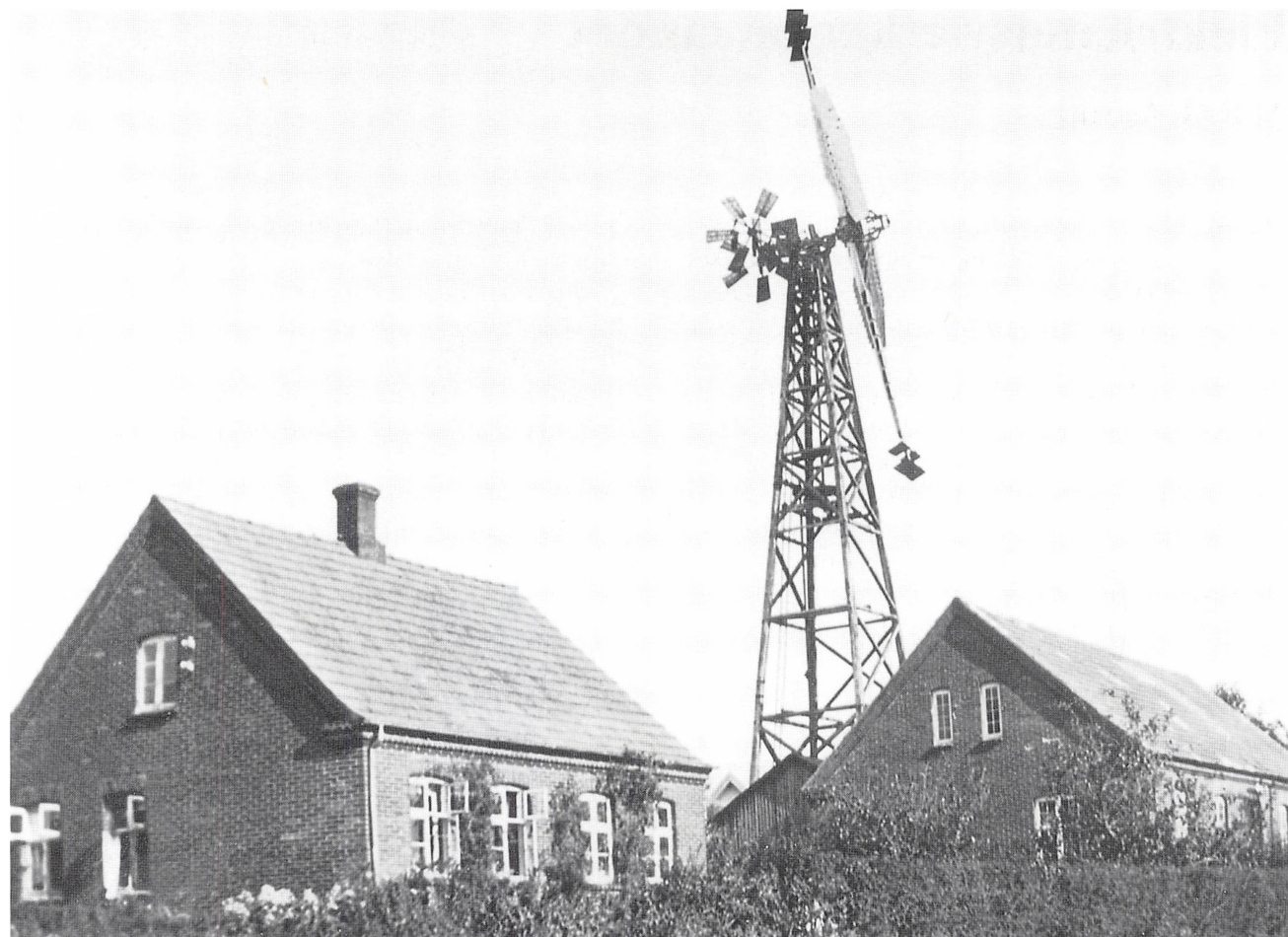
havde stået for etableringen, og de fik ligeledes opgaven i Binderup.

Det er ikke lykkedes at finde oplysninger om værkets historie mellem 1908, hvor det blev sat i drift, og 1931, da det fik en ny ejer, elektriker Johan Jensen. Hans søn, ingeniør Aage Østerlid fortæller, at værket havde en forholdsvis ny 6-cylindret motor, da hans far overtog elektricitetsværket, og at møllen var i så dårlig stand, at det var nødvendigt at nedtage den.

I 1935 indledtes forhandlingerne om afvikling af egenproduktionen og overgang til vekselstrømsforsyning ved et møde den 28. oktober på Binderupgård. Der forelå et tilbud fra Kolding Omegns Højspændingsforsyning om levering af strøm til forbrugerne i Binderup. De tilstedeværende kaudionister for Binderup Elektricitetsværk ophævede kontrakten med Johan Jensen om levering af elektricitet og overtog igen værket og gælden på 20.000 kr. Elektricitetsværkets maskiner blev i 1936 solgt til installatør Andersen i Nr. Aaby for en pris af 4500 kr. Samme installatør Andersen påtog sig derefter at forandre ledningsnet og installationer til vekselstrøm, KOH overtog forsyningen, og værkets bygning overgik derefter til boligformål.

Viu Elektricitetsværk

I Kolding Folkeblad kan man den 21. marts 1910 læse: »Et elektricitetsværk påtænkes anlagt for

Binderup Elektricitetsværk, 1934. Det er bestyrelsesboligen til venstre og maskinbygningen til højre.

Alminde, Viuf og Dons. Det udvalg, der arbejder for sagen, var i lørdags i Sdr. Stenderup for at bese det derværende elektricitetsværk«. Udvalget må efter besøget være blevet bestyrket i troen, for en bestyrelsesprotokol beroende på Stadsarkivet i Kolding fortæller, at der den 4. maj 1910 var stiftende generalforsamling i Viuf Øvel-

seshus angående bygning af et elektricitetsværk. 33 medlemmer tegnede sig, og en bestyrelse bestående af gårdejerne Rasmus Petersen, J. Poulsen, P. Andersen, H.L. Ravn og V. Hansen blev valgt.

I juli 1910 påtog bestyrer Buemann ved Kolding Elektricitetsværk sig at være ledende konsu-

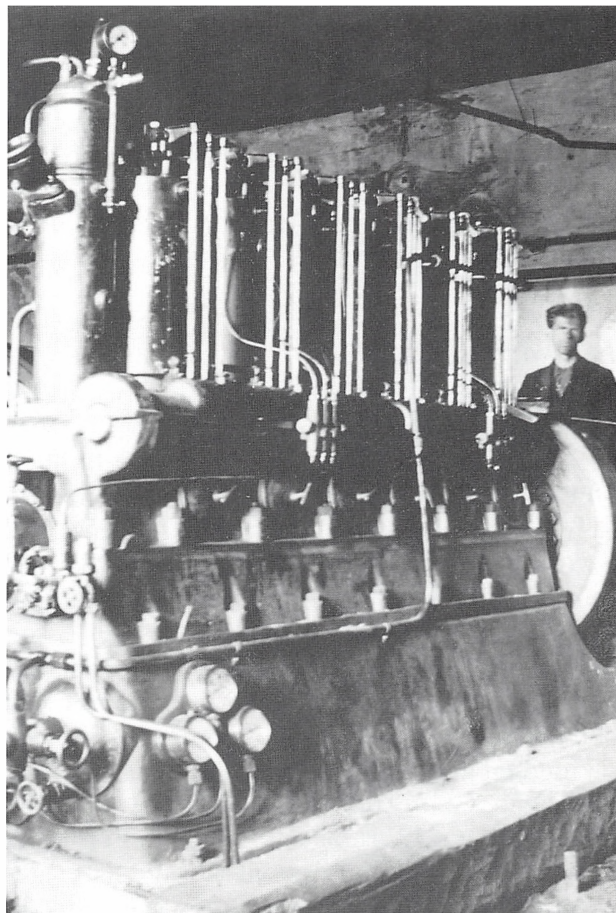
lent for et honorar af 675 kr., og i juli blev der truffet aftale med Burmeister & Wains rejsende, hr. Dahlsteen om leverance af en 28-33 Hk dieselmotor frit opstillet og igangsat for 9.670 kr.

Den 5. december 1910 kan Kolding Avis meddele, at »Viuf Elektricitetsværk sendte lørdag aften for første gang sit lys ud i byen. Tilbage står endnu at installere elektromotorerne, men det vil ske i løbet af næste uge«.

Under Første Verdenskrig var der problemer med at skaffe olie. Elektricitetsværket får i 1917 et tilbud fra elektriker Jensen i Ågård om at få strøm fra Viuf Mølle, og det tager man imod. Hver andelshaver var desuden pligtig til at aflevere sine petroleumskort »hvorefter der så vidt muligt leveres elektrisk strøm«. I oktober 1917 må enhver andelshaver kun anvende to 16 lys lamper i henholdsvis lejlighed og udhus.

En udvidelse af værket lykkes ikke i 1918, men først i 1924, da bestyrelsen indkøber en 50 Hk B&W-dieselmotor fra Kerteminde Elektricitetsværk for 13.500 kr. Værket arbejder herefter støt i de kommende år, indtil Anden Verdenskrig nødvendiggør en midlertidig tilslutning til KOHs ledningsnet via en omformer. Strømpri- serne er også meget høje - i februar 1942 fastsat til 110 øre/kWh for lys og 55 øre/kWh for kraft.

I 1947 vedtages det ved en ekstraordinær generalforsamling at bortforpagte elektricitetsværket til Johs. Jensen i Ågård. 42 stemmer var for, 7 imod. I de følgende år overvejes det med mellemrum at slutte sig til KOH, få vekselstrøm og dermed kunne forsyne fjernere liggende forbrugere, men først i slutningen af 1960 sker det. I 1954-55 var det samlede salg til forbrugerne 106.000 kWh fordelt med 40% til lys og 60% til kraft.

Binderup Elektricitetsværk dieselmotor. I baggrunden bestyrelsen.

Elektricitetsværkets maskinbygning fra 1910 og den ca. 1930 byggede bestyrelsbolig ligger stadig på adressen Storegade 72, men er i dag indretter til erhvervsformål.

Som kuriosum kan nævnes, at maskinhallen har haft en udsmykning, der næppe har været almindelig på et landværk. Der har på østgavlen

inde i hallen været et stort billede af guden Thor på sin kærre, trukket af to gedebukke, og fra Thors hammer springer store lyn. Afbildningen havde, efter hvad der fortælles, en afvigelse fra naturen, idet gedernes horn vendte fremad. Billedet, der ikke mere kan ses, var udført af en lokal kunstner ved navn Hecht. En vej i Viuf er opkaldt efter ham.

Bramdrup Elektricitetsværk

Kolding Folkeblad skriver den 13. april 1916: »Bramdrupdam og Bramdrup by vil fra 1. oktober få elektrisk lys fra eget værk, idet vindmøllen i Bramdrup skal levere strømmen. Starup og Nebel vil ligeledes fra 1. oktober få elektrisk lys fra værket i Ågård, mens Harte endnu ikke har taget bestemmelse om, hvad man vil«. Kolding Avis skriver dagen efter: »For Bramdrup bys og for Bramdrupdams vedkommende skal værket installeres i Bramdrup Mølle. I den anledning vil den derværende 25 Hk råoliemotor blive suppleret med en lignende maskine af samme størrelse. Anlægget skal udføres som 3-leder 2x220 Volt og bliver bygget så stort, at senere udvidelser af det projekterede ledningsnet vil kunne foretages uden vanskelighed«. Arbejdet med husinstallationerne blev overdraget firmaet Jens Grønlund, Kolding og elektromotorerne skulle leveres af samme firma fra Th. B. Thrige, Odense og luftledningsanlægget af ingeniørerne R. Due Petersen og Krüger, Svendborg.

Bramdrup Mølle ejedes fra 1904 til 1943 af møller Chr. Hansen. Efter Hansens død ophørte elektricitetsproduktionen, og forsyningen overtoges i 1944 af KOH samtidig med, at man overgik til vekselstrøm. Især i værkets senere år var

der kritik af, at det ikke havde tilstrækkelig maskinkraft.

Kilder:

Foruden de i teksterne forekommende henvisninger til Kolding Avis og Kolding Folkeblad med oplysninger om værkerne og initiativtagere til disses etablering, er det modtaget materiale, herunder billeder, fra følgende:

Ingeniør Aage Østerlid, Fremmelev. Billeder og oplysninger om Binderup Elektricitetsværk og Mølle.

Installatør Jens K. Jensen i Aagaard har berettet om maskininstallationer og bygninger vedrørende Viuf- og Bramdrupværkerne.

Lokalhistoriker Aage Kyed, Stationsvej i Viuf om Viuf Elektricitetsværk og udsmykningen i maskinhallen.

Fru H. Sørensen, Åsen, Bramdrup om Bramdrupværket. Bramdrupdam Hal-avis, 1983.

KOH el-energisik i 75 år. Af liniemester Jørgen Ovesen.

Koldingbegivenheder

1. september 1993 - 31. august 1994

Af Søren Flø Sørensen

Presse

Folkebladet Sydjylland fusioneres med Jyske Vestkysten. (11.9.) Folkebladet Sydjylland ændrer navn til Kolding Folkeblad, bliver 2. sektion af lokaludgaven af Jyske Vestkysten og er nu også søndagsavis. (17.10.)

Jyske Avistryk fyrer 15 typografer, fortrinsvis de der fulgte med fra Folkebladet Sydjylland. Kolding Ugeavis har flyttet sin satsproduktion til Haderslev. (27.3.)

Folkebladet forlader engagementet i Radio Kolding, der videreføres med selvstændig bestyrelse og medlemskreds med tilknytning til FOF, LOF og Kreativitetret. (23.4.)

Kolding Kommune og andre offentlige myndigheder

Der indgås et snævert forlig om Koldings budget bestående af Socialdemokratiet, Venstre, Jens Møller og Borgerlisten. Budgettet indeholder bl.a. nye daginstitutionspadser, penge til styrkelse af ældreområdet, tilskud til en idrætshal og cafeteria på Koldinghus. Skatteprocenten fastsættes ændret til 20,5 % og grundskyldspromillen sænkes til 6,0. (9.9., 11.9., 28.9.)

Ved kommunevalget den 16.11. får Socialdemokratiet en fremgang på 2 til 8 mandater, Venstre en fremgang på 3 til 8 mandater og SF uændret 6 mandater. Konservative mister 1 og får 2 mandater, Kristeligt Folkeparti mister sit ene mandat og Frem-

skridtpartiet bliver reduceret fra 2 til 1. CD's Jens Møller og Borgerlisten glider ud af byrådet. Både Venstres Jørgen Jessen og SF's Villy Søvnald peger på Per Bødker Andersen som borgmester, der herefter laver konstitueringsaftale med både Venstre og SF. Villy Søvnald bliver den største stemmesluger, men Per Bødker Andersen får kun 63 stemmer færre og fordobler sit stemmetal. (8.11., 17.11.)

Ved amtsrådsvalget i Vejle Amt går V, K og Z sammen om at pege på Otto Herskind Jørgensen (V) som amtsborgmester. 9 ud af 31 amtsrådsmedlemmer er nu fra Kolding-kredsen : Lisbet Bennike (A), Kaj Juhl (A), Solveig Outzen (SF), Peter Skov Christensen (V), Henrik Knudsgaard (V), Dora Rossen (Z), Bent Bechmann fra Lunderskov (C), Verner Christiansen fra Vamdrup (A) og Niels Wind-Friis, også fra Vamdrup (C). (19.11.)

Koldings indbyggertal vokser hurtigere end beregnet. Det er steget med 1000 på et år til 59.000 og det er 6-7 år før beregnet. (25.11.) Kolding har et pendlingsunderskud på 2.000 mennesker. (3.1.)

Koldings nye kraftvarmeværk på Bronzevej taget i brug. Værket forsyner 10.000 husstande med varme og 11.000 husstande med el. Kapaciteten er 80.000 tons affald om året. (8.12.)

Kolding Kommunes Tandpleje er flyttet ind på Riis Toft Skole og har fået topmoderne faciliteter. (12.1.)

Kolding Kommunes økonomiudvalg har vedtaget at stille åbne postlister til rådighed for pressen. (8.2., 3.5.)

Kolding Byråd har nedsat et nyt udvalg - Erhvervsfremmeudvalget - med venstremanden Vagn Mørup som formand. (14.2.)

Erhvervenes Hus på Axeltorv fungerer nu som fælles base for både Kolding Erhvervsråd, Kolding Turistforening og Kolding Handelsråd. (2.3.)

Kolding Kommune havde håbet på 10 mill. i indtægt ved salg af kommunale boliger, men fik kun 4,8 mill for de udbudte ejendomme. (26.4.)

Ved valget til EU-parlamentet 9. juni fik Poul Schlüter flest stemmer. Nr. 2 blev Eva Kjer Hansen, der er Venstrefolketingsmedlem for Koldingkredsen. (14.6.)

Lilli Gyldenkildes valg til EU-parlamentet for SF medfører rokader for partiets byrådsmedlemmer. Villy Søvnald bliver nyt medlem af Folketinget, Lis Ravn Ebbesen bliver ny socialudvalgsformand og medlem af økonomiudvalget og Margit Vestberg ny gruppeformand og formand for kulturudvalget. (27.6.)

Uddannelse

Kolding Højskoles forstander Søren Plum afskediges af lærerne på skolen. Afskedsfølgelsen følges af en længere debat om sko-

lens styrelsesforhold og med vedtagelsen af nye vedtægter. (24.10., 6.11., 13.12., 30.5.)

Kunsthåndværkerskolen indvier ny afdeling på Saxovej. (8.12.)

Harte Skole indvier tilbygning på 800 kvadratmeter. (8.12., 22.4.)

Kolding Friskole løber med førstepladser i en avis konkurrence udskrevet af Danmarks Skolebibliotekarforening og Avisen i Undervisningen under Danske Dagbladets Forening. Emnet var Ung i Kommunen og vinderklasserne var 7. og 8. klasse. (12.12.)

Kolding Tekniske Skole har efter intern uro fået ny organisationsstruktur og får ny leder, Birger Hørning. (17.9., 18.12., 30.12., 17.2.)

Kolding Købmandsskole har taget et nyt og forbedret bibliotek i brug. Den udvidede individuelle undervisning har medført et stigende litteraturbehov. (15.1.) Kolding Købmandsskoles handelsakademiuddannelse er blevet godkendt af Open University. (11.6., 24.6.)

Kolding Musikskole har taget nyindrettede lokaler på Riis Toft Skole i brug. (18.1., 23.1.)

Ved skolebestyrelsesvalget til de kommunale skoler er der kampvalg til skolebestyrelserne på Brændkjærskolen, Sdr. Bjert Centralskole samt Bramdrup Skole. (13.2.) Højeste stemmeprocent blev i Sdr. Bjert med 38,6%. (9.3.)

Heldagsskolen på Elmegården i Harte har fungeret meget tilfredsstillende og foreslås nu gjort permanent. (12.3.)

Chr. Berg på sin nye plads på Banegårdspladsen, den 16. juni 1994 (Foto. A. Kernwein)

Det 4-årige projekt »Kolding som uddannelsesby« har som formål at få 1000 i uddannelse, mens andre 1000 kommer i arbejde. (17.3., 1.6., 7.6.)

Ved den nordiske musikskolefestival i Kolding 23.-24.4. deltager 900 elever og ledere fra hele Norden. 57 koncerter afvikles på to døgn. (22.4.)

Kunstneren Milton Blanc har lavet 12 vægmalerier til Lyshøjskolens 25 års jubilæum i august. Malerierne er udført i vådbeton og vejer i alt 12 tons. (7.7.)

Kolding har 4600 studerende og 430 boliger til studerende. Vejle har 2000 studerende og også 400 boliger til studerende. (4.8.)

Kultur

2. Scandinavian Festival of Music får pæn publikumstilslutning. Stig Hansen og Lena Normann er arrangører. (5.9.)

Koldings første festuge starter i silende regn og plages af dårligt vejr. (11.9., 20.9.)

Trapholt kommer på frimærke den 11.11., idet et af Franciska Clausens billeder kommer på et 15 kr. frimærke. (30.9.)

Galleri Langhoff lukker efter 19 års virke i Kolding p.g.a Aage Langhoffs død. (2.10.) Jacob Feldballe lukker sit galleri fra nytår og fortsætter sin handel med kunst fra privaten. Kolding har nu kun et galleri tilbage, Elisa Toft i Låsbygade. (11.11.)

Musikværtshuset Kridthuset lukker, og efterfølges af Tavlen. (9.10., 19.10) Pitstop i Jernbanegade åbnes også med kulturelle ambitioner. (6.10.)

Hans August Andersens otte meter høje stemmegaffel på hjørnet af Vejlevej/Ndr.

Ringvej afsløres. (13.10.)

Efter en gennemgribende ombygning af Koldings Hovedbibliotek, indvies de ny lokaler fredag 29. oktober. (27.10.) Udsmykninger af Birgitte Fløe og Hans August Andersen afslutter ombygningen. (26.2.)

Jette Wohlerts springvandsfigur Fru Fortuna opsættes i Koldinghus Slotsgård. Selskabet Koldinghusmuseets Venner har stået for indsamling af pengene til springvandet. (29.10., 9.4.)

Kolding miniby's første hus Helligkorsgade 18 i 1:10 præsenteres officielt. Initiativtager til miniby'en Erik Hansen har fået pensionister og unge ledige til at udføre arbejdet. Minihuset står indtil videre i foyeren foran indgangen til Kolding Teater. (16.11.)

Foreningen »Kolding Kunst Kompost« etableres som forening ved stiftende generalforsamling på Sct. Jørgens Gård. (1.12)

Et byrådsflertal har efter initiativ af Carl Sørensen (Venstre) besluttet, at Chresten Berg igen skal op på sin sokkel, og i den forbindelse flyttes han nærmere til Saxildhus, men med front mod banegården. (14.12., 16.6.)

Kolding Folkebibliotek har udstedt lånerkort nr. 25.000 efter ibrugtagning af det nye edb-system. (12.1.)

Kunstmuseet Trapholt har fået 5 mio. fra Kulturministeriet af ialt 20 mio. til et møbelmuseum. Resten af pengene skal museet selv skaffe. (18.1., 20.1.)

Koldinghus har fået den internationale Europa Nostra pris 1993 for unikt restaureringsarbejde. (28.1., 24.4.)

Kolding Teater skal lukke i en periode, da teatret skal have flere og bedre stole. Antallet af kommunale dage i den store teatersal øges fra 100 til 120 dage, medens antallet af brugsdage i den lille sal sænkes fra 100 til 80. (13.2.)

Udstillingsleder på Koldinghus, Allis Hellemund udnævnes til direktør for Statens Museum for Kunst. (24.3.) Forinden får hun Vejle Amts Kulturpris på 20.000 kr. (24.11.)

Trapholt har fået tildelt Møbelprisen 1994 på 100.000 kr. af Dansk Møbelindustris fond. (25.3.)

Kolding Kunstforening savner udstillingssted. (14.3) Ved en ekstraordinær generalforsamling vælger foreningen dog at undlade at opløse sig. (31.5.)

Kolding Bogcafé lukker. (24.6.)

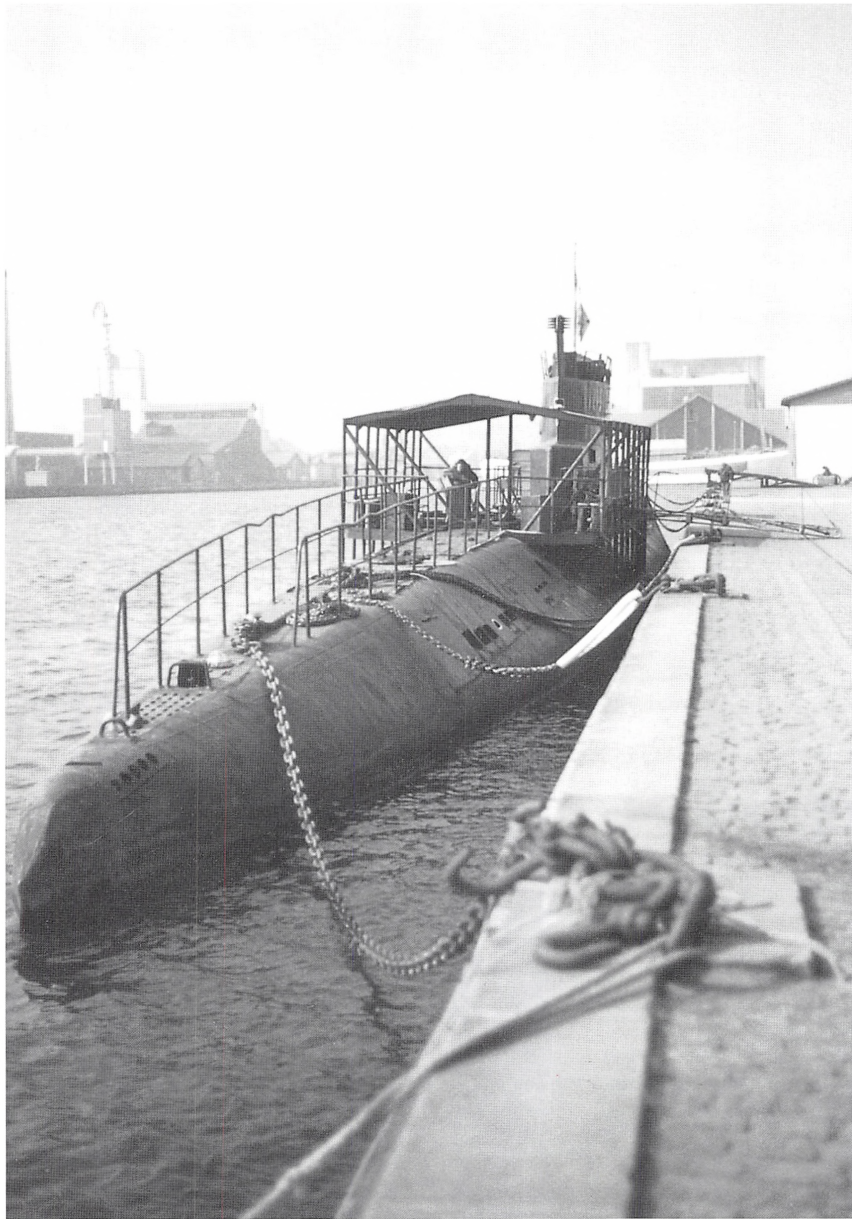
Socialt arbejde

Byrådet vedtager endeligt at tage imod Det Rullende Galleris russiske u-båd. (28.9.) Kontrakten på købet underskrives. (2.10.) Efter års venten ankommer ubåden, men en time for tidligt til kaj 8 den 13. april. (14.4.) Den åbnes for publikum fra 12.8.

»Mælkebøtten«, en daginstitution for både handicappede og raske børn, åbner 26.11. (13.11.)

320 asylsøgere fra det tidligere Jugoslavien kommer til Kolding. De indkvarteres i det tidligere toldkammer i Domhusgade. (22.11., 31.1.)

Ny børnehave åbner på den tidligere Riis Toft Skole med plads til 80 børn og langtidstidsåbent 5.45 - 18.00. (2.12., 27.3.)

Det rullende galleris ubåd i Kolding Havn, april 1994. (Foto: Bodil Bogh).

Værested for børn fra 3.-7. klasse på Bakkeskolen i Seest realiseres som resultat af Børne & Unge-kampagnen. (17.12.)

Over 400 deltager i Scanticonkonferencen »Menneske-livsvilkår-handling». (19.1., 22.1.)

Både boligudvalg og socialforvaltning arbejder nu med den kommunale boligbebyggelse Skydebanen, hvor flere mennesker føler sig generet af støjende naboer. Der ansættes en bolig-miljømedarbejder. (27.1., 7.2.)

Kolding Selvhjælp markerer indvielsen af nye lokaler i Slotsgade 22 med udgivelsen af bogen »Hvem hjælper hvem i Kolding»? (29.1.)

Halvdelen af børnene i Skovparken har friplads i daginstitutionerne af socialpædagogiske grunde. Dette er bl.a. baggrund for projekt Skovparken, der er vedtaget af byrådet. (14.2.)

Det gamle boligkompleks Hesteskoen, Agtrupvej, med 60 små umoderne lejligheder ombygges til 30 moderne ældreboliger. (3.4., 8.4.)

Quo Vadis har modtaget 800.000 kr til et projekt rettet mod de mellem 30 og 50 unge, der færdes på må og få i Koldings gader. (5.6.)

Ventelisterne i Koldings børneinstitutioner er de korteste i mange år. I midtbyen kan man få plads fra den ene dag til den anden. Det er bl.a. p.g.a muligheden for forældreorlov. (22.7.)

Bybilledet og trafikken

Vejle Amts Trafiksselskab vil privatisere Koldings bybusser. (24.9.) Køber bliver City Trafik. (22.2.)

Højhuset Kløvervej 33-37 er under renovering for ca. 60 mio. kr. (24.9., 24.4.)

Det første spadestik til Koldings nye lege-land tages i Byparken. (4.11.)

Byfornyelsesprojektet i Søndergade resulterer i en åbning af baggårdene mod Bredgade. (20.11., 15.12.)

Folketinget vedtager en motorvejsføring fra Herning til Vejle, ikke til Kolding. (16.12.)

Der er for mange ænder i det indre Kolding. Dette problem vil man tage fat på efter 1. september, når jagtsæsonen går ind. (13.1., 15.1., 16.1.)

Vejstrækningen mellem motorvejstilslutningen ved Kolding Øst og Vejlevej indvies. (15.2.)

Byfornyelsesmidlerne anvendes for første gang i Kolding til landsbyer, idet byrådet beslutter at anvende 8,5 mill. til ombygningsprojekter i Sdr. Stenderup. (1.3.)

Skilteguide på grøn baggrund opsættes i Kolding. (23.3.)

For 13. år i træk har Kolding Kommune belønnet smukt byggeri og istandsættelse på Arkitekturens Dag, 1. juni. Belønnet bliver Meatex Gourmet Shop, vekslerstationen for overskudsvarme fra TVIS i Sydbanegade og radioforretningen 2Tal i Søndergade. (2.6.)

Byfornyelsesprojektet ved Fredensgade med byfornyelse af 141 lejligheder og et økologisk rensningsanlæg i en glaspiramide indvies. (12.8., 18.8., 22.8.)

Erhverv

Kolding Storcenter åbner 22. september

Kolding Storcenter giver lyst til storindkøb – og mange biler på Vejlevej. (Foto: Ludvig Dittmann)

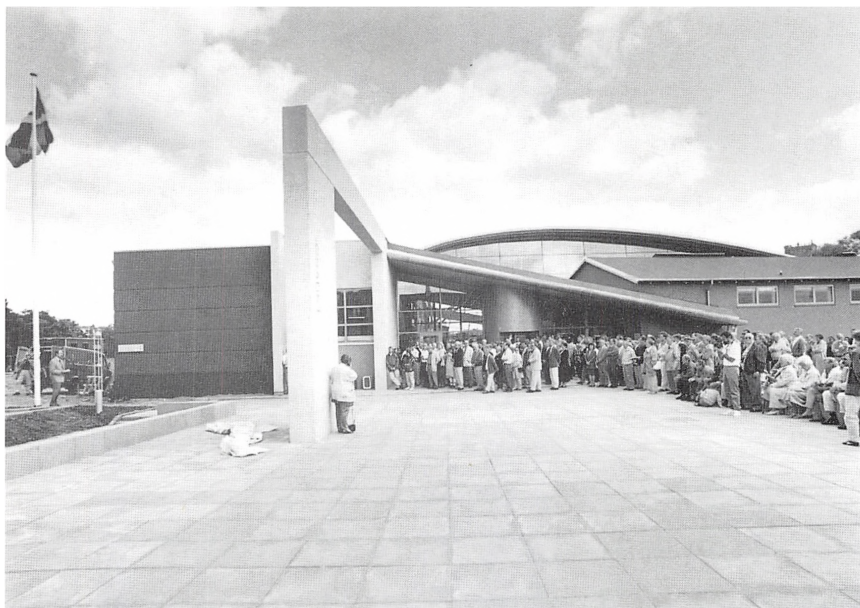
1993. 68.000 deltog i åbningen. (23.9.) Bilka er storcentrets dynamo. (29.9.) Det første halve år med Kolding Storcenter viser en omsætning, der ligger ud over det budgettede, samtidig med at Kolding bykerne har genvundet sin gamle omsætning efter i den første periode at have mistet 13-18% af omsætningen. Detailhandlen i Koldingområdet har samlet fået en stor fremgang. Kolding Storceners undersøgelse viser, at 52% af kunderne i Storcentret kommer udefra. (17.5.) Forretningerne i Kolding Storcenter forventes at nå en omsætning på over 600 mio. det første år. (12.7.) Kolding menes som handelsby at være på niveau med Odense og Ålborg, idet 25 % udefra detailhandler i Kolding. (4.8.) Grønborgs Tømmerhandel solgt af den svenske Pomona-gruppe til danske Bygma. (28.9.)

Skatteforvaltningen kan påvise, at folk i Kolding fra 1991 til 1992 har fået det bedre økonomisk. De har fået 5 procent mere i løn, har fået flere renteindtægter og kun en beskednen stigning i gælden på fast ejendom. (22.10.)

Dane Beef samler sine fåre- og lamme-slagtninger i Kolding. (2.11.)

Den russiske ministerpræsident Viktor Tjernomydin aflægger besøg på APV Baker og på Danfoss i selskab med statsminister Poul Nyrup Rasmussen. (6.11.)

Otte kommuner, Kolding, Vamdrup, Lunderskov, Fredericia, Vejen, Middelfart, Vejle og Børkop, er enige om at markedsføre sig samlet som Trekantområdet med fælles logo. Projektet er en fortsættelse af

Indvielsen af Slotssøbadet den 18. juni 1994. (Foto: Jonas Ahlstrøm).

båndbyprojektet fra 1992. Logoet består af en rød cirkel omgivet af en blå tangent og en bugtet grøn linie. (16.1.)

For 4. år i træk har Novodan placeret sig på listen over de 100 hurtigst voksende virksomheder i Danmark. (22.11.)

KOH's repræsentantskab akcepterede fusionen mellem KKF og KOH efter 4 timers debat. (1.12.)

Euro Port Projektudvikling I/S dannet med interessenterne Euro Port Projekt A/S kontrolleret af Nic. Christiansen, Kolding, og ingeniør Thyge Hofmeister, Århus, samt entreprenørfirmaet Rasmussen & Schiøtz A/S Kolding. (17.2.) Kolding Erhvervsråd har udpeget Silcon som årets Kolding virksomhed. (25.2.)

City Kolding får medlemsfremgang i 1993.

Citys fald i omsætningen umiddelbart efter Kolding Storcenters start blev kun på 15%. (23.3.)

Fast Food-kæden McDonald's åbner på Vejlevej 27. april. (23.3.)

Aktivbanken er solgt til Sydbank. (5.5.) Efter fusionen besluttes det at samle alle aktiviteter i Sydbanks lokaler i Jernbanegade/Slotsgade. (7.8.)

Firmaet H. Daugaard åbner stålhoteller både på Kolding Havn og i Vejle. (9.5.)

Kolding Byferie modtager sine første gæster 1. juni. (2.6.) Indvielsen finder sted 17. juni samtidig med Slotssøbadet. Byferien har kostet 75 mio., badet 55 mio. Byferien består af 85 lejligheder med 375 senge. (18.6.)

Det første krydstogsskib med amerikanske turister anløber Kolding. (29.6., 4.7.)

Arbejdsløshedskurven synes at være knækket. Fra april til maj er der sket et fald i ledigheden i Kolding Kommune på 7,1 %. (8.7.) Faldet er navnlig sket indenfor byggefagene. (7.8.) Snedker/Tømmerforbundet kan registrere den laveste ledighed siden 1970'erne. (19.8.)

Det hidtil største skib i Kolding Havn med den hidtil største last er Eugenia B fra Cypern med 13.000 tons foderstoffer fra Indonesien. (10.7.)

Dansk Industris Vestdanmark-kontor flytter fra Kolding til Nyborg. (19.8.)

Miljø

Kolding Sportsfiskerforening kan konstatere, at der ikke i 40 år har været så mange laks i Kolding Å - et tegn på at åen har det godt. (4.10.)

Affaldsmængderne i Kolding og de omkringliggende kommuner er fordoblet de sidste 11 år. Det kan med tiden blive et problem af afsætte affaldsvarmen. (24.12.)

Affaldsvarmeverk I på Kløvervej skal rives ned i 1994. Det har produceret fjernvarme siden 1969, men er nedslidt. Affaldsforbrændingen samles i stedet på Bronzevej. (2.1.)

Sport

Dennis Holbæk Pedersen deltager i bokse-EM i Tyrkiet, men besejres i første runde. (4.9., 15.9.)

En undersøgelse af idrætsaktiviteter viser, at flere end 18000 er medlemmer af idrætsforeninger. (11.9.)

KIFs Lars Christiansen kåres til verdens

bedste håndboldspiller under 22 år ved ungdoms-VM i håndbold. (20.9.)

Ved Nordic Cup i taekwon-do, der afvikles i Harte-Bramdrup Hallerne, vinder Jeanette Christensen fluevægtsklassen. (4.10.)

Kolding er med Børge Jensen som primus motor, vært for en dansekongurrence om World Pokal 1993 for latinamerikanske danse. (5.10., 11.10.)

Peter Ohlsen blev dansk mester i bodybuilding. (2.11.)

En idrætsdaghøjskole i tilknytning til SIK etableres i Kolding. (1.12)

Årets håndboldpokalfinale mellem GOG og KIF slutter med sejr til KIF på 26-11. (16.12.)

KIF, Danmarks 4. største idrætsklub med en omsætning på 18 mio. har ansat lærer Per Frederiksen som direktør. (15.2.)

Anette Gaarde fra Harte/Bramdrup Skytteforening bliver en sikker vinder af junior-DM for skytter under 21 år. (14.3.)

KIFs brydeafdeling får en dansk mester i brydning for juniorer indtil 18 år, idet Svend Aage Skov kom helt til tops i vægtsklassen 48 kg. (26.4.)

Kim G. Jacobsen fra KIF bliver kåret som sæsonens bedste håndboldspiller umiddelbart efter den første DM-finale mod GOG. Da KIF tabte returkampen, blev det nødvendigt med en tredje kamp, før KIF igen bliver danske mestre. (12.5., 14.5., 22.5.)

Bokseren Dennis Holbæk Pedersen debuterer som professionel i Teatersalen på

Kim G. Jacobsen fra KIF fotograferet i den første DM-finale mod GOG, den 11. maj 1994. (Foto: Jonas Ahlstrøm).

Scanticon med en sejr. (11.6.)

Kolding Orienterings Klub vinder Danmarks største stafet-orienteringsløb, 10-mandsstafetten Midgårdsormen. (23.8.)

Kort fortalt

En humorkongres bliver et tilløbsstykke. (6.9.) Den gentages april 1994. (22.4.)

Morten Andersen, Viuf, der som 18-årig blev handicappet ved et trafikuheld, får den største del af Vejle Amts Forebyggelsespris for sit arbejde som trafikinformator i Vejle Amt. (5.11.)

Grafikeren Jens Bach Andersen har tegnet Koldings officielle julemærke. (13.11.) Bent Eliassen udgiver som tidligere sit eget julemærke i 1993 med det gamle Olympia som motiv.

Samtidig med udgivelsen af »Koldingen'« uddeler Kolding Flisepudserlaug for første gang en pris bestående af en ca. 3,6 kg. tung knækflise til Birgitte Rørdam og Poul Clausen fra Det Rullende Galleri og ubådsprojektet. (28.11.)

Karsten Kromann, Kolding Teater, bliver årets Koldingborger 1993, bl.a. på grund af arrangementet af Whitney Houston-koncerten. Årets Koldingborger udpeges af Kolding Træf og Kolding Turistbureau. Samtidig præsenteres Koldingplakaten, motivet er et maleri af Koldinghus af kunstneren Svend Bo Haugard, og årets Koldingvin, hvoraf 2 kr. pr. flaske går til Kolding Træf. (7.1.1994)

Bikubens Kjørmes-pris tilfalder KIFs håndboldmestre. (9.2.)

Bilka udsættes for et pengetransport-røveri. Byttet bliver lidt over 1,4 mill. kr. (14.6.)

Festspillet My Fair Lady, spillet af amatører, får flotte anmeldelser. (26.6.)

Årets Herkules, der udpeges af foreningen Koldinghus-gaderne, bliver Anna Asgreen, der har været meget aktiv ved etableringen af Kolding Byferie. (1.7.)

Årets eventyrspil i den Geografiske Have er Pinoccio. (22.7)

Nye bøger 1993-1994

Kolding Havn 1843-1993. Udgivet af Havneudvalget i Kolding. Redigeret af Birgitte Dedenroth-Schou.

Koldingen' 1993. Udgivet af Kolding Flisepudserlaug.

Kortets historie i Vejle Amt. Udgivet af Vejle Amts Historiske Samfund, 1993.

AOF-Kolding 1924-1994.

Bent Gabrielsen 40 år med smykker. Kunstmuseet Trapholt, 1994.

Freddy Jensen og William Rosenkilde: Sabotør i Vejle - sabotageleder i Kolding. 2. udgave. Humilitas, 1994.

Bent Pedersen: Kolding Herreds Landboforening 1869-1994.

Aalykkeskolen 1904-1994. Af Ib Hansen, Hans Ravn og Svend Christensen.

Forfatterregister til Koldingbøgerne 1986-1994

Udarbejdet af Rikke Andersen

- Agerskov, J. m.fl.: De Danske Mejeriers Maskinfabrik i 100 år. 1987, s. 66-86
- Astrup, E. og K.G.: Oplevelser og glæder ved slægtsstudier. 1990, s. 92-96
- Astrup, K.G.: Elektricitet på landet. 1993, s. 91-100
- Astrup, K.G.: Elektricitetsværker på landet. 1994, s. 77-80
- Astrup, K.G.: Elektrisk Lysstation, Kolding. 1987, s. 23-28
- Astrup, K.G.: 40 år med fjernvarme. 1991, s. 33-36
- Astrup, K.G.: Kolding Bys Elektricitetsværker. 1988, s. 97-106
- Astrup, K.G.: Kolding bys el- og varmforsyning. 1989, s. 92-103
- Astrup, K.G.: Kolding Gasværk. 1992, s. 59-69
- Astrup, K.G.: Kolding Kommunes Forsyningsforvaltning. Elafdelingen. 1990, s. 61-66
- Beck, Ellen: Fiskeri i Gl. Ålbo. 1990, s. 85-88
- Beck, Ellen: Gl. Aalbo Camping. 1989, s. 61-66
- Bjerregaard, Inga: Ode til et avisbud. 1992, s. 79-80
- Blom, Erik: Skoledreng i 1920'erne. 1988, s. 112-116
- Bro, Knud: Nybyggere i Kolding. 1990, s. 39-47
- Brun Hansen, Henriette: Udsmykningen af Naturskolen ved Marielundssøen. 1992, s. 26-28
- Bøllund, Keld: Koldings sydlige grænse. 1987, s. 36-41
- Bøllund, Keld: Sprøjtehuset i Låsbydam. 1987, s. 64-65
- Bøllund, Keld: Vælske gavle og en kongelig bygningsinspektør i Kolding. 1991, s. 48-54
- Christensen, Rolf Buschardt: Benedict Nordentoft. 1988, s. 107-111
- Dahlgren, Inger: Stuepige på Vilhelmsminde. 1989, s. 46-50
- Damkjær, Hans Jacob: Kolding - Danmarks Åleby. 1994, s. 5-14.
- Dedenroth-Schou, Birgitte: Kolding Vandrerhjem 1938-1988. 1988, s. 23-30
- Dedenroth-Schou, Birgitte: Kreaturekspeditør Jens Holm. 1989, s. 29-45
- Dedenroth-Schou, Birgitte: Stadsarkivet - en præsentation. 1987, s. 29-35
- Dragsbo, Gunna: Raderer Jens Dragsbo. 1986, s. 18-22
- Due, Gunhild: Boghandler Schæffer. 1994, s. 64-69
- Due, Gunhild: SF i Kolding. 1993, s. 85-90
- Ebbesen, Gunnar: Angrebet på sukkerdamperen Gustav i Kolding Fjord. 1992, s. 53-58
- Ervald, H.C.: Et historisk genbrug. 1990, s. 73-74
- Ervald, H.C.: Et Koldingbillede. 1993, s. 38-40
- Ervald, H.C.: Harte Vandmølle. 1992, s. 14-25
- Ervald, H.C.: Saftstationen i Kolding. 1991, s. 95-110
- Ervald, H.C.: Saltet i Harte, en kommentar. 1990, s. 97-99
- Ervald, H. C.: Salmøllekanalen. 1992, s. 96-100
- Fenger, Margrethe: Hjemmesygeplejerske i

- Eltang-Vilstrup Kommune 1938-1942. 1991, s. 5-14
- Frandsen, E.: Øjenlæge i Kolding i 34 år. 1993, s. 51-60
- Frederiksen, Henry: Kolding Gasværk. 1992, s. 59-69
- Frederiksen, Paul: Et kongeligt håndtryk. 1991, s. 94
- Furdal, Kim: En skolestrid i Sdr. Bjert sogn. 1991, s. 37-44
- Furdal, Kim: Gårdmænd, tyende og fattige i Dalby o. 1870. 1990, s. 75-84
- Hamming, Thorkild: Da Grundtvig mistede sin vadsæk og dronningens gunst. 1987, s. 87-96
- Hamming, Thorkild: Da kongen og hans kolleger residerede i Kolding. 1986, s. 49-60
- Hamming, Thorkild: Kolding og sønderjyderne. 1988, s. 43-56
- Hamming, Thorkild: Viggo Nielsen. 1990, s. 70-72
- Hansen, Laura Meyer: De overlevende - Brusk herred anno 1660. 1994, s. 41-49
- Hansen, Laura Meyer: Smeden i Eltang. 1993, s. 8-14
- Hansen, Svend Erik Warming: Andelssvineslagteriet i 100 år. 1988, s. 31-42
- Høgsgbro, Kirsten-Elizabeth: Kolding Sønderbro - et efterskrift. 1986, s. 70-74
- Ibsen, Børge: I lære hos Chr. Mikkelsen. 1989, s. 22-28
- Jacobsen, Elise: Jeg savner dit bibliotek, Jens Holm. 1994, s. 56-63
- Jensen, Vivi: En kongelig mærkedag. 1992, s. 84-95
- Jensen, Vivi: Fremmed i Kolding i 1500-årene. 1991, s. 15-32
- Jessen, Harald: Landpostbudenes forening i 90 år. 1994, s. 50-55
- Juhl, Valborg: Livet på Binderupgaard omkring 1930. 1988, s. 67-70
- Jørgensen, Bent: Stednavne mellem Kolding og Seest. 1987, s. 17-22
- Jørgensen, Frovin: En konfirmation i 1803. 1990, s. 89-91
- Jørgensen, Frovin: Skattevægning år 1800. 1990, s. 37-38
- Jørgensen, Frovin: Trængsler i 1700-tallets Kolding. 1991, s. 72-78
- Jørgensen, Karl: Fange på Koldinghus. 1989, s. 51-52
- Jørgensen, Line: Danske hjerter - Kolding 1943-45. 1990, s. 67-69
- Jørgensen, Line: Sidst ind - først ud. 1991, s. 85-86
- Jørgensen, Tove: Indvandrere sydfra 1860-1870. 1992, s. 5-13
- Jørgensen, Tove: Kolding Kommunes Dagpleje gennem 25 år. 1991, s. 111-120
- Jørgensen, Ole og Tove: En velgørende anstalt - om Kolding Børneasyl. 1993, s. 41-50
- Kernwein, A. m.fl.: De Danske Mejeriers Maskinfabrik i 100 år. 1987, s. 66-86
- Kirk, Aksel: Husflidskonsulent Peter Eriksen. 1994, s. 36-40
- Konstantin-Hansen, E. m.fl.: De Danske Mejeriers Maskinfabrik i 100 år. 1987, s. 66-86
- Køhrsen, Edvard: Det hvide guld fra Harte. 1989, s. 53-60
- Køhrsen, Edvard: En kommentar til en kommentar om saltet i Harte. 1990, s. 100
- Køhrsen, Edvard: Harte Gymnastik- og Idrætsforening. 1992, s. 70-73
- Køhrsen, Edvard: Om Stallerup sø og Grønsø i Harte. 1990, s. 56-60

- Kørhsen, Edvard: Undergrundsmysteriet i Harte. 1988, s. 57-66
- Ladegaard, Inge: Fotografer i Kolding. 1987, s. 5-16
- Ladegaard, Inge: Fotografer i Kolding II. 1988, s. 83-96
- Ladegaard, Inge: Klip fra avisen 1. september 1985-31. august 1986. 1986, s. 75-83
- Ladegaard, Inge: Klip fra avisen 1. september 1986-31. august 1987. 1987, s. 101-111
- Ladegaard, Inge: Klip fra avisen 1. september 1987-31. august 1988. 1988, s. 125-132
- Ladegaard, Inge: Lærer Hansens optegnelser fra Seest sogn. 1986, s. 23-24
- Lebech, Jens Erik: Saxildhus Konditori. 1994, s. 28-35
- Liebing, Christian: Doctrinæ et virtuti. 1987, s. 42-46
- Lind, Johannes: Koldinghus - det vilde amt. 1989, s. 75-91
- Lind, Johannes: Øl og arbejde - Koldinghus lens bespisningsliste 1613-14. 1990, s. 5-10
- Lunden, Ove: Livet på Dyrehavegård. 1993, s. 15-26
- Lægteskov-Carlsen, Valborg: Min legegade/Hyrdestræde. 1987, s. 54-55
- Madsen, Carsten Fladmoose: Ølbryggerne i Kolding. 1993, s. 61-70
- Mortensen, Max: FDB - en stor fabrik midt i byen. 1986, s. 5-12
- Moseholm, Knud: Doctrinæ et virtuti. 1987, s. 42-46
- Moseholm, Knud: Et sted ved Slotssøen. 1990, s. 48-55, se også Nellemose
- Mulvad, Søren: Absalon i Dons. 1990, s. 18-22
- Munk, Hans: Den første boghandel i Kolding. 1994, s. 22-27
- Møller-Nielsen, Louise: Fra Hospitalsgade i 1920'erne og 1930'erne. 1991, s. 87-93
- Møller-Nielsen, Louise: I skole under krigen. 1992, s. 81-83
- Mørk, Sigurd: Kolding og Omegns Brugsforening. 1988, s. 71-82
- Nellemose: pseudonym for Knud Moseholm og Aksel Nellemann
- Nellemose: En lærd Koldingkøbmand i 1700-tallet. 1986, s. 61-69
- Nellemose: En uhyggelig historie fra Kolding Latinskole. 1989, s. 5-7
- Nellemose: Mennesker vi mødte. 1988, s. 15-22
- Nellemose: Rektorhaven ved Slotssøen. 1987, s. 56-63
- Nielsen, Anker: Havneboligunger. 1993, s. 71-84
- Nielsen, Orla: Arbejdere satte boligbyggeri i gang. 1989, s. 67-74
- Nielsen, Orla: En mand - et blad - et trykkeri. Konrad Jørgensens Bogtrykkeri fra 1878-1986. 1990, s. 23-36
- Nielsen, Orla: Fra sabotøren N.J. Bollerups dagbog. 1991, s. 68-71
- Nielsen, Orla: Jens Sørensen og Dyrehavsbakken. 1987, s. 47-53
- Ortmann, Jytte: LYSET og SVADA. 1993, s. 27-37
- Ovesen, Jørgen: Orkesterdreng i FDF 1944-1954. 1994, s. 15-21
- Petersen, Anton: En tragisk historie fra Seest. 1986, s. 25-26
- Petersen, Bent: En dag med krudt og kringler. 1992, s. 74-78
- Petersen, Bent: Religionskrigen på Skamlingsbanken. 1991, s. 79-84
- Petersen, Carl: Kolding Seminarium 1952-1992. 1992, s. 35-49
- Poulsen, N. m.fl.: De Danske Mejeriers Maskinfabrik

brik i 100 år. 1987, s. 66-86
Ravnholt, Henning: Kolding - set udefra. 1988, s. 117-122
Reddersen, Knud Erik: Storebæltedigte. 1988, s. 123-124
Sørensen, Gunnar: Kolding i 1943. 1986, s. 38-48
Sørensen, Søren Flø: Dansk begejstring og eftertanke ved årsskiftet 1871. 1992, s. 50-52
Sørensen, Søren Flø: Hotel Kolding - en byggesag fra 1885. 1986, s. 13-17
Sørensen, Søren Flø: Koldingbegivenheder 1. september 1988 til 1. september 1989. 1989, s. 104-111
Sørensen, Søren Flø: Koldingbegivenheder 1. september 1989 til 31. august 1990. 1990, s. 101-107
Sørensen, Søren Flø: Koldingbegivenheder 1. september 1990 til 31. august 1991. 1991, s. 121-127
Sørensen, Søren Flø: Koldingbegivenheder 1. september 1991 til 31. august 1992. 1992, s. 101-106
Sørensen, Søren Flø: Koldingbegivenheder 1. september 1992 til 31. august 1993. 1993, s. 101-107
Sørensen, Søren Flø: Koldingbegivenheder 1. september 1993 til 31. august 1994. 1994, s. 89-92
Sørensen, Søren Flø: Kolding Børnehaveseminarium 1964-1989. 1989, s. 8-21
Sørensen, Torsten: Barskærer og kirurger i Kolding. 1988, s. 5-14
Sørensen, Torsten: Det første amtssygehus i Kolding 1782-1838. 1990, s. 11-17
Sørensen, Torsten: Fødselshjælp og jordemødre i Kolding omkring 1800. 1986, s. 27-33
Sørensen, Torsten: Kolerahusene i Kolding. 1992, s. 29-34

Tingleff, H.O.: Om studehandel i Jylland og på Koldingegnen. 1986, s. 34-37
Varming, Kamma: Da der var folkemarked på Rendebanen. 1991, s. 45-47
Varming, Kamma: Hans de Hoffman 1713-1793. 1993, s. 5-7
Vogt, Susanne: Søren Kjær, borgmester og tolder i Kolding. 1987, s. 97-100
Worsøe, Hans H.: Menneskeskæbner fra 1600-tallets Vonsild. 1991, s. 55-67

Kolding
Kommune

Kulturudvalget